

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
DLA GMINY BŁASZKI

Błaszki, 2019 r.

Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Błaszki na lata 2019 – 2022

Spis treści

	2
1. WSTĘP	1
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	4
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	5
3.1. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.....	8
3.2. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym	16
3.3. Ustawa – Prawo budowlane	17
3.4. Ustawa o ochronie przyrody.....	19
3.5. Ustawa o gospodarce nieruchomościami	19
3.6. Ustawa o podatkach i opłatach lokalnych	20
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	21
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	21
4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	21
4.1.2. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 do roku 2020.....	25
4.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego do 2020 r.	26
4.1.4. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 r.	26
4.1.5. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020.....	27
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	29
4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020	30
4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2030+	32
4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016-2019.....	34
4.2.4. Program Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020	37
4.2.5. Program rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014-2020	38
4.2.6. Strategia Rozwoju Powiatu Sieradzkiego na lata 2016-2023	39
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	40
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami	40
wykonanymi na poziomie Gminy Błaszki	40
5.1.1. Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego	40
5.1.2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	45
5.1.3. Gminny program ochrony zabytków ma wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych	47
5.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	48
5.2.1. Warunki fizyczno-geograficzne.....	48
5.2.2. Zarys historii miasta i gminy Błaszki	51
5.2.3. Krajobraz kulturowy.....	90
5.2.4. Zabytki na terenie Gminy Błaszki	92
5.2.5. Zabytki nieruchome	93
5.2.6. Zabytki ruchome	97
5.2.7. Zabytki archeologiczne	97
5.2.8. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	100
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	100
5.3.1. Zabytki nieruchome w rejestrze zabytków	101
5.3.2. Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków	104
5.3.3. Zabytki archeologiczne w Gminnej Ewidencji Zabytków	105
5.3.4. Zabytki stanowiące własność komunalną	105
5.4. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Błaszki.....	106
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY BŁASZKI. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	108
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	112
7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami.....	112
7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki nad zabytkami	113
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	124
9. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	126
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	129

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW	132
<i>Spis rycin i tabel</i>	133
ZAŁĄCZNIKI	134
<i>Załącznik 1. Gmina Błaszki. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków woj. łódzkiego</i>	134
<i>Załącznik 2. Gminna Ewidencja Zabytków Nieruchomych</i>	139
<i>Załącznik 3. Gminna Ewidencja Zabytków Archeologicznych</i>	143

1. Wstęp

Ośrodkiem administracyjno-gospodarczym gminy jest miejscowość Błaszki. Gmina Błaszki, jako jedna z trzech gmin miejsko-wiejskich powiatu sieradzkiego, usytuowana jest w zachodniej części województwa łódzkiego. Udział jej powierzchni w powiecie sieradzkim wynosi 201,63 km² (13,52%), w tym użytków rolnych 84%, zaś leśnych 9% podanego areału, zaś w województwie łódzkim 1,1%. Gmina graniczy od strony zachodniej i południowo-zachodniej z gminami Szczytniki i Brzeziny położonymi w województwie wielkopolskim, natomiast od strony północnej z gminą Goszczaków, zaś po północno-wschodniej i wschodniej z gminami Warta i Wróblew. Z kolei od strony południowej sąsiaduje z ziemiami gminy Brąszewice (ryc. 1). W gminie Błaszki powołano 55 sołectw¹.

Gmina Błaszki posiada stosunkowo dobrze rozwiniętą infrastrukturę komunikacyjną z drogami wojewódzkimi nr 449 relacji Błaszki – Syców i nr 710 przebiegająca od Łodzi przez Szadek, Wartę do Błazek i dalej do Poznania oraz drogą krajową DK12². Pozostałe miejscowości połączone są ze sobą trzynastoma drogami powiatowymi. Należy przy tym podkreślić, że na północ od Błazek przebiega fragment kolejowej linii komunikacyjną o zasięgu lokalnym jak i międzynarodowym ze stacjami

Ryc. 1. Gmina Błaszki w powiecie sieradzkim

¹ Są to sołectwa: Adamki, Borystawice, Brończyn, Brudzew, Bukowina, Chabierów, Chociszew, Chrzanowice, Cienia, Domaniew, Garbów, Golków, Gorzałów, Gruszczycze, Grzymaczew, Gzików, Jasionna, Kalinowa, Kamienna-Kolonia, Kamienna-Wieś, Kije, Kobylniki, Kociołki, Kołdrów, Korzenica, Kwasków, Lubanów, Łubna-Jakusy, Łubna-Jarostaj, Morawki, Mroczyki Małe, Nacestawice, Niedoń, Orzeżyn, Romanów, Równa, Sarny, Sędzimirowice, Skalmierz, Smaszków, Stok Nowy, Stok Polski, Sudoły, Suliszewice, Tuwalczew, Włocin-Kolonia, Włocin-Wieś, Wojków, Woleń, Wójcice, Wrząca, Zawady, Żeliszaw, Żeliszaw Kolonia.

Miejscowości bez statusu sołectwiego: Brzozowiec, Kąsnie, Kokoszki, Kopacz, Kwasków (kolonia), Marianów, Pęczek, Wilczkowice, Zaborów

² Granica państwa (Niemcy) - Łęknica - Żary - Żagań - Szprotawa - Przemków - Głogów - Leszno - Gostyń - Jarocin - Błaszki - Kalisz - Sieradz - Łask - Piotrków Trybunalski - Sulejów - Opoczno - Radom - Zwoleń - Puławy - Piaski - Chełm - Dorohusk - granica państwa (Ukraina).

kolejowymi w Błaszczach (Maciszewicach) i Skalmierzu.

Ryc. 2. Gmina Błaszki - mapa topograficzna (źródło BIP)

W życiu każdego pokolenia dziedzictwo kulturowe zajmuje ważne miejsce w kulturowaniu tradycji zarówno w sferze duchowej jak i materialnej przekazanej przez przodków. Ogólnie ujmując zawiera się to - w szerokim rozumieniu - w słowie kultura, a zatem obejmuje w szerokim znaczeniu zależności pomiędzy środowiskiem naturalnym a ludźmi zamieszkującymi określone terytorium na przestrzeni dziejów, pomiędzy którymi wytworzyła się więź lokalna wzmocniona własną tradycją i historią. W znaczeniu krajowym wartości kulturowe budują tożsamość społeczną i poczucie więzi narodowej. Z kolei dla integracji społeczności lokalnej bardzo ważne staje się dziedzictwo w mniejszym obszarowo wymiarze, na które składają się zabytki kultury materialnej i duchowej związane z tradycją i historią danego regionu. W procesie silnego poczucia emocjonalnego przynależności danego człowieka, czy grupy ludzkiej do określonego miejsca, odgrywa proces ogólnie określany jako „mała ojczyzna”, którą definiuje się na ogół jako zamkniętą „osobistą” przestrzeń geograficzną, społeczną i kulturową, z którą utożsamia się człowiek emocjonalnie z nią związany. W świetle powyższych uwag dziedzictwo kulturowe małej ojczyzny można utożsamiać ze stosunkowo niewielką przestrzenią (np. miasto, wieś), traktowaną w szczególności, uczuciowy sposób. Cytując Leszka Kołakowskiego, można stwierdzić, że mała ojczyzna jest *to przestrzeń niewielka, w której się obracamy – nasze domy, ulice, cmentarze, kościoły, to przestrzeń niewielka wielkim wysiłkiem ludzkim zabudowana, przez wojny niszczone i odbudowywana, to centrum świata.*

W dorobku wspólnot społecznych począwszy od najmniejszych – lokalnych a skończywszy w większym wymiarze na narodowych, dziedzictwo kulturowe ukształtowane zostało w długotrwałym, często powolnym procesie jego historycznego rozwoju przekazywanego z pokolenia na pokolenie. Zachowany dorobek pokoleń, najczęściej materialny, może być kolejnym impulsem przyczyniającym się do rozwoju społeczno-gospodarczego gminy, w konsekwencji mający wpływ na poprawę jakości życia jej mieszkańców. O dorobku kulturowym dawniej osiadłych grup ludzkich świadczą do dzisiaj zachowane zabytki począwszy od tych najstarszych - archeologicznych dalej średniowiecznych i nowożytnych. Są to cmentarzyska, budowle monumentalne, wśród których na szczególną uwagę zasługują budowle sakralne, murowane i drewniane obiekty rezydencjonalne (pałace, dwory) wraz z folwarcznymi zabudowaniami gospodarczymi. Spośród innych obiektów o równie ważnej funkcji przestrzennej należy wymienić historycznie ukształtowane założenia parkowe, aleje drzew, obiekty tzw. małej architektury (np. krzyże i kapliczki przydrożne). Warto również wspomnieć o ubiorach ludowych, przedmiotach i narzędziach używanych dawniej w życiu codziennym. Wobec powyższego efektywne wykorzystanie obiektów zabytkowych może stać się kanwą dla rozwoju turystyki w większym niż tylko w lokalnym wymiarze, przyczyniając się do rozwoju gospodarczego i kulturalnego gminy.

Występowanie na terenie gminy Błaszki obiektów i obszarów chronionych ze względu na wartości kulturowe wymusza ich ochronę, aby mogły służyć przyszłym pokoleniom, świadcząc o tożsamości terytorialnej regionu. Celem ochrony jest ich zachowanie, należyte utrzymanie oraz celowe wykorzystanie i udostępnianie dla celów naukowych, dydaktycznych i wychowawczych tak, aby służyły nauce oraz popularyzacji wiedzy i sztuki, stanowiły trwałe elementy rozwoju kultury i były czynnym składnikiem życia współczesnego społeczeństwa. Ochrona i rewaloryzacja obiektów zabytkowych jest doskonałą formą podnoszenia walorów środowiska życia mieszkańców. Warunkiem powodzenia działań w tym zakresie jest poparcie społeczne.

W tym świetle *Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Błaszki na lata 2019-2022* ma przedstawić zakres zadań związanych z szeroko rozumianą opieką nad zabytkami, a zatem kultywowania i popularyzowania tradycji lokalnej i jest adresowany przede wszystkim do samorządowców i mieszkańców gminy Błaszki, którzy powinni bezpośrednio odczuć efekty wynikające z wprowadzenia programu. Opracowanie niniejsze ma za zadanie scharakteryzować zachowane dziedzictwo kulturowe oraz pomóc w zarządzaniu zasobami zabytkowymi gminy Błaszki, które powinny być ukierunkowane na polepszenie bądź zachowanie obecnego stanu zachowania.

2. Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Błaszki na lata 2019-2022 (dalej Program) został opracowany w oparciu o przepisy prawa ustanowione w art. 87 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U z 2018 r. poz. 2067 ze zm.), zgodnie z którymi:

- Burmistrz sporządza na okres 4 lat gminny program opieki nad zabytkami.
- Program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- Gminny program opieki nad zabytkami ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
- Z realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami burmistrz sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się radzie miasta.

Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 27 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2018 r. poz. 2067) podstawą opracowania *Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Błaszki na lata 2019-2022* jest, obowiązująca ewidencja zabytków nieruchomości gminy Błaszki, która zawiera aktualny zasób zidentyfikowanych obiektów zabytkowych dziedzictwa

kulturowego gminy. Na podstawie zebranych we wspomnianej ewidencji informacji o zabytkach niniejszy dokument wyznacza ogólną strategię ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 zlokalizowanymi na terenie gminy, która realizowana będzie z pomocą dostępnych środków prawnych oraz finansowych, jakie pozostają do dyspozycji organu samorządowego.

Za kolejną podstawę prawną dla opracowania *Gminnego programu opieki nad zabytkami dla Gminy Błaszki na lata 2019-2022* należy wyszczególnić zapis sformułowany w treści art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r. poz. 1875 ze zm.) wskazujący, iż jednym z zadań własnych gminy jest zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, wśród których wymienione zostały m. in. sprawy kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

W obowiązującym w Polsce systemie prawnym ochrona zabytków i całości spraw odnoszących się do dziedzictwa kulturowego została zagwarantowana w Konstytucji Rzeczypospolitej Polski. Z treści art. 5 i 6 wynika, iż konstytucyjnym obowiązkiem państwa i każdego obywatela jest stanie na straży m.in. szeroko rozumianego dziedzictwa narodowego, które w dużym stopniu stanowią zabytki. Ponadto zabytki jako obiekty silnie nacechowane kulturowo wartościami materialnymi i niematerialnymi, stanowią dobro wspólne wszystkich obywateli Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z zapisem umieszczonym w art. 82 ustawy zasadniczej dbałość i troska o dobro wspólne jest obowiązkiem każdego obywatela państwa polskiego. Wymienione powyżej uwarunkowania prawne stanowią, że sprawowanie ochrony i opieki nad zabytkami jest ważną dziedziną, w której realizuje się polityka kulturalna państwa. Zabytki będące materialnym dziedzictwem kulturowym stanowią także dobro kultury w sensie niematerialnym upamiętniającym istotne dla tożsamości kulturowej wydarzenia z historii, postaci historyczne, idee wyrażające się m.in. ewolucyjnych stylach historycznych tworzących historię szeroko rozumianej sztuki i kultury.

W przypadku samorządów w art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 994 ze zm.) wyrażony został obowiązek zaspakajania zbiorowych potrzeb wspólnoty, który to należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy szeroko rozumianej kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz **ochrony zabytków i opieki nad zabytkami**.

System prawny dotyczący ochrony zabytków i opieki nad zabytkami tworzą uregulowania zawarte w następujących obowiązujących ustawach:

- ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tekst jednolity: Dz. U z 2018 r. poz. 2067);
- ustawa z dnia 27 marca 2003r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 1945);
- ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. *Prawo budowlane* (tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 1202 ze zmianami);
- ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska* (tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 799 ze zmianami);
- ustawa z dnia 16 października 1991 r. *O ochronie przyrody* (tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 1614 ze zmianami);
- ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. *o gospodarce nieruchomościami* (tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 2204);
- ustawa z dnia 25 października 1991 r. *o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturowej* (tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 1983);
- ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. *o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* (tekst jednolity: Dz.U, z 2018 r. poz. 450 ze zmianami).

Ochrona zabytków przechowywanych w muzeach, w bibliotekach i w archiwach została ustalona w następujących aktach prawnych:

- ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jednolity: Dz. U. z 2018 r. poz. 720 ze zmianami);
- ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 574 ze zmianami);
- ustawa z dnia 14 lipca 1993 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (tekst jednolity: Dz.U. z 2018 r. poz. 217 ze zmianami).

Zasady regulujące zagadnienia związane z zabytkami są także opublikowane w formie rozporządzeń:

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. *w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczonego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków* (Dz. U. 2004, nr 30, poz. 259);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. *w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych* (Dz. U. 2004, nr 71, poz. 650);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. *w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków* (Dz. U. 2004, nr 75, poz. 706);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. *w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami* (Dz. U. 2004, nr 124, oz. 1302);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. *w sprawie odznaki Za opiekę nad zabytkami* (Dz. U. 2004, nr 124, poz. 1304 z późn. zm.);

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 30 sierpnia 2004 r. w sprawie zakresu, form i sposobu ewidencjonowania zabytków w muzeach (Dz. U. 2004, nr 202, poz. 2073);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004, nr 212, poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie udzielania dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. 2014, poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 września 2017 r. w sprawie szczegółowych warunków uzyskiwania dofinansowania realizacji zadań z zakresu kultury, trybu składania wniosków oraz przekazywania środków z Funduszu Promocji Kultury (tekst jednolity: Dz. U. z 2019, poz. 17);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 lutego 2011 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 2011, nr 50, poz. 256);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. 2011, nr 89, poz. 510);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011, nr 113, poz. 661);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2017, poz. 1674);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 22 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r., poz. 1609);

3.1. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Obowiązująca ustawa *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* nazywana dalej Ustawą, określiła i uregulowała podstawowe pojęcia z dziedziny ochrony i opieki nad zabytkami.

Definicja zabytku

Art. 3. Ustawy stanowi, że zabytkiem jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Podział zabytków

- 1) zabytki nieruchome – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości;
- 2) zabytki ruchome – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych;
- 3) zabytki archeologiczne – zabytki nieruchome, będące powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożone z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytki ruchome, będące tym wytworem.

Ochrona zabytków

W art. 4. Ustawy określono, iż ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań, mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych, umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom, mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkiem, zgodnie z art. 5 Ustawy, polega przede wszystkim na zapewnieniu przez jego właściciela lub posiadacza warunków do:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ochrona zabytków

Zgodnie z art. 6. Ustawy podlegają bez względu na stan zachowania

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości bądź instytucji.

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz.U. 2018, poz. 574 z póź. zm);
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowego pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyska,
- c) kurhany,
- d) relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy będący tym wytworem.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Art. 7. Ustawy reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków, który to rejestr dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków;
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa, którą to listę prowadzi minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego;
- 3) uznanie za pomnik historii zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego;

- 4) utworzenie parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć na podstawie uchwały rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- 5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację w zakresie lotniska użytku publicznego.

Rejestr zabytków

Dla zabytków znajdujących się na obszarze województwa prowadzi właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków. Zgodnie z art. 9, ust. 1 i ust. 2 Ustawy „Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu, bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. (...) do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku”.

Zgodnie z art. 10 Ustawy „Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę, albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej”.

Lista Skarbów Dziedzictwa

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Wpisuje się do niej zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, o których mowa w art. 64 ust.1, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury o ochrony narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Uznanie za pomnik historii

odbywa się na drodze rozporządzenia wydanego przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego dla spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego zgodnie z art. 15, ust. 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków. Za pomnik historii można uznać zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy dla spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków.

Parki kulturowe

mające na celu ochronę krajobrazu kulturowego oraz zachowanie wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, może zgodnie z art. 16, ust. 1-1a Ustawy utworzyć rada gminy w drodze uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Uchwała winna określać nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także określone zakazy i ograniczenia. Wójt, burmistrz lub prezydent miasta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez Radę Gminy.

Zgodnie z art. 16. Ustawy:

1. Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
2. Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.
3. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1;
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.

5. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem;
6. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być urządzony.
7. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

Według art. 17. Ustawy na terenie ustanowionego przez radę gminy parku kulturowego mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące:

- 1) prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej;
- 2) zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych;
- 3) umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 4) zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury;
- 5) składowania lub magazynowania odpadów.

W przypadku ograniczenia sposobu korzystania z nieruchomości na skutek ustanowienia zakazów i ograniczeń, o których mowa w art. 17, ust. 1, stosuje się odpowiednio przepisy art. 131-134 ustawy z 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2018 r., poz. 799 z późn. zm.).

Ustalenie ochrony

Zgodnie z art. 18. Ustawy ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust.1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniając opiekę nad zabytkami;

W myśl art. 19. Ustawy:

w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wpisane do rejestru, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

W studium i planie, o których mowa w ust.1, ustala się w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują

określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 20 Ustawy stanowi, że projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

Ewidencja zabytków

W art. 21 Ustawy zapisano, że ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy³.

Prowadzenie ewidencji

Zgodnie z art. 22. ust. 4. Ustawy wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków;

Dofinansowanie

Art. 81 Ustawy

W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac

³ Ewidencja zabytków jest prowadzona w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości, odpowiednio: krajowa - przez Generalnego Konserwatora Zabytków, wojewódzka – przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, gminna - przez wójta (burmistrza, prezydenta) jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami; formą ochrony dla zabytków włączonych do ewidencji zabytków są ustalenia zawarte w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, albo, w braku planu, odpowiednio w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.

Art. 82 Ustawy

Łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru jest zadaniem z zakresu administracji publicznej.

W celu zapewnienia realizacji postanowień określonych w ust. 1 organy uprawnione do udzielenia dotacji prowadzą wykazy udzielonych dotacji oraz informują się wzajemnie o udzielonych dotacjach.

3.2. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym

Art. 1 ust. 2 pkt 4

W planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Art. 53 ust. 4 pkt 2

Decyzje w sprawach ustalenia lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o w sprawach ustalenia warunków zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków - w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony zabytków, o których mowa w art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2018 r. poz. 2067) oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

3.3. Ustawa – Prawo budowlane

Art. 5 ust. 1 pkt 7

Obiekt budowlany wraz ze związanymi z nim urządzeniami budowlanymi należy, biorąc pod uwagę przewidywany okres użytkowania, projektować i budować w sposób określony w przepisach, w tym techniczno-budowlanych, oraz zgodnie z zasadami wiedzy technicznej, zapewniając m.in. ochronę obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 29 ust. 2 pkt 1 i 6

Pozwolenia na budowę nie wymaga wykonywanie robót budowlanych polegających m.in. na remoncie istniejących obiektów budowlanych i urządzeń budowlanych, z wyjątkiem obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz instalowaniu tablic i urządzeń reklamowych, z wyjątkiem usytuowanych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Art. 30 ust 7 pkt 2

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, o której mowa w ust. 5, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, o którym mowa w ust. 1, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 31 ust. 1 pkt 1 i 2

Pozwolenia nie wymaga rozbiórka m.in. budynków i budowli – niewpisanych do rejestru zabytków oraz nieobjętych ochroną konserwatorską – o wysokości poniżej 8 m, jeżeli ich odległość od granicy działki jest nie mniejsza niż połowa wysokości oraz obiektów i urządzeń budowlanych, na budowę których nie jest wymagane pozwolenie na budowę, jeżeli nie podlegają ochronie jako zabytki.

Art. 39

Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na

prorowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust. 3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 67

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, właściwy organ wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu i uporządkowanie terenu oraz określającą terminy przystąpienia do tych robót i ich zakończenia.

Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków.

W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję, o której mowa powyżej, właściwy organ wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Art. 71 ust. 5 pkt 3 lit. b

Właściwy organ wnosi sprzeciw, jeżeli zamierzona zmiana sposobu użytkowania obiektu budowlanego lub jego części może spowodować niedopuszczalne pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

3.4. Ustawa o ochronie przyrody

Art. 83a ust. 1

Zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków – wojewódzki konserwator zabytków.

3.5. Ustawa o gospodarce nieruchomościami

Art. 13 ust. 4

Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 13 ust. 5

Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 29 ust 2

Jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Art. 45 ust. 2a

W przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, w decyzji o ustanowieniu trwałego zarządu można nałożyć, w miarę potrzeby, na jednostkę organizacyjną obowiązek odbudowy lub remontu położonych na tej

nieruchomości zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w decyzji.

Art. 96 ust 1 i 1a

Podziału nieruchomości dokonuje się na podstawie decyzji wójta, burmistrza albo prezydenta miasta zatwierdzającej podział.

W odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję, o której mowa powyżej wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Art. 109 ust. 1 pkt 4

Gminie przysługuje prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

3.6. Ustawa o podatkach i opłatach lokalnych

Art. 7 ust. 1 pkt 6

Zwalnia się od podatku od nieruchomości grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1.1. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 84 w związku z art. 86 pkt 1 ustawy z 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r. poz. 2067) *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami* opracowuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego poprzez Generalnego Konserwatora Zabytków jako najwyższej rangi dokument dotyczący planowania politycznego w dziedzinie ochrony zabytków w Polsce. Celem Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami jest stworzenie warunków niezbędnych do realizacji zadań ochronnych wynikających z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zgodnie z art. 85 ust. 1 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. w Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

Aktualnie trwają prace legislacyjne nad przyjęciem przez Radę Ministrów *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2018-2021*. Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2018-2021 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania:

Cel szczegółowy 1. *Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego*, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym;
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym;

Cel szczegółowy 2. *Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami*, podzielony na kierunki działania

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami;
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego;

Cel szczegółowy 3: *Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa*, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości;
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami;

Wyżej wymieniony program jest dokumentem w dużym stopniu ogólnym odnoszącym się do centralnego sposobu zarządzaniem materialnym dziedzictwem kulturowym i nie zawiera zapisów bezpośrednio dotyczących obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy Błaszki.

Cele Gminy Błaszki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego są spójne z celami na szczeblu krajowym i są również kompatybilne z dotychczasowymi założeniami.

Dotychczas obowiązujący program był ukierunkowanych na wzmocnienie oraz poprawę ochrony i opieki nad zabytkami uporządkowanie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez wskazanie i zastosowanie w praktyce siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:

1. *primum non nocere* (po pierwsze nie szkodzić);
2. maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości materialnych i niematerialnych;
3. minimalna niezbędna ingerencja, a zatem powstrzymanie się od działań niekoniecznych;
4. usuwać należy tylko to co na oryginał działa niszcząco;
5. zachować czytelność i odróżnialność ingerencji;
6. dochować odwracalności metod i materiałów;
7. wykonywać wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie;

Wymienione zasady obowiązują zarówno konserwatorów – pracowników urzędów ochrony zabytków, profesjonalnych konserwatorów - restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów - architektów, urbanistów, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych.

W tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zostały wyznaczone następujące cele:

1. W zakresie uwarunkowań ochrony i opieki nad zabytkami;
 - pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków nieruchomych, określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
 - pełna ocena stanu krajowego zasobu zabytków ruchomych, określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
 - pełna ocena stanu krajowego zasobu dziedzictwa archeologicznego;

- określenie kategorii i stopnia zagrożeń oraz wyznaczenie stref o szczególnym zagrożeniu dla zabytków archeologicznych;
 - objęcie skuteczną i zorganizowaną ochroną przynajmniej najcenniejszych zabytków techniki;
 - pełna ocena stanu krajowego zasobu pomników historii i obiektów; wpisanych na listę światowego dziedzictwa, określenie kategorii i stopnia zagrożeń;
 - ocena stanu służb i możliwości wypełniania całokształtu zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami;
 - ocena stanu i stopnia objęcia opieką zabytków w poszczególnych kategoriach, doskonalenie, rozwijanie oraz podnoszenie efektywności i skuteczności instytucjonalnej oraz społecznej ochrony i opieki nad zabytkami;
 - udoskonalenie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych w zakresie ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym i zabytkami.
2. W zakresie działań o charakterze systemowym:
- powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, urbanistyczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa;
 - realizacja powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe, obejmujące dobra kultury i natury, stworzenie warunków pełnoprawnego partnerstwa Polski w strukturach jednostek unijnych, wyspecjalizowanych w ochronie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego;
 - przygotowanie strategii ochrony dziedzictwa kulturowego, wytyczającej główne założenia koncepcji ochrony w Polsce, wprowadzenie jej do polityk sektorowych we wszystkich dziedzinach i na wszystkich poziomach;
 - zarządzania i gospodarowania; wypracowanie metod zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym w szczególności obiektami z listy światowego dziedzictwa UNESCO i pomnikami historii oraz parkami kulturowymi, wypracowanie systemu stałego podnoszenia jakości prac prowadzonych w dziedzinie ochrony i opieki nad zabytkami.
3. W zakresie systemu finansowania:
- stworzenie stabilnego i przejrzystego systemu finansowania, zasilanego środkami pochodzącymi nie tylko z budżetu, ale także z odpisów podatkowych, podatków płaconych przez użytkowników obiektów zabytkowych w tym z usług turystycznych, z kar za niszczenie i nieprawidłowe użytkowanie zabytków i z innych źródeł.

4. W zakresie dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania:
 - stworzenie systemu stale aktualizowanych, elektronicznych baz informacji o zasobach i stanie zabytków w Polsce i ich dokumentacji, stworzenie warunków do realizacji ustawowego obowiązku dokumentowania wszystkich prac przy wszystkich grupach i typach obiektów zabytkowych;
 - gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania, postępach i wynikach prac konserwatorskich i restauratorskich, zagrożeniach, prawidłowości zarządzania i bezpieczeństwie użytkowania obiektów zabytkowych oraz o innych formach ochrony dziedzictwa;
 - wytworzenie mechanizmów wiążących naukę z praktyką; wypracowanie i wprowadzenie szczegółowych zasad ochrony dziedzictwa w planach zagospodarowania przestrzennego, wypracowanie standardów zagospodarowania i estetyki zabytkowych przestrzeni publicznych.

5. W zakresie kształcenia i edukacji:
 - utrzymanie i doskonalenie dotychczas wypracowanego systemu kształcenia w dziedzinie konserwacji i ochrony; zorganizowanie systemu podnoszenia kwalifikacji w każdej grupie zawodowej pracującej na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego; weryfikacja wszystkich dotychczas na drodze pozaakademickiej nabytych uprawnień poprzez stworzenie systemu akredytacji i uznawalności wykształcenia;
 - kształcenie społeczeństwa w duchu poszanowania dla autentyzmu oraz wartości materialnych i niematerialnych wspólnego, wielokulturowego dziedzictwa; budowanie klimatu społecznego zrozumienia i akceptacji dla idei ochrony i dawności zabytków odczytywanych jako źródło tożsamości, wiedzy i dumy z przeszłości, tradycji, wiedzy o sposobie życia i pracy przodków;
 - upowszechnianie wśród właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych znajomości zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej, tworzenie mechanizmów ekonomicznych sprzyjających prawidłowemu traktowaniu obiektów zabytkowych.

6. W zakresie współpracy międzynarodowej:
 - wzmocnienie obecności Polski w światowym i europejskim środowisku działającym na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promocja polskich osiągnięć w tej dziedzinie;
 - oparcie działań na pojęciu wspólnego dziedzictwa kultury ludzkości, w szczególności „Europy – wspólnego dziedzictwa kultury”, w którym wyzwaniem stanowią „obszary dwu- lub wielokulturowe”, troska o ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego za granicą.

Z uwagi na szczególną rolę jednostek samorządu terytorialnego przy realizacji nałożonych na gminy zadań - obejmujących np. ewidencjonowanie zasobu zabytkowego, zachowanie krajobrazu kulturowego, jak i odpowiednie gospodarowanie otoczeniem zabytków szczególnie w procesie planowania przestrzennego, niezwykle ważne znaczenie ma wsparcie merytoryczne przy zarządzaniu dziedzictwem kulturowym poszczególnych gmin realizowane przez organy ochrony zabytków oraz Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Wyżej wymienione wsparcie przyczynić ma się do zwiększenia efektywności wykonywanych przez jednostki samorządu terytorialnego zadań i odbywać ma się m.in. poprzez prowadzenie ogólnodostępnego portalu informacyjnego o dziedzictwie kulturowym, organizowanie bezpośrednich szkoleń i warsztatów dla pracowników jednostek samorządu terytorialnego, a także poprzez wsparcie merytoryczne w formie opracowań studialno-dokumentacyjnych takich jak:

- studia ochrony wartości kulturowych;
- wytyczne dla tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- zasady przygotowania i treści planu ochrony parku kulturowego.

4.1.2. Uzupelnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 do roku 2020

Na podstawie przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego rozwinęło i uzupełniło jej zakres do 2020 roku.

Celami Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 są:

Cel strategiczny: zrównoważenie rozwoju kultury w regionach.

Cele cząstkowe:

1. wzrost efektywności zarządzania sferą kultury;
2. zmniejszenie dysproporcji regionalnych w rozwoju i dostępie do kultury;
3. wzrost udziału kultury w PKB;
4. zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;
5. modernizacja i rozbudowa infrastruktury kultury;
6. wzrost uczestnictwa w kulturze;
7. rozwój szkół artystycznych i zwiększenie liczby godzin edukacji kulturalnej w programach szkolnych;
8. efektywna promocja twórczości;
9. promocja polskiej kultury za granicą;
10. ochrona własności intelektualnej i walka z piractwem;

11. wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie organizacji działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
12. rozwój przemysłów kultury: kinematografia, media, wydawnictwa, fonografia, design.

Cele niniejszego Narodowej Strategii Rozwoju Kultury będą realizowane w ramach celu cząstkowego nr 4: *Zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków*. Poza przesunięciem daty końcowej, wprowadzono 11 programów operacyjnych, jako system realizacyjny Narodowej Strategii Rozwoju Kultury, powiązany z finansowaniem działalności kulturalnej z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

4.1.3. Strategia rozwoju kapitału społecznego do 2020 r.

Strategia rozwoju kapitału społecznego do 2020 r. została przyjęta przez Radę Ministrów uchwałą nr 104 dnia 18 czerwca 2013 r. i jest jedną z 9 strategii zintegrowanych, mających na celu wdrożenie SRK 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski, w którego ramach określono 4 cele szczegółowe. Do ochrony zabytków odnosi się czwarty cel: *Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego, a zwłaszcza priorytet 4.1. Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej*.

Główne kierunki działań to:

- 4.1.1. tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym;
- 4.1.2. ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu;
- 4.1.3. digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

4.1.4. Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 r.

Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju do 2030 r. została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Dokument ten jest najważniejszym aktem dotyczącym ładu przestrzennego Polski, którego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, bowiem decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania

służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu;
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na obszarach o niższym reżimie ochronnym;
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi;
- przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

Koncepcja wskazuje, że wzmocnienie ładu przestrzennego na poziomie zarządzania zasobem krajobrazów kulturowych i przyrodniczych będzie jednocześnie służyło wdrożeniu zapisów Konwencji Krajobrazowej Rady Europy.

4.1.5. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020

(z perspektywą do 2030 r.)

Dokument ten został przyjęty przez Radę Ministrów Uchwałą nr 8 dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju do 2020 r., przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 25 września 2012 r.

Omawiany dokument jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie lat 2020 - 2030 określa warunki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem Strategii jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z ochroną zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1) Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony cel strategiczny:

- digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego rodzaju zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunki interwencji:

Wzmacnianie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

- wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu
- wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie;
- wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych;
- stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO);
- wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty oraz więzi międzypokoleniowych poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do

instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

Program Operacyjny: Dziedzictwo Kulturowe został stworzony do działań związanych z opieką nad zabytkami i realizowany w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

1. rewaloryzacja zabytków nieruchomości i ruchomych
2. rozwój kolekcji muzealnych

Program Opieki nad Zabytkami Gminy Błaszki będzie realizowany w ramach priorytetu 1, którego podstawowym celem jest poprawa stanu zachowania zabytków, promowanie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji. Priorytet ten obejmuje także zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Na poziomie wojewódzkim opracowano następujące dokumenty o charakterze strategicznym:

- 1) Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego w latach 2007-2020;
- 2) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego;
- 3) Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2016-2019;
- 4) Program Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020;
- 5) Program rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014-2020;

Ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym zobowiązuje sejmiki województw do uchwalenia strategii rozwoju województw. *Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020* określa kierunki, cele i uwarunkowania rozwoju województwa.

Wytyczne ze *Strategii* stanowią podstawę konstrukcji planu zagospodarowania przestrzennego, dzięki czemu stają się one czynnikiem determinującym również zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego i przyrodniczego.

Szczegółowa analiza ww. dokumentu nie wskazuje, by którykolwiek z zapisów sformułowanych w ww. opracowaniu, łączyłby się w sposób bezpośredni z obszarami lub obiektami dziedzictwa kulturowego umiejscowionego w granicach administracyjnych gminy Błaszki.

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020

W dokumencie tym, we wstępie do rozdziału III stwierdzono, że województwo łódzkie to *Region spójny terytorialnie i wizerunkowo, kreatywny i konkurencyjny w skali kraju i Europy, o najlepszej dostępności komunikacyjnej, wyróżniający się atrakcyjnością inwestycyjną i wysoką jakością życia.*

W Strategii, w rozdziale IV wyznaczono cele strategiczne i odpowiadające im cele operacyjne oraz strategiczne kierunki działań:

1. Cel strategiczny: *Aktywne społeczeństwo obywatelskie, z dobrym dostępem do usług publicznych, sprzyjające włączeniu społecznemu.*
Cel operacyjny 4: *Wysoki poziom kapitału społecznego i silne społeczeństwo obywatelskie.*

Strategiczny kierunek działań 4.1:

- rozwój społeczności lokalnych, m.in. poprzez wspieranie szkoleń, programów edukacyjnych, konkursów promujących postawy prospołeczne, wspieranie działań na rzecz dobra wspólnego, w szczególności wśród młodzieży, zaangażowania lokalnych instytucji publicznych we współpracę z mieszkańcami, stymulowanie rozwoju indywidualnej i korporacyjnej filantropii, wspieranie podnoszenia kompetencji liderów społecznych i animatorów działań społecznych, itp.

Strategiczny kierunek działań 4.2:

- wzmacnianie tożsamości regionalnej: kształtowanie świadomości regionalnej i lokalnej opartej na historycznej i kulturowej różnorodności, m.in. poprzez podnoszenie poziomu wiedzy historycznej o regionie na wszystkich etapach edukacji szkolnej, organizowanie konkursów na temat wiedzy o regionie, wspieranie szkoleń animatorów kultury, promocję i wspieranie rozwoju twórczości folklorystycznej, w tym szczególnie festiwali o zasięgu krajowym i międzynarodowym, warsztatów rękodzieła ludowego, tradycyjnych produktów regionalnych, inicjowanie tworzenia parków kulturowych i „żywych skansenów”;
- wzmacnianie rozwoju funkcji symbolicznych, m.in. poprzez kreowanie walorów przestrzeni, zasobów, produktów i wydarzeń symbolicznych,

wspieranie realizacji zintegrowanych projektów inicjowanych m.in. przez LGD oraz inne lokalne środowiska, promocję walorów kulturowych i przyrodniczych regionu, promocję i objęcie patronatem produktów i wydarzeń kulturalnych.

Cel operacyjny 5: *Wysoki standard i dostęp do usług publicznych.*

Strategiczny kierunek działań 5.3:

- rozwój usług i poprawa dostępu do sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji, m.in. poprzez wspieranie działań na rzecz podnoszenia bazy kultury, infrastruktury turystycznej, w tym szlaków turystycznych, wspieranie cyfryzacji zasobów i usług turystyki, kultury oraz zasobów dziedzictwa kulturowego; rozwój usług kultury, sportu, turystyki i rekreacji, m.in. poprzez wspieranie tworzenia zintegrowanych produktów turystycznych, promocję istniejących produktów turystycznych, wspieranie szkoleń na rzecz podniesienia jakości świadczonych usług kultury, turystyki, rekreacji, stymulowanie działań w zakresie rozszerzenia oferty kulturalnej instytucji kultury, wspieranie wydarzeń kulturalnych o randze krajowej i międzynarodowej, wspieranie podnoszenia kompetencji kadr sektora kultury, sportu, turystyki i rekreacji, wspieranie sieci współpracy podmiotów zaangażowanych w działania na rzecz rozwoju kultury.

2. Cel strategiczny: *Zrównoważony rozwój przestrzenny regionu z silnie powiązaniem systemem osadniczym, nowoczesną infrastrukturą i racjonalnie wykorzystywanymi zasobami środowiska przyrodniczego.*

Cel operacyjny 9: *Zrównoważony system osadniczy.*

Strategiczny kierunek działań 9.2:

- wspieranie procesów rewitalizacji i poprawa ładu przestrzennego poprzez rewitalizację zdegradowanych obszarów mieszkaniowych i przemysłowych, w tym rewitalizacja zabytkowych układów przestrzennych oraz obiektów zabytkowych, m.in. poprzez wsparcie dla tworzenia i realizacji zintegrowanych projektów obejmujących kompleksową odnowę obszarów, organizację warsztatów i konferencji na temat możliwości rozwiązywania problemów na obszarach zdegradowanych, wspieranie prac konserwatorskich, prowadzących do odnowy obiektów i obszarów zabytkowych oraz wykorzystania obiektów zabytkowych na cele kulturalne, społeczne, edukacyjne, turystyczne, gospodarcze, wreszcie organizowanie konkursów na najlepiej prowadzone rewitalizacje i rewaloryzacje; kształtowanie krajobrazu kulturowego, w

tym zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, zapobieganie procesom chaotycznej suburbanizacji oraz propagowanie dobrych wzorców architektury regionalnej, m.in. poprzez stymulowanie opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, studiów historycznych i katalogów budownictwa regionalnego, formułujących zasady kształtowania ładu przestrzennego, wspieranie konkursów na najlepsze projekty urbanistyczne, dotyczące zagospodarowania przestrzeni publicznych, promocję walorów krajobrazu kulturowego, zwłaszcza mogących tworzyć symbole miejsca.

4.2.2. Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego 2030+

Zasady kształtowania przestrzeni oraz kierunki zagospodarowania określone zostały w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego uchwalonym Uchwałą LV/679/18 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 28 sierpnia 2018 r.

Podstawowym celem zagospodarowania przestrzeni województwa łódzkiego według wskazanego powyżej dokumentu jest doprowadzenie do zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego całego terytorium województwa, a zatem jest to proces zachowania równowagi środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego. Należy stwierdzić, że wobec braku programów rządowych służących realizacji inwestycji celu publicznego o znaczeniu krajowym, o których mowa w art. 48 ust.1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym na obszarze województwa łódzkiego brak jest zadań rządowych.

W treści dokumentu podkreślone zostało różnorodność dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego składających się na tożsamość kulturową jego mieszkańców, niosących ze sobą ważny potencjał w rozwoju rekreacji i turystyki. Plan formułuje liczne ogólne zasady odnoszące się do kształtowania przestrzeni również z uwzględnieniem reguł dotyczących poszanowania dóbr kultury.

1. Poprawa stanu zachowania i właściwe wykorzystanie dziedzictwa kulturowego regionu poprzez:

- rewitalizację historycznych założeń przestrzennych miejskich i wiejskich, z uwzględnieniem zachowania specyficznych cech ich struktury budowlanej i nadania odpowiedniego standardu estetycznego przestrzeniom publicznym, przy założeniu ograniczania barier architektonicznych;

- konserwację, restaurację i rewaloryzację zabytków, szczególnie reprezentatywnych i zagrożonych zniszczeniem (nieużytkowanych lub użytkowanych niewłaściwie);
- zapewnienie wykorzystania zabytków, z uwzględnieniem wyeksponowania ich wartości oraz dostępności turystycznej, a także zagospodarowanie zabytków nieużytkowanych, w szczególności na cele społeczne.

2. Ochrona i wzmacnianie walorów krajobrazu kulturowego poprzez poprawę jakości przestrzeni publicznych, szczególnie w otoczeniu obiektów zabytkowych, w tym m.in.:

- wprowadzanie i poprawa stanu małej architektury i obiektów budowlanych, z wykorzystaniem materiałów wysokiej jakości;
- uwzględnianie zasad kompozycji;
- wprowadzanie udogodnień dla osób ograniczonych ruchowo;
- zwiększanie udziału zieleni oraz zachowanie i odtworzenie zabytkowych kompozycji zieleni w ośrodkach historycznych.

Kreowanie nowej zabudowy w sposób jednorodny, zwłaszcza w ośrodkach historycznych i na terenach wiejskich, w tym m.in.:

- nawiązanie do lokalnych form architektonicznych z uwzględnieniem zróżnicowania międzyregionalnego;
- zachowanie i właściwe kształtowanie gabarytów, proporcji, stylu i estetyki;
- promocja wykorzystania lokalnych materiałów budowlanych m.in. kamienia wapiennego, drewna i cegły.

Kształtowanie otwartego krajobrazu wiejskiego, w tym m.in.:

- zachowanie zadrzewienia przydrożnych i śródpolnych oraz ochronę lasów tworzących tradycyjny krajobraz rolniczy, przed lokalizacją farm fotowoltaicznych;
- nasadzanie roślin z gatunków rodzimych;
- utrwalenie pozostałości historycznych układów pól i miedz oraz zagród;
- zachowanie i odtworzenie historycznych kompozycji zieleni, w tym m.in. założeń dworsko-parkowych i pałacowo-parkowych.

Treść planu zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego nie zawiera zapisów odnoszących się bezpośrednio do obiektów lub obszarów

będących elementami dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadlokalnym zlokalizowanych w obrębie gminy Błaszki⁴.

4.2.3. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016-2019

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami, przyjęty Uchwałą nr XXV/319/16 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 21 czerwca 2016 r., określa strategiczne cele i zadania w zakresie ochrony dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa łódzkiego. Program ten sporządzany jest na okres 4 lat przez zarząd województwa i przyjmowany jest do realizacji przez sejmik wojewódzki po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z kolei z realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami zarząd województwa sporządza co 2 lata sprawozdanie przedstawiane sejmikowi województwa. Jednocześnie sprawozdanie takie jest przekazywane Generalnemu Konserwatorowi Zabytków i właściwemu wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków w celu jego wykorzystania przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami województwa łódzkiego realizowany jest w oparciu o cele określone w art. 87 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jednak jego podstawowymi zadaniami - zgodnie z zapisami zawartymi w treści dokumentu - przyjętymi przez Samorząd Województwa Łódzkiego jest zapewnienie prawidłowego stanu zachowania obiektom zabytkowym: nieruchomym, ruchomym i archeologicznym, znajdującym się w jego władaniu.

W Programie podkreślono, że województwo łódzkie wyróżnia się różnorodnością w wielu aspektach dziedzictwa kulturowego, „stanowiących podstawę wielokulturowej tożsamości województwa łódzkiego”. W związku z tym polityka zarządzania dobrami kultury powinna być nastawiona na rewitalizację układów przestrzennych miast i wsi, poprawę stanu obiektów i obszarów zabytkowych i ich społecznej funkcji. Działania te mają być realizowane „na partnerskiej, wielopodmiotowej współpracy, kształtowaniu świadomości społecznej i promocji różnorodności kulturowej”.

⁴ PZPWŁ, tablica 7. Wykaz inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym (na podstawie dokumentów przyjętych przez Sejm RP, Radę Ministrów, właściwych ministrów lub sejmik województwa).

**CELE I DZIAŁANIA
WOJEWÓDZKIEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI
W WOJEWÓDZTWIE ŁÓDZKIM NA LATA 2016–2019**

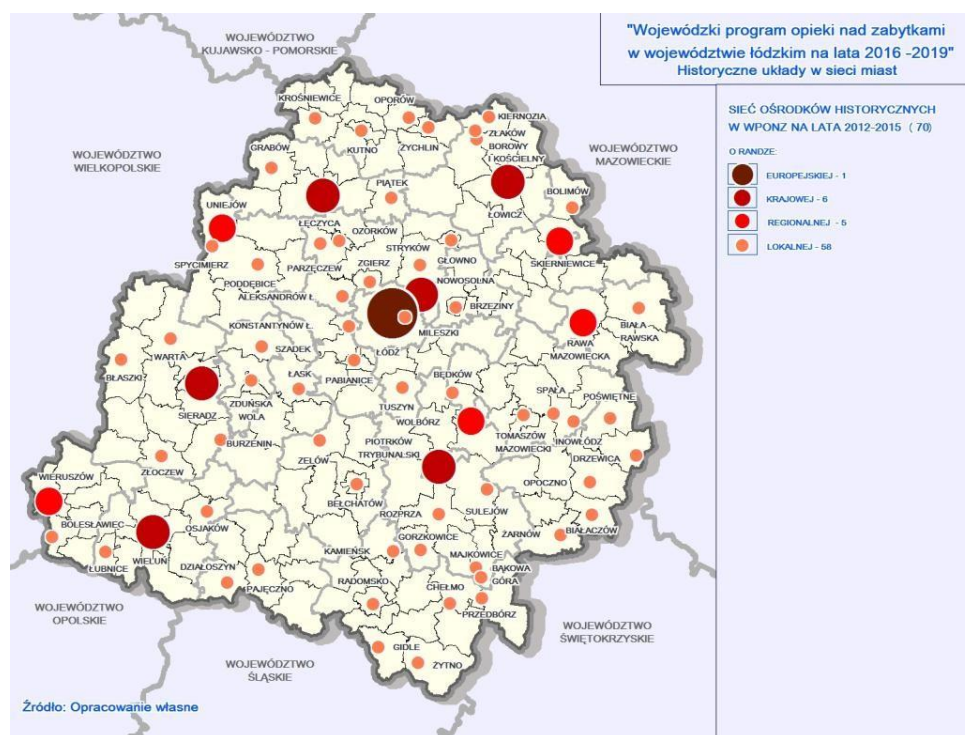
W Programie ustalono priorytet główny: *Rewitalizacja układów przestrzennych miast i wsi*. Wytypowano 70 miast o zachowanych dawnych układach rozplanowania, w tym miejscowość Błaszki, którą umieszczono w dużej grupie (58 obiektów) o randze lokalnej (ryc. 3).

Priorytet ten będzie realizowany z pomocą działań wspomagających i uzupełniających, aby osiągnąć cele operacyjne:

- regionalny system zarządzania dziedzictwem kulturowym;
- atrakcyjność krajobrazu kulturowego;
- tożsamość wielokulturową regionu.

Działania wspomagające to:

- cyfryzacja zasobów ewidencyjnych dziedzictwa kulturowego w regionie łódzkim;
- poprawa stanu obiektów i obszarów zabytkowych;
- edukacja kulturowa mieszkańców województwa;
- kreowanie różnorodności kulturowej.

Ryc. 3. Historyczne układy w sieci miast

(Źródło: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016-2019)

Działania uzupełniające to:

- stworzenie mechanizmu współpracy w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym;
- poprawa stanu dostępności zabytków ruchomych w muzeach oraz obiektach sakralnych.

Jednostki samorządów terytorialnych realizują cel Programu m.in. poprzez:

- organizowanie cyklicznych warsztatów służących wymianie doświadczeń nt. działań rewitalizacyjnych i możliwości pozyskiwania środków na ich realizację;
- tworzenie i wdrażanie oprogramowania mającego na celu tworzenie elektronicznej wojewódzkiej bazy danych o zasobach dziedzictwa kulturowego;
- objęcie patronatem konkursów w zakresie rewitalizacji i remontów przeprowadzonych z wykorzystaniem tradycyjnych i innowacyjnych

technologii;

- tworzenie list, opracowanie katalogów i organizacja konkursów dotyczących tradycyjnych produktów regionalnych;
- kreowanie marki „Łódzkie”;
- opracowywanie i wydawanie informatorów promujących podregiony
- kulturowe, symbole województwa i imprezy kulturalne.

W programie wskazano, że omówiony cel strategiczny jest możliwy do zrealizowania poprzez skoordynowane działania wszystkich jednostek samorządu terytorialnego, instytucji odpowiedzialnych za ochronę zabytków, a także właścicieli obiektów zabytkowych.

Z terenu gminy Błaszki zaproponowano do kompleksowej rewaloryzacji zespół pałacowo-parkowy i pozostałości folwarku w Kalinowej, natomiast do działań związanych z rewitalizacją układów przestrzennych wytypowano w Błaszczach dwa obszary priorytetowe obejmujące Plac Niepodległości i Plac Sulwińskiego.

4.2.4. Program Rozwoju Turystyki w Województwie Łódzkim na lata 2007-2020

Jako cel nadrzędny Programu Rozwoju Turystyki postawiono wykreowanie atrakcyjnego turystycznie wizerunku regionu, poprzez realizację kompleksowego zespołu działań organizacyjnych, inwestycyjnych i promocyjnych.

Aby wykonać postawione zadania należało określić i zanalizować występujące w tym obszarze trudności. W tym celu przeprowadzono strategiczną diagnozę, która pozwoliła na wyodrębnienie dwu węzłowych problemów rozwoju turystyki:

- brak turystycznego wizerunku województwa łódzkiego, wynikający m.in. z powszechnego zarówno wśród lokalnej społeczności, jak i turystów przekonania o niskiej atrakcyjności turystycznej regionu;
- niewystarczających produktach turystycznych województwa.

Innymi podstawowymi problemami rozwoju turystyki są:

- brak skoordynowanej polityki informacyjno-promocyjnej województwa dotyczącej turystyki, w tym słaby stopień tożsamości regionalnej;
- brak monitoringu rynku turystycznego, wykorzystywanego do celów inwestycyjnych i działań promocyjnych;
- niedostateczna liczba wykwalifikowanych pracowników zatrudnionych przy zarządzaniu i obsłudze ruchu turystycznego;
- niedostatecznie rozwinięta podstawowa infrastruktura turystyczna;

- niewystarczająco rozwinięta współpraca pomiędzy władzami samorządowymi, organizacjami turystycznymi i branżą turystyczną.

Dla likwidacji wykazanych problemów sformułowano kilka priorytetów i związanych z nimi celów operacyjnych oraz działań, w tym:

Priorytet 4: Kształtowanie przestrzeni turystycznej województwa do pełnienia funkcji turystycznych oraz rozwój infrastruktury turystycznej

Cel operacyjny 4.2: Kształtowanie i rozwój mikroprzestrzeni turystycznych – rozwój infrastruktury wspierającej budowę produktów turystycznych

Działanie 4.2.8: Rewitalizacja obiektów zabytkowych, założeń pałacowo-przemysłowych oraz zabytkowych układów urbanistycznych z uwzględnieniem potrzeb turystyki.

Deklarowanym celem tych działań jest wsparcie projektów, mających na uwadze rewitalizację oraz zabezpieczenie elementów dziedzictwa materialnego na terenie województwa łódzkiego z uwzględnieniem potrzeb ruchu turystycznego. Zachowanie tych elementów powinno być realizowane w taki sposób, aby możliwe było wprowadzanie funkcji turystycznych a wymogi konserwatorskie zostały w pełni spełnione. Dokładna inwentaryzacja obiektów zabytkowych w Łódzkiem, wraz z wyróżnieniem przeznaczonych do wykonywania funkcji turystycznych, powinna być podstawą do prowadzenia wszelkich prac konserwatorsko-budowlanych. Kluczowym zadaniem powinno być określenie priorytetów inwestycyjnych, z których najważniejszym jest zajęcie się obiektami znajdującymi się w najgorszym stanie, ale mającymi stosunkowo duży potencjał w wykorzystaniu dla turystyki oraz obiektami o kluczowym znaczeniu dla rozwoju regionalnej oferty kulturalnej.

4.2.5. Program rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014-2020

Program został przyjęty przez Zarząd Województwa Łódzkiego 25 czerwca 2014 r. Celem tego programu jest wytyczenie kierunków polityki kulturalnej w województwie. Samorząd Województwa Łódzkiego przyjmuje na siebie rolę inicjującą i koordynującą politykę kulturalną regionu, a ponadto pełnić ma funkcję inspirującą samorządy lokalne oraz wszelkich nadawców i odbiorców komunikatów kultury do współdziałania na rzecz rozwoju regionu.

Program podzielony jest na dwie części: diagnostyczną (syntetycznie podsumowującą dotychczasowe diagnozy dla obszaru kultury w województwie łódzkim) oraz strategiczną. W pierwszej z wymienionych zebrano wnioski

z przeprowadzanych w latach 2011-2013 spotkań sektorowych i opracowanych w tym okresie badań stanu kultury w województwie, wskazano też najważniejsze trendy rozwojowe, sporządzono analizę SWOT. W drugiej części znajduje się opis założeń programowych, celów, rekomendowanych działań i informacja o wdrażaniu Programu.

4.2.6. Strategia Rozwoju Powiatu Sieradzkiego na lata 2016-2023

W części programowej Strategii określono przyszłą perspektywę powiatu sieradzkiego jako obszar „spójny gospodarczo, terytorialnie i społecznie, zapewniający warunki korzystne dla rozwoju osadnictwa, przedsiębiorczości, rolnictwa i turystyki”. Urzeczywistnienie przyjętej wizji jest misją powiatu sieradzkiego, realizowaną „przy zrównoważonym wykorzystaniu bogactw naturalnych i **dziedzictwa kulturowego Ziemi Sieradzkiej** oraz przy zaangażowaniu i efektywnej współpracy samorządu lokalnego, instytucji publicznych, organizacji społecznych i wszystkich mieszkańców”.

Aby zrealizować przedstawione zamierzenia, określono 5 podstawowych celów Strategii, z których cel nr 5: „Integracja samorządów i mieszkańców Ziemi Sieradzkiej, **dbanie o jej dziedzictwo kulturowe**, wspieranie aktywności obywatelskiej mieszkańców” odnosi się bezpośrednio do prezentowanego Programu.

W ramach celu strategicznego nr 5 określono cele operacyjne i kierunki działań związane z ochroną dziedzictwa kulturowego:

1. Cel operacyjny: *Zachowanie, promocja i udostępnianie zasobów dziedzictwa kulturowego Ziemi Sieradzkiej.*

Kierunki działań:

- digitalizacja zasobów powiatowych instytucji kultury i wzrost ich dostępności poprzez umożliwienie korzystania z części z nich online;
- promocja kultury i historii Ziemi Sieradzkiej poprzez współorganizację (przy zaangażowaniu samorządów gminnych i organizacji pozarządowych) wydarzeń na terenie całego powiatu;
- prowadzenie edukacji kulturalnej i regionalnej społeczeństwa, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży, np. poprzez umieszczenie wiedzy o regionie w programach szkolnych;

- zwiększanie identyfikacji i przywiązania mieszkańców do Ziemi Sieradzkiej, np. poprzez organizacje imprez, spotkań, wystaw, wspieranie mediów i wydawnictw lokalnych.

2. Cel operacyjny: *Modernizacja obiektów instytucji kultury i dziedzictwa Ziemi Sieradzkiej.*

Kierunki działań:

- utrzymanie w dobrym stanie technicznym i przeprowadzenie koniecznych prac rewitalizacyjnych zabytków będących w zarządzie powiatu;
- wspieranie działań na rzecz rewitalizacji miast i wsi na terenie powiatu.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie Gminy Błaszki

5.1.1. Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

Obowiązek opracowania studium został wprowadzony ustawą z dnia 7 lipca 1994 r., która określa cele i kierunki polityki przestrzennej gminy także w obszarze dziedzictwa kulturowego oraz ochrony zabytków. Aktualnie obowiązującym dokumentem z zakresu kształtowania polityki przestrzennej gminy Błaszki jest *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Błaszki* (dalej Studium) wykonane w 2014 r. i przyjęte Uchwałą nr XXXVIII/282/14 Rady Gminy i Miasta Błaszki w dniu 12 sierpnia 2014 r. Wymienione opracowanie w pewnym zakresie wykorzystywało ustalenia zawarte w uprzednio obowiązującym *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Błaszki* przyjęte Uchwałą Nr XIII/88/2000 Rady Gminy i Miasta Błaszki w dniu 29 lutego 2000 r. i Uchwałą Nr XVII/112/08 Rady Gminy i Miasta Błaszki w dniu 26 czerwca 2008 r. W aktualnym Studium wzięto pod uwagę wytyczne z Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Łódzkiego i Strategii Rozwoju Województwa Łódzkiego na lata 2007-2020.

W treści rozdziału 4 obowiązującego Studium zatytułowanym *Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej* pokrótce zostały opisane miejscowości „o najwyższym stopniu nagromadzenia tożsamości kulturowej” oraz najważniejsze obszary i obiekty zabytkowe położone na terenie gminy. W tym celu sporządzono szczegółowy tabelaryczny wykaz obiektów i obszarów umieszczonych

w Gminnej Ewidencji Zabytków opracowanej w 2010 r.⁵. Są wśród nich m.in. budowle publiczne, historyczny układ urbanistyczny Błazek, zespoły dworsko-parkowe i folwarczne, zespoły kościołów parafialnych, cmentarze, domy, elementy małej architektury.

W odrębnej kartotece Gminnej Ewidencji Zabytków zamieszczono dane na temat stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w gminie Błaszki do 2014 r. Zbiór ten został powiększony o kolejne karty adresowe w 2017 r., a zatem kilka lat po wykonaniu zmiany do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego⁶.

W drugiej części Studium pt. *Kierunki zagospodarowania przestrzennego w podrozdziale Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej* umieszczono ogólne założenia ochrony dziedzictwa kulturowego, obiektów wpisanych do rejestru zabytków, gminnej i wojewódzkiej ewidencji. W związku z tym wyróżniono:

- strefę „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego miasta Błazki,
- strefy ochrony konserwatorskiej wokół:
 - dworu i parku dworskiego w Brończynie,
 - kościoła parafialnego pw. św. Stanisława Biskupa w Gruszczycach,
 - dworu i parku dworskiego w Jasionnej,
 - kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny oraz wokół zespołu dworsko – parkowo – folwarcznego w Kalinowej,
 - kościoła parafialnego pw. św. Trójcy w Kamiennej,
 - dworu i parku dworskiego w Kobylnikach,
 - dworu i parku w Kociołkach,
 - wiatraka w Łubnej – Jarosłaju,
 - kurhanów we wsi Klekoty (Łubna – Jakusy),
 - dworu i parku dworskiego w Równej,
 - dworu i parku dworskiego w Sędzimirowicach,
 - dworu i parku dworskiego we Wrzącej,
 - kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP w Wojkowie
- ochronę historycznie ukształtowanych na terenie gminy układów ruralistycznych,
- strefy ochrony stanowisk archeologicznych.

⁵ Burmistrz Gminy Błazki Zarządzeniem nr 312/13 z dnia 26 marca 2013 r. przyjął Gminną Ewidencję Zabytków dla Gminy Błazki prowadzoną w formie kart adresowych zabytków nieruchomych.

⁶ Gminna Ewidencja Zabytków Stanowisk Archeologicznych została przyjęta Zarządzeniem Nr 397/14 Burmistrza Gminy Błazki z dnia 12 lutego 2014 r. W wyniku aktualizacji katalogu stanowisk archeologicznych Zarządzenie to zostało zmienione przez Burmistrza Błazek Zarządzeniem Nr 398/17 z dnia 30 października 2017 r.

Strefa „A” ochrony konserwatorskiej obejmuje także układ przestrzenny w centrum Błaszek. Jest to rejon ulic: Kaliskiej, Kościelnej, Kościuszki, Ogrodowej, pl. Niepodległości, Pułaskiego, Sieradzkiej, Sulwińskiego i Szkolnej. Miejscowość ta reprezentuje przykład małomiasteczkowego ośrodka miejskiego ukształtowanego w późnym średniowieczu i w okresie nowożytnym. Rozwój przestrzenny Błaszek powinien odbywać się na zasadzie utrzymania i zachowania zastanego układu przestrzennego. W związku z powyższym bardzo istotnym elementem jest określenie zasad kształtowania nowych obiektów w sąsiedztwie starej zabudowy. Wszelkie uzupełnienia zabudowy powinny być kształtowane na zasadzie harmonijnego wtapienia się w istniejącą zabudowę. Z tego też powodu bardzo ważkim elementem jest rodzaj zastosowanego pokrycia dachowego oraz kąt pochylenia dachu, rodzaj zastosowanych materiałów wykończeniowych oraz wielkość i kształt otworów okiennych. Nowa zabudowa na terenach o najwyższej wartości historycznej winna być realizowana w oparciu o projekty indywidualne o podwyższonych kryteriach mających na celu wkomponowanie obiektów w stare struktury zabudowy, na zasadzie kontynuacji i zachowania równowagi krajobrazu historycznego.

Z kolei działania konserwatorskie prowadzone w obszarze ochrony krajobrazu kulturowego powinny zmierzać do:

- zachowania walorów historycznych,
- podkreślenia ciągłości historycznej w kontekście rozwoju przestrzennego miasta i gminy,
- wyeksponowania regionalnej odrębności,
- eliminacji elementów zagrażających ochronie i eksponowaniu zabytków,
- adaptacji i modernizacji obiektów do współczesnych potrzeb,
- zachowania równowagi pomiędzy ochroną dóbr kultury a rozwojem przestrzennym.

W Studium zapisane zostały zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków, dóbr kultury współczesnej i krajobrazu kulturowego. I tak, na terenie gminy Błaszki zlokalizowanych jest 27 obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, które podlegają ochronie prawnej. Zabytki te podlegają rygorom prawnym wynikającym z treści ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy prawo budowlane. Obostrzenia te obowiązują bez względu na położenia obiektu zabytkowego w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej lub poza nią. W celu ochrony obiektów zabytkowych w Studium proponuje się kierować się następującymi zasadami:

- *wykorzystanie obiektu na cele użytkowe może odbywać się tylko w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,*

- *zagospodarowanie terenów sąsiadujących z zabytkami (i obszarami zabytkowymi) nie może prowadzić do naruszenia wartości zabytków, a w szczególności pogorszyć jego stanu zachowania ani walorów widokowych, czy też w inny sposób ograniczać możliwości właściwego wykorzystania zabytku.*

Z kolei w części Studium poświęconej ochronie historycznie ukształtowanych układów przestrzennych wsi na terenie gminy podkreślono, iż należy dążyć do:

- *nawiązania i kontynuacji form zabudowy charakterystycznych dla lokalnej tradycji lub w przypadku jej braku form przeważających w typie zabudowy,*
- *zachowania układu działek i kierunków transportu rolniczego,*
- *na całym obszarze gminy należy bazować na zachowanych elementach tradycyjnej zabudowy i popularyzować formy zabudowy charakterystyczne dla danej miejscowości – jeśli takie istnieją,*
- *lokalizacja budynków powinna uwzględniać kontynuację linii zabudowy, zasady kształtowania i gabaryty architektury oraz uwzględniać, przy dopuszczeniu nowoczesnych technologii, materiały budowlane charakterystyczne dla lokalnej tradycji budowlanej.*

Uzupełnianie struktury architektonicznej musi odbywać się w sposób zharmonizowany ze skalą i formą sąsiedztwa. W komponowaniu przestrzeni należy także zwrócić szczególną uwagę na dominanty przestrzenne lub znaczeniowe (np. wieże kościelne, dwory itp.) tak by stały się podstawą tworzenia układów kompozycyjnych z zachowaniem osi widokowych, kompozycyjnych itp.

W przypadku obiektów i obszarów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków, a niewpisanych do rejestru zabytków, ustala się obowiązek objęcia ochroną prawną w sporządzanych w przyszłości planach miejscowych, przy czym podano następujące wytyczne:

- *ustala się ochronę obiektów i obszarów, z możliwością adaptacji na inne funkcje z zaleceniem zachowania bądź odtworzenia historycznych form, proporcji i faktur,*
- *Nowa zabudowa na obszarach zabytkowych bądź w sąsiedztwie zabytku powinna nawiązywać skalą, układem, gabarytami i proporcjami do obiektów zabytkowych i stanowić z nimi harmonijną całość kompozycyjno – estetyczną.*

Oдноśnie zabytkowych zespołów parkowych, szpalerów i alei zaakcentowano następujące zalecenia konserwatorskie:

- zakaz dokonywania podziałów własnościowych lub dążenie do scalenia podzielonych gruntów w granicach historycznego założenia.
- zachowanie terenów zielonych w granicach historycznych wraz ich pielęgnacją i nasadzeniem odpowiednich gatunków drzew,
- dopuszczenie funkcji hodowlanej dla stawów,
- rewaloryzacja zespołów zabytkowych bez możliwości przekształcenia na funkcje użytków rolnych, leśnych lub budowlanych, w miarę możliwości należy zachowywać historyczne funkcje poszczególnych części zespołu.

Dla ochrony dziedzictwa archeologicznego wyznaczono strefy ochrony archeologicznej stanowisk ujętych w rejestrze zabytków i w gminnej ewidencji zabytków. Proponuje się przyjąć następujący tok postępowania:

- W przypadku odkrycia nowego stanowiska archeologicznego należy także określić strefę ochrony archeologicznej.
- W opracowywanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego należy ustalić zasady zagospodarowania terenów, na którym występuje archeologiczny obiekt zabytkowy.
- Realizacja inwestycji na stanowisku archeologicznym związana z koniecznością wykonania robót ziemnych, a zatem przeprowadzenia badań archeologicznych, wymaga uwzględnienia ustaleń zawartych w przepisach odrębnych z zakresu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Na stanowiskach archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków obowiązuje zakaz prowadzenia jakiejkolwiek działalności inwestycyjnej, rolniczej i leśnej. Z kolei obiekty nieobjęte rejestrem mogą być wyłączone z lokalizacji inwestycji, jeżeli decydują o tym ważne względy naukowe i konserwatorskie.

Zaktualizowany plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego proponuje utworzenie na terenie gminy Błaszki parku kulturowego pod nazwą *Dworki Ziemi Sieradzkiej*, w skład którego weszłyby założenia dworsko-parkowe i łączące je ciągi komunikacyjne. Dla fragmentów

obszarowych parku ustala się obowiązek sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

5.1.2. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Prawo miejscowe stanowią na terenie Gminy Błaszki następujące plany zagospodarowania przestrzennego wyszczególnione w poniżej tabeli:

Tabela 1. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Lp.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego	Zapisy dotyczące ochrony stanowisk archeologicznych	Zapisy dotyczące ochrony zabytków w strefach ochrony konserwatorskiej i budynków ujętych w rejestrze lub ewidencji zabytków
2008			
1.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miejscowości Gzików zatwierdzony Uchwałą nr XXIV/152/08 Rady Gminy i Miasta Błaszki z dnia 29 grudnia 2008 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego z 2008 r. Nr 17 poz. 157)	Brak	Brak
2009			
2.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miejscowości Skalmierz zatwierdzony uchwałą nr XXVII/179/09 Rady Gminy i Miasta Błaszki z dnia 28 kwietnia 2009 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego z 2009 r. Nr 191 poz. 1749) oraz uchwałą nr XXVIII/183/09 Rady Gminy i Miasta Błaszki z dnia 30 czerwca 2009 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego z 2009 r. Nr 215 poz. 1911)	Treść § 8 pkt 4	Brak
3.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Błaszki dla części terenów położonych w miejscowości Mroczi Małe obręb Nacesławice zatwierdzony uchwałą nr XXVIII/185/09 Rady Gminy i Miasta Błaszki z dnia 30 czerwca 2009 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego z 2009 r. Nr 227 poz. 2055)	Brak	Brak
4.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy i Miasta Błaszki na obszarze centrum miejscowości Kalinowa zatwierdzony uchwałą nr XXVIII/187/09 Rady	Brak	Brak

	Gminy i Miasta Błaszki z dnia 30 czerwca 2009 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego z 2009 r. Nr 227 poz. 2056)		
5.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy i Miasta Błaszki dla części miejscowości Lubanów zatwierdzony uchwałą nr XXIX/193/09 Rady Gminy i Miasta Błaszki z dnia 27 sierpnia 2009 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego z 2009 r. Nr 299 poz. 2503)	Treść § 8 pkt 5	Brak
6.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy i Miasta Błaszki dla części terenów położonych w miejscowościach Gruszczyce i Emilianów zatwierdzony uchwałą nr XXIX/195/09 Rady Gminy i Miasta Błaszki z dnia 27 sierpnia 2009 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego z 2009 r. Nr 299 poz. 2504)	Treść § 7 pkt 5	Brak
2010			
7.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego gminy Błaszki dla części terenu położonego w miejscowości Kociolki (obręb geodezyjny Domaniew) zatwierdzony uchwałą nr III/9/10 Rady Gminy i Miasta Błaszki z dnia 29 grudnia 2010 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego z 2011 r. Nr 16 poz. 144)	Brak	Brak
2014			
8.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części miejscowości Żelisław zatwierdzony uchwałą nr XXXIII/241/14 Rady Gminy i Miasta Błaszki z dnia 31 stycznia 2014 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego z 2014 r. poz. 1149)	Treść § 7 ust. 3 Treść § 9 ust. 4	Brak
2015			
9.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części miejscowości Gzików zatwierdzony uchwałą nr IV/17/15 Rady Gminy i Miasta Błaszki z dnia 22 stycznia 2015 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego z 2015 r. poz. 719)	Treść § 7 ust. 4 Treść § 8 ust. 4	Brak
10.	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części miejscowości Gruszczyce zatwierdzony uchwałą nr IV/18/15 Rady Gminy i Miasta Błaszki z dnia 22 stycznia 2015 r. (Dziennik Urzędowy Województwa Łódzkiego z 2015 r. poz. 720)	Brak	Brak

Wymienione powyżej zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego odnoszą się przede wszystkim do ochrony dziedzictwa archeologicznego (Lubawa, Skalmierz, Gruszczyce, Emilianów, Żeliszaw, Gzików). W 2019 r. Rada Miasta Błaszki podjęła poniżej wyszczególnione uchwały:

- Uchwała NR VI/33/19 Rady Miejskiej w Błaszkiach z dnia 24 stycznia 2019 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w zakresie trasy napowietrznej linii elektroenergetycznej 110kV Sieradz-Jawor-Błaszki dla obszaru położonego w obrębach geodezyjnych Borysławice, Wójcice, Lubanów, Smaszków, Kwasków, Orzeżyn.
- Uchwała NR VI/34/19 Rady Miejskiej w Błaszkiach z dnia 24 stycznia 2019 r. w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla fragmentu miejscowości Borysławice.

5.1.3. Gminny program ochrony zabytków ma wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Obowiązujący na terenie gminy Błaszki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowany został przez Burmistrza Błaszki na podstawie przepisów określonych w Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U z 2004 r. nr 212, poz. 2153). Wymieniony gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych został uzgodniony z naczelnikiem Wydziału Spraw Obywatelskich Powiatu Sieradzkiego oraz z wojewódzkim konserwatorem zabytków w Łodzi. Ów plan zawiera charakterystykę zasobów i rozmieszczenie zabytków oraz stopień ich spodziewanego zagrożenia na terenie gminy Błaszki:

- zamiary działania w celu ochrony zabytków,
- wykaz zabytków nieruchomych zawierających ważniejsze elementy podlegające zabezpieczeniu oraz dane własnościowe,
- sposób współdziałania, powiadamiania i łączności,
- sposób zgłoszenia o stratach w zabytkach,
- zestawienie prac dokumentacyjnych i konserwatorsko-zabezpieczających w razie wystąpienia strat i szkód w zabytkach,

bezwzględnych, które osiągają rzędną do około 200 m n.p.m. Teren ten urozmaicają formy wypukłe – wydmore – zwłaszcza występujące w zachodnim i południowym fragmencie mikroregionu. Część centralną płaskowyżu (południowa część gminy Błaszki) porastają bory sosnowe z domieszką jodły i dębu. W pozostałej partii mikroregionu dominują użytki rolne.

Rzeźba Wysoczyzny Złoczewskiej została ukształtowana podczas deglacji arealnej lodu południowopolskiego zlodowacenia Warty. Na obszarze tym dominują powierzchnie równin moreny dennej z przeważającym udziałem gliny zwałowej, równiny wodnolodowcowe z formami wypukłymi (np. kemy, ozy) oraz formy wklęsłe, wytopiskowe wypełnione piaskami zalegającymi na glinach zwałowych.

Podłoże starsze Wysoczyzny Złoczewskiej tworzą utwory skalne powstałe w okresie ery mezozoicznej, trwającej ok. 80 mln. lat (ok. 145-66 mln lat temu). Utwory trzeciorzędowe są słabo rozpoznane. Stanowią je warstwy ilów pstrych o miąższości do 35 m oraz węgla brunatnego i piasków drobnoziarnistych. Czwartorzęd charakteryzował się kolejnymi zlodowaceniami, zwłaszcza warciańskim. Na powierzchni ukształtowane zostały przez zanikający lądolód warciański pagórki na północy, a równinna powierzchnia wysoczyznowa zbudowana z glin morenowych jest przykryta warstwą o miąższości 40-50 m holocenijskich piasków, piasków gliniastych i glin zwałowych i przecięta korytem Cieni (zwana też Trojanówką), Pokrzywką lub Jesionną, a na wschód Swędry (dopływającej do Swędrni) wraz z dopływami, należących do dorzecza Odry. W dolinach cieków zalegają torfy, piaski i mułki rzeczne o miąższości 2-3 m. W okolicy i w Błazkach wielokrotnie stwierdzono utwory gliniaste znacznej miąższości. Na powyższym podkładzie wytworzyły się głównie gleby płowe (pseudobielicowe) kompleksu żytniego bardzo dobrego, a w dolinkach murszowe, zajęte przez roślinność łąkową. Warto zauważyć, że główny ciek wodny, jakim jest rzeka Cienia, płynie - ogólnie ujmując z kierunku południowego na północny, która dzieli gminę Błaszki niemal na połowę, na część wschodnią i zachodnią.

Z uwagi na znaczące przekształcenie pierwotnego krajobrazu naturalnego na pola uprawne, łąki, pastwiska oraz tereny budowlane o różnym stopniu antropogenizacji krajobraz kulturowy dominuje w gminie Błaszki. W wyniku działalności człowieka w ostatnich dziesięcioleciach powstały także elementy dysharmonijne i destrukcyjne, jak np. wyrobiska poeksploatacyjne, które znacząco obniżają walory krajobrazowe.

W okresie historycznym struktura przyrodnicza gminy przechodziła zmiany adekwatne do przeobrażeń powodowanych przez gospodarcze użytkowanie zasobów naturalnych. Kolejne stadia jego przeobrażeń to:

- wylesienie terenu na rzecz pól uprawnych,
- modyfikowanie fizycznych i wodnych (w ostatnich kilku dekadach również chemicznych) właściwości gleb stosownie do potrzeb bieżącej produkcji rolnej,

- przejmowanie terenów rolnych i leśnych na cele budownictwa,
- odwadnianie śródpolnych, śródleśnych i dolinnych terenów podmokłych i zabagnionych i związany z tym ubytek powierzchni olsów i łągów, likwidacja zadrzewienia i krzewów śródpolnych wraz z intensywną mechanizacją produkcji rolnej.

Krajobraz naturalny ma obecnie znikome możliwości samoregeneracji. Jedynie w przypadku zaprzestania gospodarczego użytkowania gruntów ornych, łąk i pastwisk uruchamia się proces odnowy naturalnej. Jest to proces długotrwały, a jego intensywny rozwój jest bądź z czasem będzie widoczny w przestrzeni przyrodniczej gminy. Ekosystemy naturalnych zalesień, najczęściej mają niewielkie walory krajobrazowe i gospodarcze.

Z uwagi na dominujące na obszarze gminy jednorodne, dość płaskie, ukształtowanie terenu dominującą rolę w jej krajobrazie odgrywają przede wszystkim struktury przestrzenne, np. zespoły tradycyjnej zabudowy skoncentrowane na terenie historycznego układu urbanistycznego miasta Błaszki.

Wymienione powyżej struktury przestrzenne nadają poszczególnym miejscowościom zlokalizowanym na terenie gminy Błaszki ich indywidualny charakter określając je jako skupiska zabudowy wiejskiej, małomiasteczkowej często z zachowanymi zespołami dworskimi nieodłączne towarzyszącymi większym wsiom. W ramach tych struktur tkwią czytelne, historycznie uwarunkowane, typy i rodzaje zabudowy oraz sposób kształtowania układów komunikacyjnych i pewnych zależności przestrzennych określających jakość i rodzaj dominującego na danym obszarze osadnictwa związanego z danym rodzajem działalności gospodarczej związanej bądź z handlem i świadczeniem usług na rzecz miasta lub też z gospodarką rolną – wiejską.

Szczególnym zjawiskiem wśród materialnego dziedzictwa gminy są pojedyncze obiekty architektury kształtujące w wyjątkowy sposób – charakterystyczny dla danego terenu – lokalny krajobraz kulturowy. Do takich obiektów zaliczyć należy określony typ zabudowy mieszkalnej małomiasteczkowej lub wiejskiej, budowle monumentalne, wśród których szczególnie wyróżniają się obiekty sakralne, użyteczności publicznej (np. ratusze, szkoły, siedziby instytucji publicznych), a także obiekty rezydencjonalne (pałace, dwory) wraz z folwarcznymi zabudowaniami gospodarczymi. Innymi obiektami o równie ważnej funkcji przestrzennej są historycznie ukształtowane w wyniku działalności człowieka tereny zieleni (parki i ogrody, aleje drzew), cmentarze oraz obiekty tzw. małej architektury (np. krzyże i kapliczki przydrożne), drzewa pomnikowe.

Ponadto za elementy składowe krajobrazu kulturowego uznaje się historyczne obszary leśne, rozłogi pól i łąk oraz wytyczoną w przeszłości infrastrukturę komunikacyjną włącznie z przebiegiem linii kolejowej.

5.2.2. Zarys historii miasta i gminy Błaszki

W kartotece wojewódzkiego konserwatora zabytków z obszaru gminy Błaszki są znane 442 stanowiska archeologiczne o zróżnicowanej wartości naukowo-badawczej (por. zał. nr 3). Podana wysoka liczba nieruchomych artefaktów kulturowych stawia ten region w czołówce zasobów archeologicznych w historycznej południowo-wschodniej i wschodniej Wielkopolsce. W gminie Błaszki dla potrzeb Programu wyróżniono miejscowości, które sklasyfikowano w pięciu grupach pod względem liczby stanowisk archeologicznych (por. tabela).

Tabela 2. Podział miejscowości pod względem liczby stan. archeologicznych

Grupy wielkościowe				
1-5 stan.	6-10 stan.	11-15 stan.	15-20 stan.	≥ 21 stan.
Błaszki (1)	Cienia (6)	Adamczew-	Kol. Kamienna (16)	Brończyn (27)
Borzysławice (3)	Garbów (8)	Tuwalczew (12)	Łubna (19)	Suliszewice (31)
Brudzew (4)	Golków (9)	Chabierów (15)	Maciszewice (16)	
Brzozowiec (2)	Gorzałów (7)	Domaniew-Kociołki		
Bukowina (1)	Gruszczyce (6)	(15)		
Chrzanowice (2)	Jasionna (9)	Kołodów (13)		
Emilianów (2)	Kobylniki (10)	Kopacz (11)		
Grzymaczew (2)	Kol. Włocin (7)	Kwasków (13)		
Gzików (4)	Morawki (7)	Nacesławice (12)		
Kalinowa (5)	Wrząca (9)	Niedoń (13)		
Kamienna (1)	Zaborów Kol. (6)	Nowy Stok (13)		
Kije (3)		Sędzimirowice (14)		
Kol. Kwasków (3)		Skalmierz (11)		
Kol. Grzymaczew (4)		Wójcice (13)		
Korzenica (5)		Żeliszaw (12)		
Kurek (1)				
Marianów (1)				
Niwa (2)				
Orzeżyn (5)				
Pęczek (2)				
Pogoń (1)				
Romanów (4)				
Równa (4)				
Sarny (1)				
Smaszków (1)				
Stok Polski (5)				
Sudoły (1)				
Weisło (1)				
Włocin (5)				
Wojków (3)				
Zawady (4)				

Z powyższego zestawienia wynika, że do pierwszej grupy o najmniejszej liczbie stanowisk wpisano najwięcej miejscowości, bo aż 31, kolejne dwie zawierają odpowiednio 11 i 13, natomiast grupy czwarta i piąta mają w sumie tylko 5 miejscowości, a zatem pod względem statystycznym przodują trzy pierwsze grupy wykazu. Jednak w tym przypadku, o wielkości osadnictwa pradziejowego i historycznego w gminie Błaszki nie decyduje liczba miejscowości a stanowisk archeologicznych – liczba cmentarzysk i osad o większej powierzchni. Wobec tego należy dostrzec, że główne centra osadnicze występują w miejscowościach wymienionych w trzech ostatnich grupach (276 stan.), ma to również pozytywne potwierdzenie w analizie poszczególnych zespołów stanowisk archeologicznych. Zlokalizowane w wyżej wymienionych grupach archeologiczne obiekty zabytkowe charakteryzują się bardzo szerokim przekrojem kulturowo-chronologicznym, gdyż wśród stanowisk odnajdujemy rozległe osady i stosunkowo niewielkie punkty osadnicze świadczące o osadnictwie związanym z kulturami pradziejowymi (np. pucharów lejkowatych, amfor kulistych, ceramiki sznurowej, trzciniecka, kultura łużycka, pomorska i przeworska) oraz oświetlonym po części źródłami pisanymi ze średniowiecza i okresu nowożytnego.

Na terenie gminy Błaszki zlokalizowanych zostało bardzo dużo stanowisk archeologicznych wskazujących na stopniowo rozwijające się osadnictwo w epokach kamienia, brązu i żelaza. O powolnej kolonizacji omawianego obszaru z przełomu paleolitu i mezolitu (ok. 7900-5200 l. p.n.e.) świadczą znaleziska krzemienne znalezione we wsi Kije, na stanowisku wydmyowym, które ma w swoich zbiorach sieradzkie muzeum. Było to obozowisko ludzi, którzy pozostawili po sobie narzędzia wytworzone z polodowcowego krzemienia narzutowego. Ze środkowego fazy epoki kamienia – mezolitu pochodzą wytwory krzemienne ludności kultury janisławickiej.

Z młodszego okresu epoki kamienia – neolitu znana jest siekierka znaleziona w Jasionnej. Wykonano ją z krzemienia pasiastego wydobywanego w pradziejach ze złóż występujących tylko w Górach Świętokrzyskich, w kopalni położonej w Krzemionkach Opatowskich (obecnie rezerwat archeologiczny). Z tego samego czasu pochodzi siekierka kamienna odkryta w Gruszczycach. Pierwszą kulturą rolniczo-hodowlaną na ziemiach polskich w neolicie (młodsza epoka kamienia) była kultura pucharów lejkowatych, której nazwę wzięto od wiodącego, charakterystycznego kształtu naczynia. Na jej ślady natrafiono w miejscowościach: Brończyn, Chabierów, Cienia, Domaniew, Jasionna, Kopacz, Łubna, Niedoń Orzeżyn i Żeliszaw. Z neolitu pochodzą także fragmenty naczyń ręcznie lepionych kultury amfor kulistych i ceramiki sznurowej (2500 l. p.n.e.-1900/1400 l. p.n.e.). Nazwy pochodzą od kształtu używanego naczynia i od powszechnie stosowanego na naczyniu odcisku sznura. Stanowiska tych kultur odkryto we wsiach Jasionna oraz Brudzew, Kopacz i Łubna. W miejscowości Kopacz natrafiono na siekierkę z krzemienia czekoladowego, który pozyskiwany był także w Górach Świętokrzyskich oraz w osadach zlodowacenia

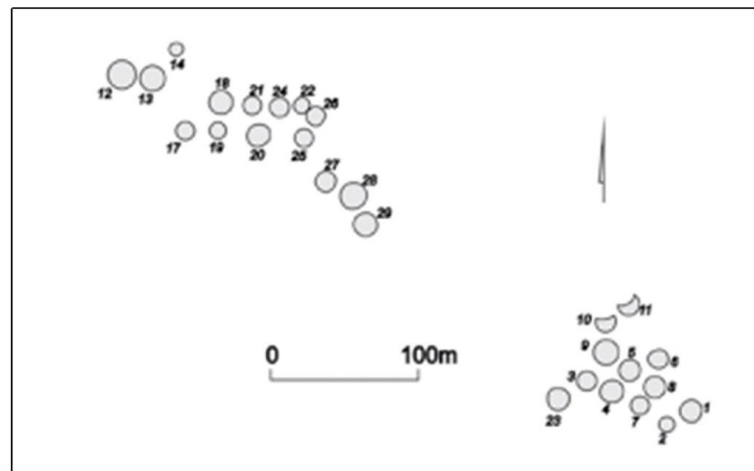
środkowopolskiego, natomiast w Wąglczewie Kolonii odkryto w 1937 r. prawdopodobnie grób szkieletowy kultury ceramiki sznurowej.

Wczesna epoka brązu akcentuje swoją obecność w gminie Błaszki cmentarzyskiem kurhanowym (27 kurhanów położonych w dwóch grupach) kultury trzcinieckiej we wsi Łubna⁷. Pod ziemnymi nasypami odkryto podczas wykopalisk groby szkieletowe (część w obstawie kamiennej) z wyposażeniem pogrzebowym. Te ostatnie pozwoliły ustalić, iż chowano zmarłych w starszym okresie epoki brązu, tj. w latach ok. 1500-1300 p.n.e. Kopce ziemne w Łubnej były stałymi elementami osadniczymi, które współtworzyły przestrzeń społeczno-kulturową społeczności lokalnej. Zapewne już wówczas łączyły one kilka funkcji związanych z tożsamością regionalną, integralnością, rytuałami religijno-społecznymi oraz działaniami przestrzennymi zamieszkujących tutaj grup ludzkich. Osady ludności kultury trzcinieckiej znane są m.in. z odkryć dokonanych we wsiach: Niedoń, Łubna, Kopacz, Nowy Stok, Kolonia Włocin, Stok Polski i Jesionna.

W środkowej i młodszej epoce brązu oraz we wczesnej epoce żelaza na ziemiach polskich rozwijała się kultura łużycka, która trwała przez niemal tysiąc lat (ok. 1300–400 lat p.n.e.). Jej powstanie wiąże się z głębokimi

przeobrażeniami m.in. w stosunku do śmierci ówczesnych ludzi, co łączyło się ze zmianą formy obrządku pogrzebowego. Powstawały rozległe, długotrwałe cmentarzyska z grobami ciałopalnymi – popielnicowe i jamowe - zawierające jako wyposażenie pośmiertne liczne naczynia i

przedmioty wykonane z metalu. Wymienione przykładowe cechy pozwoliły badaczom zaliczyć kulturę łużycką do kręgu kultur pól popielnicowych zajmujące rozległe obszary Europy. Z uwagi na „długowieczność” kultura ta dzieliła się na wiele grup kulturowych. Stanowiska kultury łużyckiej dominują w wielu miejscowościach w gminie Błaszki (np. Brończyn, Cienia, Gruszczycy, Kopacz) i reprezentują przede wszystkim grupę wschodniowielkopolską z wpływami grup środkowopolskiej i górnośląsko-małopolskiej. Cmentarzyska ciałopalne datowane na IV-V okres epoki brązu znane są z Brończyna, Gruszczycy, Kopacza, Łubnej, Włocina i Wojkowa. Z kolei we wczesnej epoce

Ryc. 5. Łubna, stan. 1. Cmentarzysko kurhanowe

⁷ W latach 1946-1948 prof. Konrad Jażdżewski z Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi zbadał 27 kurhanów. Cmentarzysko, wpisane do rejestru zabytków pod nr 31/A, jest obecnie rezerwatem archeologicznym.

żelaza okresu halsztackiego znanych są cmentarzyska ciałopalne w Brudzewie, Orzeżynie i o nieznanej lokalizacji w okolicy Błaszek

We wczesnym okresie lateńskim (ok. 400-200 l. p.n.e.) rozwijały się kultury pomorska i grobów kloszowych znanych przede wszystkim ze znalezisk grobowych. Dowodem na to jest odkrycie pochówków ciałopalnych pierwszej z wymienionych kultur w Gruszczycach i zapewne w Równiej, natomiast drugiej w Cieni, Kopaczu.

Z kolei w późnym okresie lateńskim (zwany też młodszym okresem przedrzymskim) oraz w okresie rzymskim ziemie obecnej gminy Błaski były zajęte przez ludność kultury przeworskiej, której stanowiska archeologiczne należą - zdaniem badaczy - do Kaliskiego Skupiska Osadniczego z centrum położonym w Kaliszu. Z tego czasu znamy bardzo dużą liczbę osad (np. Brudzew, Kopacz, Stok Polski, Włocin) i cmentarzysk ciałopalnych - jamowych i popielnicowych z Adamek-Tuwałczewa, Kopacza, Wąglczewa (z lat 90-120 r. n.e.), Włocina (I-II w. n.e.). Warto zauważyć, iż w odróżnieniu od innych kultur funkcjonujących w tym samym czasie na ziemiach polskich zmarłemu do jamy grobowej często wkładano elementy uzbrojenia (żelazne groty strzał i włóczni, miecze, umba tarcz itd.) oraz przedmioty codziennego użytku.

Na podstawie obecnego stanu badań należy stwierdzić, iż po okresie silnego rozwoju osadnictwa po nim występuje długotrwały hiatus osadniczy, który trwał kilkaset lat aż do młodszych faz wczesnego średniowiecza, a zatem do okresu związanego z formowaniem się państwa pierwszych Piastów. Z tego czasu znanych jest grupa stanowisk archeologicznych położonych m.in. w Brończynie, Gorzałowie, Kolonii Kamiennej, Nacesławicach, Skalmierzu, Suliszewicach i Wrzącej.

Z czasów późnego średniowiecza i nowożytności (najwięcej punktów osadniczych z tego okresu) znane są relikty dworów obronnych usytuowanych na uformowanych ziemnych kopcach i otoczonych fosą (Domaniew, Gruszczycy, Gzików, Kalinowa, Kwasków, Sędzimirowice, Wrząca) oraz miejscowości, których dzieje oświetlone są źródłami pisanyymi, o czym pokrótce opisano poniżej.

Błaszki⁸

Pierwsza wzmianka historyczna o Błaszkiach pochodzi z 1386 r., która zawarta jest w dokumencie wymieniającym Matiasa, plebana z Błazek (*Blascowicz*). Pod względem etymologicznym jest to nazwa patronomiczna pochodząca od potomków Błazka. W latach 1424, 1496, 1553-1576 nazwa tej osady zapisywana była jako *Blasky*. Z kolei źródło archiwalne z 1437 r. odnosi się do beneficjum błaszkiowskiego przyznanego przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Wincentego Kota plebanowi Potworowskiemu. W 1521 r. wspomina się, iż wieś była nadal ośrodkiem parafii. Kościół parafialny pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny ufundowany został przez Błaszkiowskich już w drugiej połowie XV w., zaś ten obecny - murowany – pw. św. Anny wzniesił w 1776 r. dziedzic Błazek Ignacy Lipski, herbu Grabie.

W dniu 1 marca 1652 roku Błaszki otrzymały od Jana Kazimierza Wazy, ważny dla każdego miasta, przywilej odbywania targów w każdą niedzielę, który został potwierdzony w dokumentach w 1670 i 1772 r., przy czym nadanie to wówczas rozszerzono na trzy a w 1773 r. na cztery jarmarki w roku.

Informacja o tym, że Błaszki osiągnęły status szlacheckiego miasta pojawia się dopiero w dokumencie w 1772 r. (zdaniem niektórych badaczy datę tę należy cofnąć do 1729 r.), jednak nigdy nie rozwinęły się w większy organizm miejski. Miasto zamieszkiwane były przez drobną szlachtę, która niekiedy różniła się stanem majątkowym od chłopstwa jedynie kultywowaniem rodowej tradycji. W końcu XVI w. Błaszki miały kilku właścicieli Marka Błaszkiowskiego, Marcina Jadamczewskiego, Andrzeja Kocielkowskiego i Piotra Tądowskiego. Od około połowy XVII w. Błaszki trzymali Radoszewscy. Z kolei w 1668 roku jako dziedzic wsi wymieniony jest Stanisław Bartochowski, którego dobra wraz z posagiem Joanny Bartochowskiej przechodzą w ręce Lipskich.

Po dwóch pożarach, pod koniec XVIII w., ukształtował się plan zagospodarowania przestrzennego miasta. W Błaszkiach powstały dwa duże prostokątne rynki – Rynek Górny i Rynek Dolny, pomiędzy którymi o czym już wzmiankowano Józef Lipski ufundował w 1792 r. funkcjonujący do dziś późnobarokowy kościół parafialny pw. św. Anny. Pierwotny, drewniany kościół prawdopodobnie został postawiony na południowy-zachód od budynku dzisiejszej świątyni.

Głównym źródłem utrzymania mieszkańców było rzemiosło (sukiennictwo i garbarstwo) oraz handel, o którego wymiarze w pośredni sposób

⁸ Na końcu Programu podano wykorzystaną literaturę. B. Chlebowski, W. Walewski, F. Sulimierski, Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Warszawa 1892, t.10, s. 868
S. Zajączkowski, S. M. Zajączkowski, Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku, cz. 2, Łódź 1970,
Na Sieradzkich Szlakach, nr 2/98/2010/XXV, Sieradz 2010;
L. Kajzer, J. Augustyniak, Wstęp do studiów nad świeckim budownictwem obronnym sieradzkiego w XIII-XVII/XVIII wieku, Łódź 1986.

świadczy bardzo duży rynek, obecnie podzielony na dwa place. Warto przy tym zauważyć, że Błaszki wraz z okolicznymi wsiami był znaczącym ośrodkiem młynarstwa co najmniej od początku XIX w. do połowy XX w. Świadczą o tym liczne młyny i wiatraki zaznaczone na ówczesnych mapach kartograficznych oraz źródła historyczne.

Dominującą społecznością zajmującą się handlem byli Żydzi, osiadli w Błaszkiach zapewne po wydaniu dekretu królewskiego w 1569 r., na mocy którego zabroniono im osiedlać się w Sieradzu. Pod koniec XVIII w. populacja ludzi wyznania mojżeszowego stanowiła ponad połowę mieszkańców miasta. W latach 1764 i 1765 mieszkało w Błaszkiach 247 Żydów, których wspólnota przez następne lata stopniowo wzrastała, bowiem w 1856 r. osiągnęła liczbę 1653 osób. Wzmiankowana w źródłach z 1853 r. stara bóżnica była drewniana. Żydzi posiadali dwa cmentarze, z których starszy założony został w końcu XIX w. na Starym Mieście, natomiast młodszy z 1924 r. położony przy ul. Polnej został w 1967 r. zniszczony przez zabudowę fabryczną. Oprócz Żydów w Błaszkiach żyli także koloniści niemieccy, stanowiący w XIX w. od 7,5 do 9% ogółu ludności. Zajmowali się tkactwem, kupiectwem i innymi pracami.

W 1775 r. miasto zabudowane było 56 dymami, stanowiącymi podstawę do obliczania świadczeń podatkowych i było nadal w rękach szlacheckich, zwłaszcza rodu Lipskich. W 1793 r. Błaszki zamieszkiwało 472 osoby, zabudowa zaś liczyła 42 dymy. Budynki mieszkalne były drewniane, jednokominowe. Ponadto w mieście działały 3 karczmy, 21 domów kupieckich, areszt, dwie studnie i waga miejska. W 1820 r. w mieście było już 12 domów murowanych i 53 drewniane, a siedem lat później liczba domów wzrosła do 91 i 1361 mieszkańców. Liczba ludności w ostatnim ćwierćwieczu XIX w. uległa powiększeniu i wynosiła 3760 osób. Błaszki dwukrotnie zostały bardzo zniszczone przez wielkie pożary w 1787 i 1791 r. Po pożogach liczba mieszkańców i zabudowy murowanej powoli powiększała się: np. w 1800 r. było 619, w 1827 r. – 1361, w 1876 r. – 3750 mieszkańców. Z kolei w roku 1900 r. lokalna społeczność osiągnęła około 4900 osób. W 1909 r. na 5370 mieszkańców było 3324 Żydów, 53 prawosławnych i 135 ewangelików. Podczas spisu powszechnego Polski dokonanego w 1921 r. stwierdzono w Błaszkiach 202 budynki mieszkalne i 2896 osób (mężczyzn 1865, kobiet 2031)⁹. Ludności wyznania rzymsko-katolickiego było 1666, ewangelickiego 42, mojżeszowego 2186 oraz tylko dwóch prawosławnych. Kolejny spis ludności z 1931 r. podaje, że w Błaszkiach żyło 4986 mieszkańców, w tym 2237 Żydów, osiadłych przy ul. Bóżniczej, na Starym Mieście i Rynku Dolnym. Miasto miało wówczas 320 domów.

Błaszki długo nie posiadały, z wyjątkiem Dolnego Rynku, utwardzonych ulic i sieci wodociągowo-kanalizacyjnej. W latach 1939-1945 Niemcy częściowo

⁹ Skorowidz Miejscowości Rzeczypospoliej Polskiej, T. II. Województwo łódzkie. Warszawa 1925, został opracowany na podstawie pierwszego powszechnego spisu ludności z dnia 30 IX 1921 r. i innych źródeł. W gminnym programie opieki nad zabytkami podano datę roczną zakończenia spisu a nie publikacji.

przekształcili zastany układ miejski, zwłaszcza tzw. Stare Miasto zamieszkałe przez ludność żydowską. W tym czasie dokonano wyburzeń całych kompleksów mieszkalnych wraz ze wzniesioną w 1890 r. nową bóżnicą. Z kolei Górny Rynek został zamieniony na zieleńce i skwery.

W Błaszках zawiązany był cech młynarzy. Młyny – prawdopodobnie drewniane - były w rękach „chrześcijan”. Z 1845 r. znamy 10 członków cechu rzemieślniczego młynarzy. W 1848 r. na czele tego zgromadzenia stali Mateusz Gościmski i Paweł Kaczkowski. Ceglany młyn wybudowany przy ul. Sieradzkiej przy trakcie z Kalisza do Łodzi powstał dopiero w końcu lat 20 XX w. Był to zapewne jeden z młynów parowych, zapisanych w 1931 r. w ewidencji starostwa powiatowego kaliskiego. Jeden należał do Hrobota i Kozłowskiego, a drugi do Makulskiego i spółki. Kilka lat później - w 1934 r. – jeden młyn był własnością Janowskiego i Kozłowskiego a drugi należał do Stojowskiego. Po II wojnie światowej, w latach 1946-1956, w Błaszках działał tylko jeden młyn.

Błaszki położone są na historycznym szlaku handlowym wiodącym z Wielkopolski do Małopolski. Dzięki temu powstał tu ośrodek handlu i rzemiosła, jednak o znaczeniu lokalnym. W wymiarze regionalnym przez Błaszki od przełomu XVI i XVII w. przebiegała droga z Sieradza do Kalisza (por. mapa Gilly’ego), aczkolwiek w nieco innym wariantcie niż obecnie, bo przez wieś Żeliszaw. W 1822 r. oddano do użytku bity trakt Fabryczny (Łowicz-Łódź-Kalisz) o długości 160,99 wiorst (170,65 km) przebiegający także przez Błaszki. Przez Błaszki kursowała w 2 poł. XVIII w. poczta wozowa relacji Widawa-Kalisz.

Z analizy historycznych map można wysnuć wniosek, że trakt z Błaszek do Warty przebiegał nieco inną drogą niż współcześnie, a jego trasa wiodła początkowo w dzisiejszej ulicy Polnej.

Adamki

Po raz pierwszy Adamki zostały wymienione w źródle pisanym sporządzonym w 1391 r. jako *Adamczewicze*, natomiast w następnym roku w zachowanym dokumencie pojawia się *Wenczeslaus de Adamczouicz*. Forma nazwy miejscowości została tak samo zapisana w 1393 r. w księgach ziemskich sieradzkiego w sporze pomiędzy Bogusławem z Gołuchowa a Jachną, dzierżawcą Adamkowa. Kolejna wzmianka związana z tą miejscowością pojawia się w dokumentach z 1401 i 1402 r., w których wymieniony został *Vinko de Adamczewice*. Z kolei w księdze *Liber Beneficiorum* Jana Łaskiego, herbu Korab, prymas i arcybiskup gnieźnieński, wymienia się wieś Jadamki w parafii Błaszki, archidiecezji kaliskiej. Pod koniec średniowiecza – w 1496 r. – Adamki zostały zapisane jako *Adamczouicze*, zaś w latach 1511-1518 i jeszcze w 1553 r.

występuje w formie leksykalnej jako *Jadamcovice*. W XIX w. wieś wymieniana jest w źródłach pisanych wielokrotnie pod nazwą Adamki. Na początku wymienionego stulecia we wsi Adamki było 9 dymów i 70 mieszkańców narodowości polskiej; folwark miał 341 mórg (grunty orne i ogrody 308, łąki 27, wody 2 oraz nieużytki 5 mórg) i dziesięć budynków drewnianych. W spisie sporządzonym w 1921 r. powierzchnia folwarku nie uległa zmianie. W XIX w. majątek należał do Marcina Migalskiego. Jego córka wniosła Adamki w wianie Zygmunтови Żeliszawskiemu herbu Pilawa. Po jego śmierci w 1911 r. dobra te sprzedano Lucjanowi Rubachowi.

Borysławice

Na kartach historii Borysławice pojawiają się po raz pierwszy w 1399 r. w zapisie sądowym jako własność szlachecka. W XIV w. nazwa wsi zapisana została w formie leksykalnej *Borzislawicze*. W księdze uposażenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego - *Liber Beneficiorum* Jana Łaskiego - wymieniono *Boryslavycze*, w parafii Błaszki. W dokumencie z 1496 r. zapisano wieś w formie *Borzislawicze*, natomiast w latach 1511-1518 i 1553-1576 – *Borzislawcie*. W taryfie podatku podymnego z 1775 r. wpisano, iż w miejscowości *Boryzlawce* jest 12 dymów. W dokumentach sporządzonych w latach 1783 i 1784 wymienia się Borzysławice, które były wówczas własnością Ignacego Lipskiego, łowczego wschowskiego. Wspomnieć trzeba, że ród Lipskich, herbu Grabie dobra te trzymali od XVI w. Dawniej osada należała do Borysławskich, herbu Szreniawa, a następnie Błaszkwskich. W 1848 r. na licytacji wieś kupił Mateusz Arnold, po nim włość odziedziczyli jego spadkobiercy. Opublikowanej w 1827 r. *Tabelli miast, wsi osad Królestwa Polskiego z wyrażenia położenia i ludności* podano, iż we wsi jest 13 dymów i 175 mieszkańców. Prawie sto lat później, w spisie z 1921 r., stwierdzono, że we wsi Borysławice jest 61 a w folwarku 4 dymy, zaś ludności odpowiednio 659 i 129 osób, z których wyznania rzymsko-katolickiego było 700 osób, ewangelickiego 13, mojżeszowego 75. Z wyjątkiem ludności żydowskiej pozostali deklarowali swoją narodowość jako polską.

Brończyn

Pojawia się na kartach historii w 1319 r. podobnie jak wiele miejscowości w parafii Błaszki. jako wieś szlachecka, będąca w posiadaniu Filipa z rodu Zarembów. Zapewne pod koniec XV w. przeszła w ręce kościelne. Biskup poznański Jan Lubrański 26 stycznia 1506 r. przekazał Brończyn kapitule katedralnej poznańskiej, co zostało potwierdzone 5 lutego 1506 r. przez starostę generalnego Wielkopolski Łukasza Górkę podczas ustalania granicy między Brończynem a Kamienną, wsią dziedziców z Iwanowic. W 1509 r. kapituła katedralna poznańska sprzedała Brończyn Stanisławowi Choludowskiemu (Kołodowskiemu). W 1565 r. właścicielem został Falibowski, a w 1642 r. Jan Wawrowski, który zapisał na dobrach Brończyn legat dla kościoła w Zdieszu (?). W drugiej poł. XVIII w. właścicielem wsi był Piotr Łubieński, którego sukcesorzy sprzedali Brończyn gen. Józefowi Lipskiemu z Błaszek. Po przymusowym wywłaszczeniu spadkobierców Lipskiego, na publicznej licytacji 29 maja 1840 r. Brończyn kupił Jan Stożek vel Stożkowski. Nowy właściciel wydzielił część majątku na folwark, który nazwał Stożków. Po jego śmierci, na mocy testamentu dziedzicem Brończyna został jego syn Tomasz Stożkowski, który sprzedał w 1852 r. majątek Porębińskim, ci zaś odstąpili dobra w 1858 r. Józefowi i Anieli Kęszyckim. W 1872 r. Brończyn kupił za 76 tys. rubli Józef Ildefons Grodzicki, któremu dobra te posłużyły w 1879 r. do rozliczeń majątkowych z siostrą Nepomuceną Węgierską, żoną Adama. Wspomnijmy, że była ona także współsukcesorką dóbr we Wrzącej. Węgierscy posiadali Brończyn do września 1939 r., który po zakończeniu wojny został rozparcelowany.

W *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* sporządzonej w 1827 r. Brończyn należał do powiatu i województwa kaliskiego, w którym zarejestrowano 21 domów i 214 mieszkańców. Z kolei w spisie datowanym na 1921 r. zabudowania składały się z 41 budynków mieszkalnych, które we wsi zamieszkiwało 274, zaś w folwarku 56 mieszkańców. Ludność narodowości polskiej w dużej przewadze wyznawała wiarę katolicką a tylko 7 osób deklarowało się jako ewangelicy.

Na terenie Brończyna odkryto w 1921 r. cmentarzysko ciałopalne kultury łużyckiej z wczesnej epoki żelaza, skąd pozyskano naszyjniki wykonane z brązu.

Brudzew

Po raz pierwszy Brudzew został wymieniony w dokumentach pisanych w 1386 r., w którym wymienia się Johanna Kamonkę z Brudzewa. Dwa lata później Jaśko tytułuje się z *Brudzeuo*. W latach 1496, 1511-1518 i 1553-1576 wielokrotnie źródła pisane łączą przynależność kościelną wsi do parafii Brudzew. Należy dodać, że w XIX w. miejscowość należała pod względem administracyjnym do gminy Gruszczyce, powiatu i województwa sieradzkiego. Przynależność ta uległa zmianie i jak podaje *Tabbela miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* opublikowana w 1827 r. Brudzew należał do parafii Wąglczew, województwa kaliskiego. W tym czasie we wsi było tylko 8 domów, które zamieszkiwało 81 osób narodowości polskiej wyznania katolickiego. W pierwszej połowie XIX w. majątek liczył 309 mórg. Z kolei w miejscowości tej było 163 mieszkańców. Podane liczby niewiele uległy zmianie w ciągu następujących stu lat, bowiem wówczas zarejestrowano w Brudzewie 13 budynków mieszkalnych, a w kolonii 16 domów.

Bukowina

W średniowiecznym dokumencie sporządzonym w 1391 r. wymieniony został kmięć Albert z *Buccowiny*. W *Liber Beneficiorum* z lat 1511-1523 Jana Łaskiego wymieniono wieś *Bukovyna*, która położona była w parafii Błaszki. W latach 1496, 1511-1518 i 1553-1576 w zachowanych źródłach pisanych wymienia się tę miejscowość w zapisie *Bukowina*.

W 1496 r. Bukowina miała 12 łanów kmięcych, zaś w 1576 już 81 łanów. W taryfie podatku podymnego z 1775 r. zarejestrowano we wsi 19 dymów, które zamieszkiwało 176 osób. W latach 1783 i 1784 wymienia się Ignacego Lipskiego jako jej właściciela. Z kolei w *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. liczba dymów powiększyła się do 19 bez zmiany liczby mieszkańców. Jeszcze lepiej pod względem zabudowy i liczby ludności wykazał spis z 1921 r., w którym zapisano, iż Bukowinie jest 26 dymów, natomiast w folwarku 5 dymów. Mieszkańców ogółem było odpowiednio 194 i 89, wszyscy byli Polakami wyznania rzymsko-katolickiego.

Przed wojną majątek posiadali Juliana i Czesław Arnoldowie. Pod koniec działań wojennych zabudowa wsi uległa pożarowi. Do dzisiaj zachowały się dwa

stawy i kapliczka fundacji wspomnianych właścicieli dla upamiętnienia bitwy powstańców w Powstaniu Styczniowym.

Brzozowiec

W 1827 r. we wsi było tylko 3 domy i 18 mieszkańców. Z kolei w 1921 r. w dokonanym spisie wymieniono 14 budynków i ludności polskiej wyznania rzymsko-katolickiego 106 osób.

Chociszew

Jak wiele miejscowości w gminie Błaszki miejscowość ta została wspomniana w dokumencie z 1391 r. jako własność szlachecka. Wymienia się w nim Mikołaja z *Choczessowa*. W 1496 r. zapisano nazwę miejscowości w formie leksykalnej *Chocyeschow*, zaś w 1511 r. – *Chocziesschow*. W XVI w. wieś należała do parafii Góra, archidiecezji kaliskiej. Z taryfy podatku podymnego z 1775 r. wynika, że we wsi było tylko 6 dymów. W 1783 i 1784 r. właścicielem majątku w Chociszewie był Jan Bielecki, herbu Korab, pisarz grodzki sieradzki. Z kolei w spisie z 1827 r. zapisano, iż we wsi było 6 domów i 47 mieszkańców. Dobra ziemskie w 1862 r. liczyły 297 mórg (grunty orne i ogrody 253, łąki 11, pastwiska 14, las 9, nieużytki 9 mórg). Zabudowania dworskie składały się z 5 domów murowanych i jednego drewnianego. W 1912 r. wieś i folwark miały łącznie 296 mórg, które były własnością uwłaszczonych włościan i Aleksandry Paciorkowskiej. W spisie z 1921 r. budynków mieszkalnych było 21 i 153 osoby ludności polskiej wyznania rzymsko-katolickiego.

Cienia

Jedna z nielicznych miejscowości w gminie Błaszki o metryce sięgającej drugiej połowy XII w. W źródłach pisanych Cienia Wielka wymieniona jest już w 1176 r. w związku udzielenia dzierżawy konwentowi sulejowskiemu przez Kazimierza Sprawiedliwego, a także dziesięciny przyznanej przez arcybiskupa Piotra klasztorowi cystarów w Sulejowie. W roku 1228 odbywa się tu wiec książęcy – niektórzy badacze ten fakt łączą z Cienią k. Opatówka. W 1234 r. w buli protekcyjnej papieża Grzegorz IX dla klasztoru sulejowskiego wymieniona

została Cienia. Z kolei w dokumencie z 1222 r., zachowanym w kopii z XVII w., Leszek Biały stwierdza, że dziedzicem wsi jest *Gosslaw*. W pierwszej połowie XIV w. wieś jest w pewnej części w rękach szlacheckich, o czym świadczy akt z 1330 r. W 1369 r. Kazimierz Wielki zamienia Cienię na inną wieś należącą do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. Z kolei w 1386 r. posiadaczem dóbr są Stanisław i Jarosław. W dokumentach z lat 1496, 1511-1518 i 1553-1576 wymienia się Cienię Wielką i Cienię Małą.

W 1780 r. Daniel Błęszyński sprzedał swoje włości w Cieni Hieronimowi Łaszowskiemu, skarbnikowi piotrkowskiemu. W *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* sporządzonej w 1827 r. zapisano, iż była ona własnością rządową z 14 domami i 93 mieszkańcami. W XIX w. były dwa folwarki – Cienia Wielka i Józefów – należące wówczas do dóbr Jasionny. Folwark w pierwszej z wymienionych liczył 479 mórg (grunty orne i ogrody 312, łąk 23, zagajniki 10, nieużytki i place 14 mórg), natomiast w Józefowie grunty orne i ogrody zajmowały 120 mórg, osady karczemne i młynarskie miały w sumie 20 mórg. W spisie dóbr z 1921 r. budowli murowanych było 34 oraz młyn i pokłady marglu. Wieś zamieszkiwało wówczas 241 osób narodowości polskiej wyznania rzymsko-katolickiego.

Chabierów

Była to wieś szlachecka, która została wymieniona w księgach parafialnych w 1412 r. W 1775 r. stało w Chabierowie 19 dymów. Źródła z lat 1783 i 1784 świadczą, iż była wtedy własnością Chorkowskiego. W 1827 r. wieś z 14 dymami 114 mieszkańcami była w rękach rodziny Neugebauerów. W spisie z 1921 r. wyszczególniono we wsi 25 budynków i 3 w folwarku, które zamieszkiwało 243 Polaków wyznania rzymsko-katolickiego. W czasie wojny ówczesny właściciel wsi Wąsierski uciekł przed Niemcami pozostawiając wraz dworem cały majątek.

Chrzanowice

W dokumencie spisany w 1386 r. występuje *Krczonouicz – Krczon.*, podobnie brzmią zapisy z 1331 i 1392 r. Z kolei w rękopisie opatrzonym datą 1393 r. występuje Krzysztof z Chrzanowic. W dokumentach z lat 1496, 1511-1518 wieś zapisana jest w formie leksykalnej jako Krzczonowicze. W taryfie podatku podymnego z 1775 r. miejscowość jest nadal własnością szlachecką, w której jest 7 dymów. W 1783 i 1784 r. jako właściciela wsi wymienia się

Ignacego Lipskiego, łowczego wschowskiego. Z kolei do *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. wpisano 8 domów i 88 mieszkańców. W młodszym spisie z 1921 r. zapisano, iż w Chrzanowicach jest 31 budynków mieszkalnych i 227 mieszkańców narodowości polskiej (219 wyznania katolickiego i 8 osób mojżeszowego).

We wsi zachował się park krajobrazowy założony pod koniec XIX w. W jego centralnej części położony jest dwór, do którego od południowej stronie prowadzi aleja. W parku występują starsze okazy drzew: lipy, dęby, klony, kasztanowce.

Domaniew

W 1136 r. w bulii gnieźnieńskiej w opisie uposażenia arcybiskupstwa wymienia się wieś *Domaneuici, Domanevici*, natomiast w dokumencie z 1391 r. nazwę zapisano jako *Domaniow*, trzymał ją wówczas Wszebor. Nazwa miejscowości nie wiele zmieniała się przez długi czas (do XVII w.). W 1783 i 1784 r. odnotowano w źródłach, że wieś trzymał Wstowski, łowczy braclawicki. Z kolei w *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. zapisano, że jest to nadal miejscowość szlachecka, w której wybudowano 5 domów zamieszkałych przez 42 osoby, natomiast w folwarku postawiono dwa budynki murowane, siedem drewnianych, w okolicy występują pokłady margla i gliny. W latach 80 XIX w. majątek ziemski Domaniew wraz z Maciszewicami obejmował 394 morgi ziemi. W zabudowie zespołu dworsko-folwarcznego były 2 budynki murowane i 7 drewnianych. Majątek Domaniew przetrwał do 1912 r. wówczas w źródłach wzmiankowana jest jedynie kolonia po byłym folwarku, którą przejęła spółka bankowa. W spisie powszechnym z 1921 r. budynków mieszkalnych było 5. Do narodowości polskiej i wyznania rzymsko-katolickiego należało 213 osób. W okresie międzywojennym właścicielem dworsku był Kopacki, następnie Mróz, a później Walczak ożeniony z córką Mroza.

Dwór parterowy, niepodpiwniczony z użytkowym poddaszem doświetlonym od strony północnej i południowej facjatami został zbudowany na początku XX w. Obiekt wpisany do rejestru zabytków pod nr 357/88 w dniu 08.01.1988 r. i jest własnością prywatną.

Garbów

Była to wieś królewska, która została oddana w zastaw Marcinowi z Kalinowej, kasztelanowi sieradzkiemu, ten zaś w 1417 r. oddaje Garbów klasztorowi miechowskiemu na uposażenie szpitala i kaplicy św. Ducha pod Sieradzem. W zamian klasztor oddał kasztelanowi dożywotnio wsie: Grodzisko, Jankowo, Rokutowo i Modłowo. W 1783 i 1784 r. Garbów był w rękach szambelana Lubieńskiego z Łubnej. W *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* sporządzonej w 1827 r. zapisano, iż we wsi był tylko jeden budynek zamieszkały przez 14 osób. W spisie z 1921 r. odnotowano w Garbowie cztery budynki mieszkalne i 154 mieszkańców – wszyscy narodowości polskiej i wyznania rzymsko-katolickiego.

W Garbowie zachował się z przełomu XIX i XX w. murowany parterowy dwór z użytkowym poddaszem, otynkowany z ryzalitem na osi i dachu dwuspadowym. Za dworem zachował się park typu leśnego. Z tego samego czasu z zespołu dworskiego pochodzi spichlerz murowany, z elewacją sześćoosiową. Szczyty ryzalitu oraz elewacji bocznej ozdobione dekoracją w formie kuli na postumencie.

Golków

Wraz z innymi wsiami gminy Błaszki Golków został wymieniony po raz pierwszy w dokumencie z 1393 r. (*Golicowo*), w którym wymienia się Mieszka. W 1496 r. zapisano nazwę miejscowości w formie *Golykow*, zaś w latach 1511-1518 i 1553-1576 *Golikow*. W *Tabelli miast, wsi, osada Królestwa Polskiego* opracowanej w 1827 r. podaje się, iż ta wieś szlachecka, należąca wówczas do parafii Kalinowa, miała 11 domów i 122 osoby w niej zamieszkałych. W 1783 r. Golków należał do Pstrokońskich. Przed I wojną światową Golków - wieś wraz z folwarkiem – miała 349 mórg ziemi. Z kolei w spisie z 1921 r. wymienia się 8 budynków mieszkalnych i kolejnych 3 w folwarku. Lokalna populacja narodowości polskiej wyznania rzymsko-katolickiego liczyła 88 osób.

Gorzałów

W taryfie podatku podymnego w 1775 r. stwierdzono, że Gorzałów był wsią szlachecką z 10 dymami. Miejscowość ta w 1783 i 1784 r. była własnością szambelana Łubińskiego. W *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polksiego* z 1827 r. zapisano, iż w Gorzałowie było 9 domów i 122 mieszkańców. W połowie XIX w. wieś należała do majątku z ośrodkiem w Kalinowej i zamieszkiwały ją

142 osoby w 17 domach. W spisie z 1921 r. budynków mieszkalnych było 20 i ludności 148 osób. Wszyscy mieszkańcy byli Polakami. W 1912 r. Gorzałów był własnością byłych czynszowników.

Gruszczycze

W dokumencie z 1392 r. sporządzonym przez Jana z Tęczyna, starosta sieradzki, wymieniony został Zawisza, dziedzic *Gruszczyc* (*Gruszczycze*). Miejscowość ta przez kilka stuleci (od XII do połowy XVIII w.) – była centrum dużego klucza majątkowego (10 wsi i dzierżawy królewskiej) rodziny Gruszczynskich herbu Poraj, po nich dobra przejął Świętosław Zajączek herbu Świnka, następnymi właścicielami byli w wymienionej kolejności: Świętosław Zajączek herbu Świnka, Sokołowscy, Bartochowscy, Korzenieccy, Radoszewscy i Grodziccy. Ostatnimi właścicielami Gruszczyc byli Paciorkowscy i Stefańscy. W wykazach beneficjów arcybiskupstwa gnieźnieńskiego pióra Jana Łaskiego (1511-1523), nazwę miejscowości zapisano jako *Gruscice*, *Gruszczycze*, a zatem forma tej nazwy patronimicznej nie zmieniła się od dawna, która oznaczała potomków Gruszki. W 1496 r. wieś miała własną parafię. W 1556 r. Marcin Gruszczynski na połowie wsi Gruszczycze, Sarny, Zaborów, Niedonia, Rubice, Cienia, Dolsko zapisał 1500 zł posagu Dorocie z Kalinowy, córce Wacława Zaremby. W 1773 r. Wrząca i Gruszczycze były własnością cześnika sieradzkiego Kajetana Grodzickiego i jego potomków. Majątek został skonfiskowany Filipowi Grodzickiemu (zesłany na Sybir) za udział w powstaniu listopadowym. Dobra zostały odkupione na licytacji, a następnie sprzedane w 1845 r. przez Józefę Grodzicką Wilhelmowi Neugebauer za 45,9 tys. rubli. W 1827 r. zabudowę we wsi stanowiły 24 domy, które zamieszkiwało 207 osób. W Gruszczycach było 2335 mórg ziemi, w tym 2086 mórg dworskich, zaś włościańskich 249. Wieś zamieszkiwało 385 osób (379 katolików i 6 ewangelików). Majątek składał się z wsi Gruszczycze, Niedoń, Wiercin i Dworek i folwarków Gruszczycze, Cienia Mała, Checwoda oraz osady młynarskiej Pogoń. W 1912 r. wieś, osada, i folwark miały 1589 mórg, których właścicielami byli uwłaszczeni włościanie i Aleksandra Paciorkowska. W 1921 r. w Gruszczycach stały 62 budynki mieszkalne, natomiast w folwarku 8 budowli o takim samym przeznaczeniu, które w sumie zamieszkiwało 503 osoby narodowości polskiej. Ostatnimi właścicielami Gruszczyc byli Paciorkowscy i Stefańscy.

We wsi zachowały się drewniany kościół pw. św. Stanisława z 1750 r., w podworskim parku kilka pomników przyrody oraz grodzisko stożkowate z drugiej połowy XIV i pierwszej ćwierci XVI w. przebudowany w XVI w. Na wymienionym obiekcie obronnym przeprowadzono badania wykopaliskowe w okresie międzywojennym i w latach 1994, 1995, które odkryły drewnianą wieżę mieszkalną funkcjonującą do połowy XVII w. Na parafialnym cmentarzu znajduje się grób pułkownika Bronisława Rudzkiego, wojskowego naczelnika powstania styczniowego w województwie kaliskim.

Grzymaczew

W 1775 r. w taryfie podatku podymnego zapisano, iż we wsi - własności szlacheckiej - jest 22 dymów. W 1783 i 1784 r. wymienia się trzy części Grzymaczewa: Chrzanowską, Borzysławską i Bogusławską o łącznej powierzchni 1227 mórg, z których 1160 należało do szlachty cząstkowej, zaś 67 mórg należało do włościan. W 1827 r. była to nadal własność prywatna z 17 domami i 130 mieszkańcami. W połowie XIX w. wieś zamieszkiwało 310 osób przy tej samej liczbie domów. Na gruntach Grzymaczewa znajdują się pustkowia zwane Stawki, Kąśnia i Dębieniec. W spisie powszechnym z 1921 r. zanotowano, iż w miejscowości tej jest 69 budynków mieszkalnych i dwa w folwarku. Ludności ogółem było 441 osób, w tym 438 deklaroowało się do wyznania rzymsko-katolickiego, zaś ewangelickiego tylko trzy (narodowości niemieckiej).

Gzików

W 1391 i 1392 r. w źródłach pisanych zapisano nazwę miejscowości w formie *Gdzicowo*, *Gdzicow*, natomiast w *Liberum beneficiorum* Jana Łaskiego wymienia się *Gdzykowo*. W wymienionych latach Gzików był własnością Chebdy herbu Pomian. W XV i XVI wieku posiadaczami wsi byli Miłkowscy herbu Abdank i Mączyńscy herbu Świnka. W 1695 r. Stanisław Bratkowski sprzedał Gruszczyce za 20000 zł Wojciechowi Daleszyńskiemu. Taryfa podatku podymnego z 1775 r. podaje się, iż była to wieś z 11 dymami, własność Mateusza Arnolda, którego majątek z Wilczkowicami, Bukowiną, Lasem Bukowińskim liczył 1460 mórg. Folwark miał 370 mórg, z tego grunty orne zajmowały 300 mórg. Z kolei w *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. wymienia

się 11 domów i 96 mieszkańców. Prawie sto lat później we wsi było 13 budynków mieszkalnych, natomiast w folwarku tylko dwa, które łącznie zamieszkiwało 182 osoby narodowości polskiej.

W drugiej połowie XVIII wieku kolejny właściciel gen. Józef Lipski zbudował w Gruszczycach, według projektu Alberta Lessela, w otoczeniu romantycznego parku dwór, który nie zachował się do naszych czasów. W połowie XIX w. dobra te drogą licytacji przeszły w ręce Mateusza Arnolda, a następnie jego potomków, z których ostatnim był Bronisław Arnold. Po II wojnie światowej majątek rozparcelowano.

We wsi zachowały się fragmenty parku i zespołu zabudowań dworskich, relikty grodziska stożkowatego oraz nasyp, który miejscowi nazywają "zamkiem".

Jasionna

Po raz pierwszy zapisana została w źródle pisanym w 1393 r. jako *Lasona*. W *Liberum Beneficiorum* Jana Łaskiego Jasionna występuje w formie leksykalnej: *Jassyona*, *Jasyona*, zaś w latach 1496, 1511-1518 i 1553-1576 jako *Jasyona Jaroslai*, *Jasyona*. Dobra Jasionna składały się z folwarku i młyna Strzecha o pow. 1500 mórg ziemi dworskiej. Od 1680 r. Jasionna była w posiadaniu rodziny Załuskowskich herbu Rola. Paweł Załuskowski, sędzia grodzki sieradzki i poseł na sejm, kupił majątek w Jasionnej od Franciszka Pągowskiego i wybudował dwór modrzewiowy z alkierzami. W majątku była gorzelnia, dwa młyny wodne i smolarnia. Do dóbr Jasionna od 1839 roku należały Gąsiorowizna, Topielec oraz dwa folwarki Cienia Wielka i Józefów z 16 zagrodami (6 budynków drewnianych i 4 murowane) i 1631 morgami ziemi oraz gorzelnia, dwa młyny wodne i smolarnia. Wieś Jasionna z przyległościami Wiśniewszczyzna, Wyrębieniec, Mizgała, Kurek miała 21 dymów i 291 mieszkańców. W taryfie podatku podymnego z 1775 r. podano, iż jest to wieś szlachecka z 30 dymami. Jan Załuskowski, dziedzic Jasionnej w dniu 1 IV 1807 r. zapisał majątek o wartości 160 tys. zł w testamencie swoim dzieciom: Franciszkowi, Erazmowi, Józefowi i Napoleonowi Załuskowskim z zastrzeżeniem, iż po osiągnięciu pełnoletniości posiadłość ma zostać przekazana jednemu z nich. Jego wola została spełniona 27 IV 1838 r., bowiem dobra zostają przy Erazmie Załuskim. Na mocy ukazu o uwłaszczeniu chłopów dekretem carskim w 1864 r. z dóbr Jasionna przechodzi na własność włościan ziemia o powierzchni 135 mórg i 61 prętów oraz jedna morga i 128 prętów z oddziału III tabeli likwidacyjnej w Jasionnej, 15 mórg i 97 prętów we wsi Mizgała, 13 mórg i 197 prętów we wsi Kurek i 13 mórg i 204 pręty we wsi Wyrębieniec. W 1869 r. na mocy postanowienia Komisji Likwidacyjnej

uwłaszczone zostaje jeszcze 278 prętów ziemi. Pomimo znacznego uszczuplenia majątku to jednak w 1881 r. dobra mają 1653 morgi i 158 prętów. Posiadłość o wartości 24 tys. rubli przechodzi 13 IV 1889 r. w ręce Hilarego Załuskowskiego. Dobra te następnie nabywa za 80 tys. rbs w dniu 22 V 1889 r. od ojca Hilarego Erazm Załuskowski. W dniu 4 II 1898 z majątku wydzielona zostaje osada o pow. jednej morgi i 106 prętów pod nazwą „Osada karczemna w dobrach Jasionna”; powstaje dla niej oddzielna księga wieczysta. Około 1908 r. z dóbr wydzielona zostaje nieruchomości „Kurek” o powierzchni 684 mórg i 135 prętów. Z kolei w dniu 26 maja 1917 r. Erazm Załuskowski, syn Hilarego dobra te sprzedał za kwotę 199180 marek polskich Bronisławowi Gutowskiemu herbu Ciołek, właścicielowi Wolenia, Golkowa i części Maciszewic. W *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. wpisano, iż w Jasionnej jest 27 domów i ludności 149. W 1921 r. we wsi były 32 budynki mieszkalne, zaś 5 w folwarku, które zamieszkiwało 287 osób narodowości polskiej, wyznania rzymskokatolickiego. Na mocy dekretu z dnia 6 IX 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej dobra Jasionna przechodzą na własność Skarbu Państwa na cele tejże reformy; powstaje szkicowy plan majątku; część ziemi zostaje rozdzielona między 12 kolonistów. Z Jasionnej znane są stanowiska archeologiczne z epoki kamienia – neolitu (kultury: pucharów lejkowatych, amfor kulistych i ceramiki sznurowej).

W dobrym stanie zachował się zespół dworsko-parkowy z drzewami pomnikowymi. Murowany dwór alkierzowy postawiony w 1752 r. był przebudowany dwukrotnie w 1852 r. przez Erazma Załuskiego i po 1910 r.

Kalinowa

Po raz pierwszy w źródłach pisanych nawa miejscowości pojawia się w 1370 r. w dokumencie, w którym wśród świadków powołanych przez Boguchwałę ze Szkudły wymieniony został Erhambold dziedzic Kalinowej. Z kolei w 1386 r. przeciwnikami w sporze sądowym Sędka z Kalinowej byli Jakub z Kowala oraz Fabian z Dobrej, natomiast w innych źródłach z lat 1386, 1395, 1417 i 1418 r. a więc współcześnie z Sędkiem, pojawia się Marcin Zaremba z Kalinowej, chorąży sieradzki. Warto wspomnieć, że Kalinowa była własnością Zarebów i gniazdem rodziny. Ród Zarembów był właścicielem dużego majątku z centrum w Kalinowej, w skład którego wchodziło 15 wsi w Sieradzkim, a także dobra w województwie kaliskim.

W 1558 r. Wacław i Jerzy, spadkobiercy po Wacławie Zarembie kasztelanie nakielskim, w wyniku działów otrzymali dobra we wsiach: Kalinowa, Sędzimirowice, Gawrzyjałów, Boczków, Domaniów, Upuszczów, Towalczew, Kawieczyny, Gać, Kawieczynko, Garbów. W 1480 r. Jan z Kalinowej Zaremba, kasztelan kaliski, wystawił w miejscu dawnego kościoła murowany pw. św. Marii

Magdaleny. Na utrzymanie proboszcza kupił on od Korytkowskiego wieś Kawęczynek i dał fundusz na mansjonarzy (kapłani niższej rangi, np. wikariusze). Fundacja ta w początku XVII wieku upadła. W 1649 r. wznowił ją arcybiskup Maciej Łubieński, która jednak w końcu XVIII wieku upadła. Łubieńscy siedzieli w Kalinowej od początku XVII w. (własność Wojciecha Jana Łubieńskiego) do XIX w. Ostatnim jej właścicielem był Feliks Łubieński (1758-1848), który przebywał tu do 1797 r. do czasu, gdy zamienił dobra w Kalinowej na posiadłość w Guzowie.

W drugiej połowie XIX w. Kalinowa miała 25 dymów i 329 mieszkańców, Kalinowa Poduchowna jeden dym i 9 osób, folwark 5 dymów i 68 mieszkańców oraz Kalinowa probostwo jeden dym i 3 mieszkańców. Podsumowując w majątku było 32 dymy i 409 mieszkańców. Dobra Kalinowa składały się z folwarku Kalinowa i Garbów, wsi Kalinowa i Gorzałów o łącznej pow. 1528 mórg. W folwarku Garbów działały wiatrak i cegielnia.

W taryfie podatku podymnego z 1775 r, stwierdza się, że jest to wieś szlachecka z 42 dymami. W 1783 i 1784 r. w Kalinowie wymienia się jako jej właściciela szambelarza Michała Łubieńskiego. Z kolei w 1827 r. we wsi było 30 domów i 297 osób. We wsi w 1921 r. stało 40 budynków mieszkalnych oraz 4 w folwarku. Ogółem w majątek zamieszkiwało 502 osoby narodowości polskiej wyznania rzymsko-katolickiego. W 1916 r. ówczesni właściciele Kalinowej – Murzynowscy –wybudowany przez Wojciecha Łubieńskiego około 1652 r. dwór otoczony fosą poddali remontowi i przebudowie.

Kamienna

Kamienna to wieś królewska, która po raz pierwszy została wymieniona w 1391 r. jako *Camona*. Przed 1411 r. usytuowano w niej siedzibę parafii – w źródłach występuje pleban Michał, posesor Benek i jego brat *Camona de Coludowo*. Samodzielność parafii zlikwidował arcybiskup Jan Gruszczyński z Gruszczyca w drugiej połowie XV w. i włączył ją do nowo erygowanej parafii w Iwanowicach, wsi będącej jego własnością. Odtąd drewniana świątynia w Kamiennej stała się kościołem filialnym. W XV w. wieś trzymali Nałęczowicze, którzy przyjęli od nazwy wsi nazwisko Kamińskich. W 1579 r. jako posesor wsi wymieniony został J. Wawrowski. W 1616 r. dzierżawcą Kamiennej był Stanisław Rudnicki herbu Lis. W drugiej połowie XVIII w. wieś należała do Cieleckich z rodu Zarembów: Macieja - stolnika inowrocławskiego, starosty zgierskiego, a następnie do jego syna Andrzeja, także starosty zgierskiego, który sprzedał ją 2 V 1804 r. Pawłowi Byszewskiemu, herbu Jastrzębiec. Po śmierci Byszewskiego, w następstwie przeprowadzonych podziałów majątkowych,

właścicielką została Leonora Marianna z Byszewskich Walewska, która dobra te sprzedała w dniu 14 IX 1861 r. Feliksowi Łaszczyńskiemu. W latach 1867-1898 wieś stanowiła własność Stanisława i Romany Kruszewskich, którzy zbyli ją Żydom Weissowi i Dancingerowi. Nowi właściciele przeprowadzili parcelację wsi. Wcześniej, bo w 1872 r., odłączono pozostałość folwarku Brzozowiec (dawniej Brzozowice), który został sprzedany M. Arnoldowi właścicielowi posiadłości błazkowskiej.

W 1827 r. w Kamiennej było 42 domy i 157 mieszkańców, natomiast pod koniec XIX w. liczba dymów wynosiła 35 z 382 osobami, natomiast w folwarku stało 9 dymów, które zamieszkiwało 124 osób. Z kolei do spisu powszechnego dokonanego w 1921 r. wpisano w Kamiennej 42, a w kolonii 43 budynki mieszkalne, w których mieszkało 641 Polaków.

W głębi wsi, w kępie drzew modrzewiowy stoi filialny kościół pw. św. Trójcy datowany na ok. 1595 r. z dachem gontowym z sygnaturką (nr rej. kl.IV-73/99/54 z 12.06.1954). Pierwotnie był on usytuowany ok. 500 m w kierunku Iwanowic, w sąsiedztwie zabudowań dworskich.

Kije

W *Tabelli miast, wsi, osad Królestw Polskiego* opublikowanej w 1827 r. podaje się, że była to wieś szlachecka z dwoma domami i 12 mieszkańcami. Kije pustkowie wraz z wsią Wcisło i pustkowiami: Niwa, Kopacz, Przegorzale, Stelmach, Pęczek, Dzikie miały 22 dymy i 247 mieszkańców, natomiast Kije osada wraz z folwarkiem Włocin i karczmą Chudobą miały 2 domy i 10 osób. W spisie z 1921 r. zapisano, iż we wsi Kije było 16 budynków mieszkalnych i 105 osób narodowości polskiej.

Kobylniki

Zapewne we wczesnym średniowieczu była w Kobylnikach książęca wieś służebna, w której ludność zajmowała się hodowlą koni. Jednak w źródłach pisanych nazwa wsi pojawia się po raz pierwszy w dokumencie z 1421 r. w którym wymienia się Stogniewa z Kobylnik (*Cobulnicza*). W 1496 r. nazwę miejscowości zapisano jako *Cobelnyky*, natomiast w latach 1553-1576 *Kobelnyki*. Była to wieś szlachecka z 20 dymami. Źródła z 1783 i 1784 r. wymieniają jako właściciela wsi Głębockiego. Pod koniec XVIII i w pierwszej

połowie XIX w. miejscowość wchodziła w skład dóbr Góra i należała do Jezierskich. Ostatnim właścicielem Kobylników był Andrzej Potworowski. Według *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności* z 1827 r. podano w Kobylnikach liczbę 10 domów i 95 mieszkańców. Pod koniec XIX stulecia we wsi było 5 domów i 46 osób, natomiast w folwarku 3 domy i 38 mieszkańców. Obydwie włości miały w sumie 524 morgi ziemi. Z kolei w spisie dokonany w 1921 r. we wsi i folwarku było 10 budynków mieszkalnych i 162 osoby narodowości polskiej wyznania rzymsko-katolickiego.

W Kobylnikach zachował się dwór z około połowy XIX w. w otoczeniu parku angielskiego, które zostały wpisane na listę zabytków: dwór, nr rejestru 363 z 29.06.1988, park, nr rejestru 369 z 31.12.1990 r.

Kociołki

W dokumencie z 1393 r. wymieniony został *Jacussius de Cocelky* i jest to najstarsza wzmianka o wsi. Pochodzili stąd Kociołkowscy herbu Korab. W XVI w. w *Liberum Beneficiorum* Jana Łaskiego nazwę miejscowości zapisano jako *Koczyelky*, zaś w latach 1511-1518 – *Coczelky* oraz w okresie 1553-1576 – *Koczelki*. W taryfie dymów i podatku podymnego z 1775 r. zamieszczono dane własnościowe wsi (własność szlachecka z 10 dymami). W latach 80. XVII w. jako właściciela wymienia się Kociołkowskiego. Z kolei w 1827 r. w *Tabelli* wpisano 8 domów i ludności 80 osób. W 1905 r. w Kociołkach wybudowali Józef i Marianna Pająkowie dwór. Wieś i folwark w 1921 r. liczyły ogółem 11 domów i 201 mieszkańców narodowości polskiej (wyznania rzymsko-katolickiego 100 osób i jedna prawosławna).

Do rejestru zabytków wpisany jest park założony na przełomie XIX i XX w. wpisany do rejestru zabytków pod nr 374 z 31.12.1990 r.

Kokoszki

W 1330 r. Kokoszki występują w zapisie jako *Kokosky*, w tym czasie była to własność kościelna, którą arcybiskup Janisław nadaje Marcinowi z prawem lokowania wsi na prawie średzkim, określając przy tym uposażenie sołectwa i ciężary osadników. W dokumencie Kazimierza Wielkiego Kokoszki wymienia się jako własność arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. W dokumentach z okresu 1496-1576 r. nazwę wsi zapisano jako *Kokosky*, *Kokoski* i *Kokoszki*. W taryfie

dymów i podatku podymnego z 1775 r. zapisano, że we wsi jest 8 dymów. W 1825 r. była to włość szlachecka z 16 domami, które zamieszkiwało 128 osób, natomiast pod koniec XIX w. miała ona 27 dymów i 253 osoby. W spisie powszechnym z 1921 r. zarejestrowano w Kokoszkach 31 budynków mieszkalnych i 286 mieszkańców.

Kołodów

W dokumencie z 1783 r. zapisano, iż wieś była własnością wojskiego Biernackiego. W *Tabelli* z 1827 r. zapisano, iż w Kołodowie jest 10 domów i 64 mieszkańców. Z kolei w drugiej połowie XIX w. Kołodów wieś miała tylko dwa dymy i 23 mieszkańców, natomiast kolonia 7 dymów i 37 mieszkańców, pustkowie 5 dymów, folwark jeden dym i 15 osób. Do Kołdowa należał także młyn wodny Jarki. W spisie sporządzonym w 1921 r. wpisano, iż we wsi i kolonii jest po 13 budynków mieszkalnych, które zamieszkuje 202 osoby (7 wyznania ewangelickiego i 195 rzymsko-katolickiego), wszyscy narodowości polskiej. W 1912 r. wieś miała 84 morgi, a kolonia po byłym folwarku liczyła 381 mórg, które były w posiadaniu uwłaszczonych włościan i częściowych właścicieli.

Kopacz

W 1827 r. wieś była własnością prywatną z dwoma domami i 10 mieszkańcami. Kopacz pustkowie wraz z wsią Wcisłe i pustkowiami Niwą, Kic, Przegorzałe, Stelmach, Pęczek, Dzikie miały łącznie 22 dymy i 247 mieszkańców, zaś w folwarku były 3 dymy i 6 osób oraz młyn wodny. Kopacz należał do dóbr Grzymaczów. W 1921 r. budynków mieszkalnych było 5 i ludności 40 osób.

Korzenica

W taryfie dymów i podatku podymnego sporządzonej w 1775 r. zapisano, iż we wsi jest 16 dymów. W 1783 r. wymienia się jako właściciela wsi Wolskiego. W *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. wpisano 10 domów i 73 mieszkańców. W ostatnim ćwierćwieczu XIX w. było we wsi Korzenica 10 dymów i 105 osób, zaś w folwarku (gruntów 462 mórg) dwa dymy

i 30 osób. Z kolei w spisie wykonanym w 1921 r. budynków mieszkalnych we wsi było 16, w kolonii 7. Ludności ogółem 170 osób narodowości polskiej.

Kostrzewice

Po raz pierwszy Kostrzewice pojawiają się w dokumencie sporządzonym w 1386 r. (*Kostrewicze*). Wymienia się w nim *Naczemira* i *Matiasa* z Kostrzewic. W XV w. wieś podzielona została na dwie osady - Kostrzewice Zalasy (Książki) i Kostrzewice Kondory. W 1678 r. małżonkowie Jan Parczewski i Regina z Bużenina Burzyńska swoje dobra we wsiach Kostrzewice, Zalesie i pastwisko Czaple przekazują Stanisławowi Balickiemu. Kostrzewice Zalasy przeszły w połowie XV w. w ręce Korabitów Kobierzyckich, którzy trzymali wieś do 1724 r. wówczas Kostrzewice Zalasowe Maria z Kobierzyckich Oleszewska sprzedała Wojciechowi Jabłkowskiemu. Z kolei od ostatniego z wymienionych w 1745 r. wieś nabył Kajetan Jankowski. W 1767 r. Skąpski odsprzedaje Kostrzewice Zalasowe Porowskiemu, herbu Oksza, zaś w 1772 r. Rudniccy sprzedają wieś Pawłowskiemu.

Kostrzewice-Kandory Łucja Korzenicka, żona Michała Kobierzyckiego, sprzedała je w 1746 r. Janowi Morawskiemu, wojskiemu sieradzkiemu, które 10 lat później przeszły w ręce Balickich. Baliccy trzymali wieś do końca XVIII wieku. Na początku XIX w. podzielone Kostrzewice połączyły się w jedną całość i pod koniec XIX w. należały do Żulickich.

W 1827 r. Kostrzewice miały 12 domów i 99 mieszkańców, natomiast do spisu sporządzonym w 1921 r. wpisano, że we wsi jest 6 budynków mieszkalnych i 39 osób.

Kwasków

W dokumencie z 1391 r. wymienia się Jaśka z Kwaskowa i jest to najstarsza wzmianka o tej miejscowości. Wieś była gniazdem rodowym Kwaskowskich herbu Bogoria. Z kolei w 1407 r. w źródłach pojawia się *Borzko de Qasków*. W XV i XVI w. wieś była własnością Zajączków z Wrzącej, którzy w końcu XVII w. wyszli z Kwaskowa. W 1585 r. Andrzej Brzechwa właściciel sprzedał Kwasków za 1900 zł Janowi Parczewskiemu. Nowy właściciel Kwaskowa i Zawadów, marszałek ziemi sieradzkiej, w 1665 r. na sejmiku w Szadku uchwalił, żeby szlachta sieradzka opowiedziała się po stronie króla, a przeciw Lubomirskiemu. W 1768 r. Tomasz Morawski był dziedzicem Kwaskowa, natomiast w 1782 r. trzymał Kwasków Tomasz Hulewicz. Z kolei w 1783 r. wieś posiadał Walenty Żeromski, burgrabia, który w 1803 r. sprzedał ją Tomaszowi Gątkiewiczowi i w tej rodzinie Kwasków pozostał do 1852 r. Kolejnymi właścicielami wsi byli: Teobald Zakrzewski, rodzina Drehr, a

ostatnim Kazimierz Mniewski. W 1912 r. wieś i folwark miały łącznie 416 mórg gruntu, które należały do uwłaszczonych włościan i Kazimierza Mniewskiego.

W 1775 r. we wsi Kwasków było 25 dymów, natomiast w 1827 r. potwierdzono 21 dymów i 156 mieszkańców. Folwark Kwasków miał 432 morgi. W 1921 r. zabudowa wiejska składała się m.in. z 18 budynków mieszkalnych, zaś w folwarku postawiono cztery tego typu budowle, które w sumie zamieszkiwało 201 mieszkańców. W 1936 r. część zadłużonego majątku przejął Bank Polski, a część trzymała córka Kazimierza Majewskiego, która ożeniła się z Węgierskim.

Lubanów

W 1827 r. wieś była własnością szlachecką, w której był tylko jeden dom i 4 mieszkańców. W ostatnim 30-leciu XIX w. zabudową stanowiło 5 dymów i 95 osób. Powierzchnia folwarku wynosiła 391 mórg. W spisie z 1921 r. wykazano 32 budynki mieszkalne, które zamieszkiwało ogółem 351 osób, w tym 316 wyznania rzymsko-katolickiego, po dwóch ewangelickiego i prawosławnego oraz 31 mojżeszowego.

Łubna Jakusy

Łubna Jakusy była w rękach szlacheckich, z której wywodził się potężny ród Łubieńskich herbu Pomian. Wśród swoich antenatów mieli Łubieńscy dwóch prymasów, kilku biskupów, wojewodów i sekretarzy królewskich (np. urodzeni w Łubnej Maciej arcybiskup gnieźnieński, Stanisław biskup płocki i uczony historyk). Z Łubnej pochodził m.in. Jakub, podkomorzy sieradzki, który walczył w wojnie trzynastoletniej w 1465 r. pod Chojnicami z Krzyżakami. Protoplastą rodu był jego wnuk Świętosław, dziedzic Łubnej i Brodzyń. Z jego małżeństwa z Barbarą Zapolską przyszły na świat trzy córki: Maria, Zofia i Małgorzata oraz pięciu synów: Stanisław, Marcin, Maciej, Jan i Wojciech. Do taryfy dymów i podatku podymnego z 1775 r. wpisano 18 dymów w Łubnej Jakusach. W 1783 r. wieś była własnością Walewskiego. W 1814 r. wartość majątku po Andrzeju Walewskim ustalono na 62 tys. złotych. W *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. zanotowano we wsi 15 domów i 161 mieszkańców. W spisie z 1921 r. uwzględniono 27 budynków i 164 mieszkańców narodowości polskiej.

Na polach wsi Łubna (między wsiami Łubna, Sudoły i Jasionna) położone jest cmentarzysko kurhanowe z II okresu epoki brązu (1500-1300 lat p.n.e.), które obecnie ma status rezerwatu archeologicznego. Kurhany wpisane są do rejestru zabytków.

Łubna Jarosłaj

W taryfie dymów i podatku podymnego z 1775 r. podano, że we wsi jest 26 dymów. W 1783 r. Łubna Jarosłaj była we władaniu Piotra Komorowskiego pułkownika wojsk koronnych. Z kolei w *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. odnotowano 16 domów i 154 mieszkańców. W spisie z 1921 r. podano, iż w Łubej Jarosłaj są 32 budynki mieszkalne i 195 mieszkańców (3 wyznania mojżeszowego).

Łubna Jarosłaj, składające się z folwarku Łubna Jarosłaj i obejmujące grunty dworskie, miała 600 mórg. Z dóbr tych folwark był wypuszczony Józefowi Hegnerowi w dzierżawę na lat 6 obowiązującej do 1879 r. za czynsz w wysokości 1600 rubli. Zabudowę folwarku stanowiły „dom, ogród owocowy, dziki i warzywny, kloaka, chlew, owczarnia, stajnie, obory, dwie stodoły, szopa spichrz, chlewy, dwie studnie, drugi ogród owocowy, i warzywny, z 4 stawami zarybionymi, sklep, dwojak, i dwa domy dla ludzi, dwór stary, kaplica, w jednym domu uwłaszczonym, dwie stancje należą do dworu i karczma”. Z kolei w folwarku Sudoły, miał je wówczas w posiadaniu Władysław Dehnel, były następujące zabudowania: dom mieszkalny dla służby, obory, stodoła, stajnia, owczarnie i studnia.

We wsi jest młyn zbożowy konstrukcji drewnianej, pochodzący z początku XX wieku oraz wiatrak. Ten ostatni został wpisany do rejestru zabytków pod nr 336/A w dniu 6.10.1986 r.

Maciszewice

Po raz pierwszy nazwa wsi pojawia się w 1391 r. w dokumencie, w którym wymieniony został Mikołaj z Maciszewic, zaś w innym spisanym dwa lata później występuje Wszebor pochodzący z tej wsi. W XIX w. majątek składał się ze wsi i dwóch folwarków. W 1783 r. jeden spośród nich należał do Wsłoskiego, zaś drugi do Pawłowskiego. *Tabella miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. podaje, że w Maciszewicach było 9 domów i 97 mieszkańców. W spisie powszechnym opublikowanym w 1921 r. zanotowano, iż budynków mieszkalnych we wsi jest 16 oraz 3 w folwarku. Łącznie zamieszkuje je 183 osoby, w tym 13 Żydów.

Morawki

W 1783 roku jest własnością Głębockiego. Wieś podzielona została na dwie części: Paulinowo i Walentynowo. W 1912 r. wieś i folwark mają 274 mórg, właścicielami są uwłaszczeni włościanie i Karol Weigt. W taryfie podatku podymnego z 1775 r. wymienia się w Morawkach 9 dymów. *Tabella miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. podaje 11 domów i 100 mieszkańców. Z kolei w spisie sporządzonym w 1921 r. wieś i folwark mają łącznie 21 domów, które zamieszkuje 180 osób narodowości polskiej.

Mroczi Małe i Wielkie

Regestr poborowy z 1579 r. podaje, że w Mroczkach były trzy działki szlacheckie. W pierwszej połowie XIX w. Mroczi miały 747 mórg, w tym ziemi ornej 475 mórg. Jak podaje taryfa podatku podymnego w 1775 r. we wsi znajdowało się 13 dymów. Z kolei w 1783 r. nadal podzielone na trzy części Mroczi, należały do Koseckiego, Umińskiego i Wilczyckiego. W *Tabelli miast, wsi i osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. wpisano 10 domów i 122 mieszkańców wymienionej miejscowości. Wieś i folwark miały w 1912 r. 300 mórg ziemi, których właścicielami byli uwłaszczeni chłopci i Antoni Rudnicki. Z kolei w spisie z 1921 r. w Mroczkach, w trzech częściach, było łącznie 36 budynków mieszkalnych i 309 mieszkańców.

Nacesławice

Według rejestru poborowego z 1579 r. Nacesławice były własnością Naczesławskich, do których należało pięć części oraz Laurenta Desczyńskiego i Jakuba Szelińskiego posiadających po łanie ziemi. W 1775 r. do taryfy podatku podymnego wpisano 15 dymów. Nacesławice w 1783 r. należały do Żeromskiego, Stanisławskiego i Sawickiego. Z kolei w 1827 r. było we wsi 11 domów i 93 mieszkańców. Wieś wraz z folwarkiem pod koniec XIX w. liczyła w sumie 456 mórg, 17 budynków murowanych i cztery drewniane. Wymieniony folwark i wieś w 1912 r. miały wciąż 456 mórg gruntu, lecz były własnością uwłaszczonych chłopów i Macieja Suchorskiego. Podane liczby odnoszące się do budownictwa nie uległy zmianie trzynastu lat później. W tym czasie miejscowość zamieszkiwało 187 Polaków.

Po istniejącym niegdyś założeniu dworskim, w otoczeniu zaniedbanego parku, została ruina dworu zbudowanego na pocz. XX w. przez Sucharskich, później w posiadaniu Sokolnickich.

Niedoń

Jak podaje registr poborowego z 1553 r. wieś (w zapisie – *Niedanye*) miała 8 łanów, a w 1576 r. 6 łanów. W 1775 r. Niedoń wraz z pustkowiec Dworek i Wiercin miał 13 dymów i 224 mieszkańców. Z kolei *Tabella miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* opracowana w 1827 r. podaje, że Niedoń był własnością szlachecką, w którym było 17 domów i 132 mieszkańców, natomiast w spisie z 1921 r. zapisano 60 budynków mieszkalnych i 429 osób.

Niwa

W 1827 r. osada ta była własnością szlachecką, w której były 2 domy i 8 osób. Z kolei w spisie powszechnym wykonanym w 1921 r. podaje się, iż budynków mieszkalnych było 8 i 56 Polaków. Obecnie Niwa jest częścią wsi Kije w gminie Błaszki.

Orzeżyn

W średniowiecznych i nowożytnych źródłach pisanych miejscowość zapisywana była następująco: *Osesyn, Ozesyno, Orzeszyn* i *Orzeżyn*. W 1294 r. Przemysław II za najazdy na posiadłości arcybiskupstwa gnieźnieńskiego odbierał sprawcom owych napaści ich posiadłości, które przekazał kościołowi gnieźnieńskiemu. Jest wśród nich *Osesyn*. Orzeżyn był wsią lokowaną na prawie niemieckim, z której sołtysi ze swych łanów dawali plebanowi po 18 korcy żyta i owsa i małdraty na stół biskupi, natomiast chłopci płacili meszne – podatek dla parafii za odprawianie mszy – po korcu pszenicy, jęczmienia i owsa z łanu. W 1783 r. Orzeżyn był własnością Zbierzkowskiego, który dwa lata wcześniej kupił posiadłość za kwotę 67 tys. zł od Jana Jabłkowskiego, cześnika szadkowskiego. Wówczas we wsi stało 21 dymów, które zamieszkiwało 175 włościan. W drugiej połowie XIX w. dobra składały się z wsi, folwarku (554 mórg) dwóch osad i wiatraku, z których pierwsza z wymienionych miała dwór z gankiem, 21 dymów i 175 mieszkańców, folwark 3 dymy i 60 osób, osady 2 dymy i 15 osób. W opublikowanym spisie w 1921 r. podano, że w Orzeżynie jest 21, zaś w kolonii 33 budynki mieszkalne, które ogółem zamieszkiwało 378 osób narodowości polskiej.

Pęczek

W spisie powszechnym Polski w 1921 r. zamieszczono informację o ośmiu budynkach mieszkalnych i 50 mieszkańcach wyznania rzymsko-katolickiego.

Romanów

Miejscowość ta był własnością prywatną, która w 1827 r. miała 2 domy i 12 mieszkańców. Pod koniec XIX w. stały we wsi 3 dymy z 46 osobami, zaś w folwarku były cztery dymy i 19 mieszkańców. Romanów wchodził w skład dóbr Głowczyn. Folwark (212 mórg) w 1869 r. został oddzielony od wspomnianego majątku, stało w nim 8 drewnianych budynków.

Równa

Po raz pierwszy w źródłach pisanych Równa pojawia się w 1393 r. jako wieś szlachecka. W dokumencie z tego czasu wymienia się dziedzica o imieniu *Borzislaus* z Równnej. Z kolei w dokumencie z 1525 r. arcybiskup *Joanes de Lasco* dzieli Równą na *Rubycze item Szakrzewo*, które włącza do parafii Gruszczyce. Podział ten przetrwał do przełomu XVIII i XIX w. W XVI w. z łąnów kmiecych płacono meszne plebanowi w Gruszczycach tylko po jednym groszu. Z kolei obszar folwarczny należał do parafii Błazki, do której dawano dziesięcinę. Pod koniec wymienionego stulecia wieś należała do rodu Górskich, później Rowieńskich i Zakrzewskich. Z czasem na przełomie XVII i XVIII wieku Równą przejął Stanisław Sulmowski, a po nim w 1705 r. Jan Baranowski. Ostatni z wymienionych w 1724 r. zapisał 2000 zł swojej żonie Barbarze Sulmowskiej. Około 1730 r. ponownie właścicielem Równnej był Jan Rowieński, następnie Szymon Koszutski. W 1734 r. oddział wojska Augusta III zniszczył wieś. Od Szymona i Katarzyny Koszutskich kupił w 1743 r. Franciszek Milewski części we wsi Równa i Zakrzewo. W 1765 r. nastąpił w Równnej podział na kilka działów rozdysponowanych pomiędzy ich synami Janem, działającym również w imieniu siostr Franciszki i Antoniny oraz Karolem, i Ignacym. Dobra w Równnej trafiły w końcu do rąk Jana, dziedzica Równnej, Zakrzewa, Mierziony, Sykuły, Czerników i Rubic, który w r. 1769 sprzedał je za 96 tys. złp. Prosperowi Stamirowskiemu, wojski szadkowski. W 1775 r. w Równnej było 24 dymy. Dobra w Równnej o wartości 252700. złp zostały sprzedane w dniu 4 III 1805 r. Józefowi Grodzickiemu. Po jego śmierci około 1821 r. posiadłość dziedziczą dzieci: Tadeusz, Filip, Ludwik, Teodozja, Anastazja, Stanisława i Józefa. Aktem działowym z dnia 24 V 1832 r. dobra nabywa za 190 tys. złp wymieniony

Ludwik, który 2 VI 1862 r. w testamencie majątek zapisał synom Filipa Bronisławowi i Wojciechowi Grodzkim. W 1827 r. w Równiej stało 17 dymów i było 42 mieszkańców. Na mocy ukazu o uwłaszczeniu chłopów z majątku na własność włościan przechodzi 181 mórg i 237 prętów ziemi w Równiej, 39 mórg i 134 pręty w Rubicach oraz 21 mórg i 147 prętów we wsi Mierzone. Bronisław Grodzicki odkupuje za kwotę 33 tys. rubli wywłaszczone dobra. Dobra w Równiej wraz z folwarkami Zakrzewy, Sikuta i Plichna miały pow. 691 mórg i 115 prętów. W tym czasie w folwarkach budynków murowanych było pięć, zaś drewnianych cztery i jeden wiatrak. W dniu 27 VI 1894 r. dobra nabywa Wojciech Grodzicki, syn Filipa. W 1902 r. zapisano na hipotece osadę młynarską w dobrach Równa o pow. 8 mórg i 233 prętów. Z kolei pięć lat później dobra ziemskie Równa, Zakrzewy, Mierzone, Sikuta, Rubice, wspomniana osada karczemna i osada młynarska Władysław Zakrzewski kupuje za kwotę 39750 rubli. W 1912 r. wieś i folwark miała łącznie 184 morgi i była własnością Władysława Zakrzewskiego i uwłaszczonych włościan. W dniu 30 VI 1921 r. dobra nabył Andrzej Zakrzewski za 36 tys. zł. W tym samym roku we wsi było 29 a w folwarku trzy budynki mieszkalne. W Równiej żyło 289 mieszkańców. W skutek dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej posiadłość przeszła na własność Skarbu Państwa, która następnie rozparcelowano pomiędzy kilkunastu włościan.

Zachowany dwór powstał prawdopodobnie w drugiej połowie XIX wieku. W rejestrze zabytków wpisany jest park dworski, nr rej. 368/A z 31.12.1990 decyzja konserwatorska z dnia 30.12.1997 r.

Rubice

W 1553 r. Rubice miały 2 łany a w 1576 r. już tylko jeden. W XVI wieku wspomina się o pustkowiu *Rubyczach*, w których są cztery dymy. Z kolei w 1827 r. w *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* zamieszczono dane o sześciu domach i 40 mieszkańcach. Jak podaje pierwszy spis powszechny z 1921 r. Rubice były częścią wsi Równa.

Sarny

W XVI w. chłopci dawali plebanowi w Gruszczycach tylko po groszu z domu. Wieś miała 12 dymów i młyn, które ze wsią Zaborów liczyły 191 mieszkańców. W 1827 r. stało w Sarnach 17 dymów i mieszkało 120 osób. Z kolei w 1921 r. było we wsi 18, zaś w kolonii 8 budynków mieszkalnych. W spisie z tego roku zapisano ogółem 202 Polaków.

Sędzimirowice

W taryfie dymów i podatku podymnego z 1775 r. zapisano, iż we wsi jest 13 dymów. W 1783 r. Sędzimirowice były własnością Witkowskiego, łowczego braclawskiego. Z kolei w *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* wydanej w 1827 r. zamieszczono dane liczbowe o 11 domach i 57 mieszkańcach. W ostatnim ćwierćwieczu XIX w. zachowały się informacje o 7 dymach i 62 mieszkańcach wsi oraz o 3 trzech dymach i 20 osobach w folwarku. W 1886 r. folwark miał 636 mórg oraz 10 budynków murowanych i 4 wzniesionych z drewna. W spisie z 1921 r. zapisano we wsi 13 budynków mieszkalnych, w kolonii 21 i w folwarku dwa. Ludności ogółem było 279 narodowości polskiej.

W Sędzimirowicach zachowały się relikty starszego dworu z drugiej połowy XVII w. okolonego fosą.

W rejestrze zabytków wpisany jest neoklasycywny dwór z pocz. XIX w., nr rej. 478/A z 3.02.1969 r.

Skalmierz

Nazwa pochodzi od imienia Skarbimira z możnego rodu Awdańców, który występuje w kronikach już w 1224 roku. Ich gniazdem rodowym był Skalmierz, chociaż należy zauważyć, że miejscowość ta pojawia się w źródłach pisanych znacznie później, bo w 1391 r., kiedy wymienia się Michała ze Skalmierza (*Scarbimirz*). Od XV do XIX w. nazwa miejscowości zapisywana jest w następujących formach leksykalnych: *Skarmyerz*, *Skarbymyrz*, *Skarmyrz*, *Skarmyrz*, *Szskalmierz*.

Według rejestru poborowego powiatu sieradzkiego w 1553 r. ze wsi odprowadzano podatek od 61 łanów, zaś w 1576 r. tylko od 6 łanów i jednego łanu sołtysiego. W taryfie podatku podymnego opracowanej w 1775 r. zapisano w Skalmierzu 12 dymów. Kilkadziesiąt lat później - w 1783 r. - wieś ta była własnością Kazimierza Biernackiego, wojskiego ostrzeszowskiego. Z kolei w 1827 r. we wsi było 12 domów i 97 mieszkańców. W Skalmierzu w 1886 r. było 6 dymów i 68 mieszkańców, w kolonii 10 dymów i 91 osób, folwarku trzy dymy i 33 mieszkańców. Folwark miał 435 mórg, 3 murowane budynki oraz 7 drewnianych. W spisie powszechnym z 1921 r. we wsi i kolonii było po 22 budynki mieszkalne, zaś w osadzie dwa, zamieszkiwało je 318 osób narodowości polskiej.

Smaszków

Miejscowość (*Smascowo*) pojawia się w źródłach pisanych w 1391 r. i przez cały czas był własnością prywatną. W 1393 r. trzymał wieś Sylwester Bronisz. Było to gniazdo rodowe Smaszkowskich. Od XV w. Smaszków dzieli się na Wielki i Mały. Ta ostatnio wymieniona część wsi była w rękach Mikołaja Kobierzyckiego, który nabył w 1509 r. dobra wraz z sąsiednimi Kostrzewicami od Jadwigi z Radlickich i Marcina małżonków Kostrzewskich. Z kolei Smaszków Wielki pozostawał w rękach rodziny Smaszkowskich do 1541 r., kiedy to Feliks Smaszkowski sprzedał dziedzictwo Wojciechowi i Stanisławowi Kobierzyckim. W ten sposób cały Smaszków przeszedł we władanie Kobierzyckich. W 1553 r. i 1576 r. ze Smaszkowa Wielkiego odprowadzano podatku poborowego od 1 łanu, zaś od Smaszkowa Małego z 11 łanów. Smaszków trzymali długo Kobierzyccy do czasu, kiedy Kazimierz Kobierzycki, chorąży bydgoski, w 1667 r. sprzedał dobra Marcinowi Boxa z Siemikowic Radoszewskiemu za kwotę 4300 złp. W 1691 r. nabył je od niego Adam Psarski za 12 tys. złp. Psarscy trzymali wieś do 1715 r., kiedy jego syn Jan i córki Marianna, Katarzyna, Jadwiga i Teresa sprzedali majątek Wojciechowi Jabłkowskiemu za sumę 12 tys. 200 złp. Z kolei w lipcu 1728 r. wieś kupił od niego Michał Wargowski. W 1741 r. nabył majątek Jan Jankowski za 26 tys. złp. Po jego śmierci włość odziedziczyła w części córka Anna, żona Franciszka Bogusławskiego herbu Ostoja, chorążego wojsk koronnych. Kilka lat później w dokumentach jako dziedzic Smaszkowa występuje Kajetan Jankowski. Potomkowie z pierwszego małżeństwa Anny synowie Józef i Antoni Poniatowscy ustąpili swe działy w Smaszkowie ojczymowi za sumę 8545 złp. Inna część dóbr trafiła w ręce Adama Porowskiego, miecznika nowogrodzkiego, który w 1788 r. sprzedał je za 6 tys. złp Józefowi z Komorza Kurcewskiemu, komornikowi ziemskiemu wieluńskiemu. Po śmierci Franciszka Bogusławskiego w 1796 r. majątek w wyniku ugód zawartych pomiędzy skoligaconymi rodzinami Bogusławskich, Byszewskich, Mokrskich i Kurcewskich stał się własnością tych ostatnich. Kurcewscy sprzedali dobra – wieś i folwark - Stanisławowi Suchorskiemu obywatelowi ziemskiemu, a po jego śmierci przejęli je jego małoletni synowie Teodor i Klemens, którymi opiekowała się ich matka Emilia z Niemojewskich Suchorska. Ostatnim właścicielem Smaszkowa z tego rodu był Teodor Suchorski, który zginął w bitwie pod Rudnikami w powstaniu styczniowym. Od Suchorskich Smaszków przeszedł w ręce Cezarego, a następnie Alojzego Gątkiewiczów, który sprzedał go Joannie z Taczanowskich Walewskiej za 80 tys. rubli. W rękach Taczanowskich Smaszków pozostawał do II wojny światowej .

Grunty majątku miały powierzchnię około 13 włók. W 1775 r, w taryfie podatku podymnego wyszczególniono we wsi 11 dymów. Z kolei 12 VIII 1783 r. Maksymilian Bogusławski wziął w trzyletnią dzierżawę dobra smaszkowskie od swojego ojca Franciszka za 2 tys. złp. rocznie. W 1827 r. w Smaszkowie było 12 domów i 84 mieszkańców. W 1885 r. folwark miał 444 mórg, cztery budynki

murowane i 10 drewnianych. W połowie XIX w. przez trzy lata dzierżawcą dóbr był Adolf Łączkowski, który za wymieniony okres zapłacił w 1850 r. czynszu dzierżawnego w wysokości 18505 zł (2775 rubli, 75 kopiejek). W tym czasie wieś miała 6 dymów i 110 mieszkańców, folwark z 4 dymami i 93 osobami. W spisie dokonany w 1921 r. we wsi budynków mieszkalnych było 8, zaś w folwarku 4, które zamieszkiwało ogółem 203 osoby narodowości polskiej.

J. Kobierzycki notuje w Smaszkowie obecność „małego gródka” i jest to jedyna informacja o obiekcie obronnym, którego relikty zachowane były jeszcze na początku XX w.).

Stok

Wieś pojawia się w źródłach pisanych od 1400 r. kiedy to wymieniony został Mikołaj ze Stoku (*Sthok*). Stok zawsze był własnością prywatną. Na początku XVI w. dawano meszne w pszenicy, żyta i owsa z łanu plebanowi w Wójkowie. Od XVII w. wieś trzymali Rychłowscy, zaś później, w drugiej połowie XVII w. wraz z sąsiednimi Sobiesękami stanowiła własność Rafała Wężyka herbu Wąż, miecznika dobrzyńskiego i starosty sieradzkiego. Po jego śmierci dobra przeszły w ręce jego syna Józefa. Po Wężykach Kolejnym właścicielem majątku był kasztelan rozpierski Kazimierz Rychłowski herbu Nałęcz. Po nim włość przeszła drogą spadku na jego synów Franciszka i Antoniego. W końcu lat 70. XVIII w. przejął je Antoni Rychłowski, a po nim majątek odziedziczyli jego synowie Alojzy i Józef. W roku 1781 bracia Rychłowscy sprzedali Stok swojemu bratu stryjecznemu Ignacemu Rychłowskiemu, który trzy lata później zbył Stok, Piegowiska i Sobiesęki Marcinowi Wągrowskiemu herbu Belina, stolnikowi smoleńskiemu. Ten zaś osadził tu kolonistów niemieckich, zakładając Hollendry Marcinowskie i Hollendry Sobiesęckie. Po jego bezpotomnej śmierci w 1802 r. dobrami zarządzała wdowa Marianna z Zakrzewskich, która w 1812 r. wydzierżawił Stok Walentemu, a następnie Ignacemu Bogusławskim. Po jej śmierci dobra Stok przeszły na bratanków stolnika – Stanisława, Marcina Andrzeja Wągrowskich, a dobra Sobiesęki otrzymał brat Stanisława Mikołaj Wągrowski. Po regulacji hipoteki w 1821 r. jedynym właścicielem dóbr został Marcin Wągrowski, a po jego śmierci 29 września 1827 r. jego trzecia żona Franciszka z Rudnickich Wągrowska, która sprzedała Stok w 1833 r., a następnie odkupiła od Józefa Lubowidzkiego, dyrektora Banku Polskiego. Po śmierci Franciszki z Rudnickich jej drugi mąż Stanisław Bogusławski, major w powstaniu listopadowym, na mocy testamentu przejął Stok. W rękach rodziny Bogusławskich dobra te pozostawały do 1874 r., kiedy to Jan Nepomucen Bogusławski sprzedał je Oppenheimom. Po ich śmierci dobra stockie nabył od sukcesorów Hieronim Nieszkowski. W 1883 r. kupił je Franciszek Meier, a po jego śmierci w 1904 r. przejął jego syn Władysław, który w 1906 r. przystąpił do ich parcelacji i wyprzedaży. Resztówkę

podworską kupił Walenty Wągrowski. W 1912 r. wieś i kolonia po byłym folwarku należy do uwłaszczonych włościan i częściowych właścicieli. Z kolei w 1921 r. we wsi Stok było 27 budynków mieszkalnych i 198 mieszkańców narodowości polskiej, natomiast w Stoku Hipotecznym takich budowli było 30 i ludności 237, zaś w Stoku Niemieckim 27 budynków mieszkalnych oraz 160 mieszkańców, których narodowości polskiej było 6 a niemieckiej 153 osoby.

Z miejscowości tej znany z inwentarzy dóbr szlacheckich z lat 1730-1781 obiekt obronny, nie ma pewnej lokalizacji, który zapewne wybudowano na przełomie XVII i XXVIII w. W 1775 r. we wsi było 19 dymów. Na mapie z 1839 r. obok siebie występują dwa toponimy: Holendry Stockie i Kolonia Marcińska. Ta ostatnia wydaje się leżeć w miejscu, gdzie na mapie z 1915 roku występuje Kolonia Ołucza, natomiast Holendry Stockie przybierają nazwę Kolonii Stok. Obecnie obszar ten występuje pod nazwą Nowy Stok (od 2007 r.). W *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* wydanej w 1827 r. w Stockich Holendrach było 17 domów i 129 mieszkańców. Dobra ziemskie w drugiej połowie XIX w. składały się ze wsi i folwarku Ołucza, Pustkowie Poręba i kolonii Stok (Marcinkowskie).

Sudoły /Sudoły Jakusy/Sudoły Jarosłaj

W 1783 r. Sudoły należały do Piotra Komorowskiego, pułkownika wojsk koronnych. W majątku działały dwa młyny. Z kolei w 1827 r. w *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* zanotowano we wsi tylko cztery domy i 42 mieszkańców. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego podaje, że w końcu XIX w. Sudoły Jarosłaj – wieś i folwark – oraz Sudoły Jakusy, pustkowie miały łącznie 6 dymów. W 1827 r. Sudoły Jarosłaj miały 7 dymów i 42 mieszkańców, zaś Sudoły Jakusy 2 dymy i 11 mieszkańców. W 1881 r. folwark Sudoły (280 mórg) - oddzielony od dóbr Łubna Jarosłaj – miał jeden budynek murowany i pięć drewnianych. W spisie z 1921 r. wynika, że we wsi było 31 budynków mieszkalnych i 199 osób.

Suliszewice

Po raz pierwszy Suliszewice pojawiają się w 1400 r. skąd pochodził Grzymisław wymieniony w dokumencie. Nie wyklucza się, iż wieś o podobnym zapisie leksykalnym wymieniona w buli gnieźnieńskiej z 7 lipca 1136 r. może odnosić się do Suliszewic. Na początku XVI w. kmiecie dają plebanowi w Stawie po mierze żyta i owsa z łanu. Według rejestru poborowego powiatu sieradzkiego wieś Suliszewice miała w 1553 r. 10 łanów, zaś w 1576 r. o jeden łan więcej. Suliszewice w 1734 r. zostały zniszczone przez stronników Augusta III. W 1775 r. była to wieś szlachecka, w której stały 22 dymy, natomiast w 1783 r. trzymał

je Kazimierz Biernacki, wojski mniejszy ostrzeszowski. W *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. odnotowano we wsi 17 domów i 143 mieszkańców. W ostatniej ćwierci XIX w. w kolonii Suliszewice było 13 dymów i 112 osób, w folwarku dwa dymy i 39 mieszkańców i we wsi 12 dymów i 111 osób. Do 1877 r. jedną całość z Suliszewicami stanowił folwark Jarki. W 1881 r. folwark w Suliszewicach miał 520 mórg i 7 budynków murowanych oraz 12 drewnianych. Częścią Suliszewic był też folwark Mikołajewszczyzna, który w 1868 r. miał 120 mórg, zaś wieś wtenczas liczyła 172 morgi. Na przełomie XVIII i XIX w. majątek należał do Biernackich herbu Poraj. Jej właścicielem był urodzony w Kołdowie generał Józef Biernacki, uczestnik insurekcji kościuszkowskiej, wojen napoleońskich oraz generał brygady i naczelnik wojenny województwa kaliskiego w powstaniu listopadowym. W 1921 r. we wsi było 21 budynków mieszkalnych, w kolonii 22, ludności odpowiednio 157 i 152 narodowości polskiej. W Suliszewicach – Mikołajewszczyźnie budynków mieszkalnych stwierdzono 6 i 42 Polaków, natomiast w Suliszewicach Nowych takowych budowli było 22 i 161 mieszkańców.

Tuwalczew

Tuwalczew pojawia się w dokumencie z 1553 r. (*Thowalczew*). W 1576 r. płacono podatek z dwóch łąnów. W 1783-1784 r. wieś była w rękach Kołaczkowskiego i miała 6 domów i 81 mieszkańców. W 1827 r. w Tuwalczewie stały 4 domy zamieszkałe przez 43 osoby. W 1885 r. folwark (256 mórg), który został oddzielony od dóbr Sędzimirowice, miał 8 budynków drewnianych. W 1912 r. wieś i folwark (łącznie 232 morgi) były własnością Michała Laudowicza i uwłaszczonych włościan. W spisie z 1921 r. budynków mieszkalnych we wsi było cztery, zaś w folwarku dwa.

Wilczkowice

Po raz pierwszy na kartach historii wieś wystąpiła w 1386 r. w dokumencie, w którym został wymieniony *Johannes z Wilczkowic*. Z kolei w 1932 r. zapisano jako właścicieli *Otha, Pasco*, wspomnianego już *Johannesa* i *Thomco*. W XVI w. ludność z Wilczkowic dawała dziesięcinę jedynie z łąnów folwarcznych. W taryfie podatku podymnego z 1775 r. zapisano, iż we wsi o statusie szlacheckiej są cztery dymy, natomiast w 1783 r. wchodziła ona w skład dużego majątku Lipskiego, łowczego wschowskiego. Należy przy tym mieć na uwadze, że w Wilczkowicach stał tylko jeden dom zamieszkały przez 9 osób. W spisie powszechnym dokonany w 1921 r. w osadzie młynarskiej stwierdzono tylko jeden, zaś w folwarku trzy budynki mieszkalne. Populacja polska liczyła odpowiednio 4 i 35 osób.

Wojków

Miejscowość wymieniona została po raz pierwszy w dokumencie w 1357 r., w którym król Kazimierz Wielki potwierdził posiadłości arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. Wojków był własnością kościelną do 1792 r. W 1411 r. pojawia się w źródłach pisanych Adam, pleban z Wojkowa. Arcybiskupi założyli tu parafię i kościół, wspominany w dokumencie z początku XVI w. Kościół ten, pw. św. Małgorzaty, miał na początku XVI w. dochód szacowany na 30 grzywien. Uposażenie w ziemi stanowiły 2 łany, trzy ogrody, trzy sadzawki. Wieś dawała plebanowi tylko meszne po groszu od głowy rodziny. Przy kościele była szkoła. W 1646 r. arcybiskup Maciej Łubieński wznosił nowy drewniany kościół, który w 1756 r. został przebudowany, a sześć lat później konsekrowany. Uległ on pożarowi i na jego miejscu wybudowano w latach 1904-1908 neogotycki kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP. W 1775 r. w taryfie podatku podymnego w Wojkowie zanotowano dymy. W 1827 r. wieś była własnością prywatną z 22 dymami i 176 osobami. Pod koniec XIX w. zwiększyła się liczba dymów do 35 i 288 mieszkańców. Z kolei w 1921 r. w Wojkowie stało 40 budynków mieszkalnych zamieszkałych przez 273 osoby, w tym 264 wyznania rzymsko-katolickiego, 9 ewangelickiego, wszyscy deklarowali narodowość polską.

W rejestrze zabytków – kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP z lat 1904-1908, nr rejestru 354/A z 5.01.1988 r.

Woleń

Po raz pierwszy wspomina się o wsi w dokumencie z 1390 r., w którym występują Dobiesław i Stefan z Wolenia. Na początku XVI w. dziesięcinę z łanów kmiecych i folwarku dawano plebanowi w Błaszkiach. W 1553 i 1576 r. zapisano, że we wsi są 3 łany kmiece. W 1827 r. Woleń podzielono na dwie części, z których jedna miała tylko cztery dymy i 33 mieszkańców, natomiast druga siedem dymów i 35 osób. W ostatnim ćwierćwieczu XIX w. we wsi było 5 dymów i 128 osób, zaś w folwarku 3 dymy i 61 mieszkańców. W 1886 r. folwark miał powierzchnię 309 mórg i trzy budynki murowane oraz 9 drewnianych. Spis powszechny Polski podaje, że w 1921 r. budynków mieszkalnych we wsi było osiem z 38 mieszkańcami, zaś we folwarku pięć z 111 osobami.

W 1881 r. podczas kopania żwiru, przy drodze do Gołkowa, znaleziono na gruntach wsi kilka popielnic.

Wójcice

Wymieniona wieś została po raz pierwszy wymieniona w 1357 r. w dokumencie wstawionym przez króla Kazimierza Wielkiego, który potwierdzał nadania będące w posiadaniu arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. Na początku XVI w. łany folwarczne dawały dziesięcinę plebanowi w Błaszczkach. Według rejestru poborowego powiatu sieradzkiego z 1553 r. Wójcice (Małe i Wielkie) miały 4 łany a w 1576 r. łanów było 51. W XVI w. poza wsią Wójcice były jeszcze dwa folwarki. W jednym były 2 dymy i 42 mieszkańców, natomiast w drugim tylko jeden dym i 6 osób. Z kolei we wsi było 9 dymów i 174 mieszkańców. W r. 1734 wieś została zniszczona przez wojska Augusta III. W 1873 r. Wójcice z 15 dymami dzieliły się na Wielkie i Małe (łącznie 353 morgi), które trzymał Zygmunt Kiedrowski, sędzia ostrzeszowski. W tym czasie we wsi funkcjonowała cegielnia. W 1921 r. w majątku Wójcice było 36 budynków mieszkalnych i 293 Polaków.

Włocin

We Włocinie w 1874 r. rozkopano cmentarzysko przedhistoryczne. Na początku XVI w. łany kmiece i folwarczne dawały dziesięcinę plebanowi w Wojkowie. Były też we wsi trzy młyny, z których każdy dawał plebanowi po korcu owsa. Włocin w połowie XV w. należał do Piotra z Wrzący herbu Świnka, protoplasty rodu Zajączków. W drugiej poł. XVI w. dobra Włocin wraz z sąsiednim Grzymaczewem należały do Oporowskich, Jastrzębskich, następnie Russockich, Suchorzewskich, Grodzickich i Borzysławskich. Ci ostatni z wymienionych weszli w posiadanie części tych wsi około 1550 r. poprzez małżeństwo Piotra Borzysławskiego i Doroty z Oporowskich. W drugiej połowie XVII w. Włocin należał do małżonków Sebastiana Malskiego i Anny z Komorowskich, po których dobra odziedziczył syn Michał, ten zaś w sierpniu 1696 r. zastawił wieś Włocin i części w Grzymaczewie Marcinowi Bogusławskiemu za 1583 zł. polskich. W 1723 r. Michał Malski sprzedał Andrzejowi Bogusławskiemu herbu Ostoja, komornikowi granicznemu sieradzkemu za sumę 20 tys. złp. Włocin był we władaniu Bogusławskich do 1816 r., kiedy od Stanisława Bogusławskiego, kapitana wojsk polskich, kupił dobra ziemskie Alojzy Niemojewski herbu Wierusz za 143 tys. złp. W 1827 r. we Włocinie było 21 domów i 172 mieszkańców. Dobra te w 1860 r. na licytacji zostały sprzedane za 156 tys. złp Janowi Nepomucenowi Bogusławskiemu, syn Stanisława, lecz osiem lat później został wywłaszczony przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie (pierwsza polska instytucja bankowa), wówczas powierzchnię majątku oszacowano na 542 morgi i 256 prętów, bez ziemi przeznaczonej do uwłaszczenia włościan. W 1827 r. we wsi było 21 dymów i 172 mieszkańców. Pod koniec XIX w. dobra Włocin i Grzymaczew oznaczony literą A wyniosła 703 morgi (około 400 ha), część oznaczona literą B miała 230 ha.

W 1912 r. wieś i kolonia po byłym folwarku była własnością uwłaszczonych chłopów i spółki bankowej. W spisie powszechnym dokonany w 1921 r. we Włocinie wsi i kolonii było po 45 budynków mieszkalnych, które zamieszkiwało łącznie 637 osób.

Wrząca

Wieś występuje w źródłach pisanych od 1413 r., kiedy to jej właścicielem, a także sąsiednich Włocina i Grzymaczewa był Piotr Zajączek, który miał cztery we Wrzącej łąny ziemi. W XV w. Wrząca była ośrodkiem znacznego, dziewięciowioskowego klucza majątkowego Zajączków z Wrzącej, herbu Świnka. Siedzieli tu Mączyńscy, a następnie Brzechowie herbu Jastrzębiec, którzy trzymali 9 łąnów. Na początku XVI w. łąny kmieci dawały plebanowi za meszne po 3 korce żyta i owsa, natomiast ludność folwarczna oddawała dziesięcinę. W tym samym stuleciu działły wyszły z rąk Zajączków, a w XVII w. siedzieli tu Urbańscy, herbu Nieczuja. Około 1660 r. dobra jako posag Teresy Urbańskiej przeszły do rodziny Grodzickich herbu Gryf, którzy trzymali wieś do II wojny światowej. Z przytoczonych danych wynika, że co najmniej od przełomu XIV i XV w. wieś pozostawała w rękach prywatnych, pełniąc funkcję ośrodka, okresowo spornego, klucza majątkowego.

Obszerna lustracja dóbr szlacheckich z 1711 r. opisuje stary dwór, zapewne z 1488 r. fundacji Mikołaja Zajączka, w znacznie podniszczonym stanie, usytuowany na kopcu. Jednak w 1792 r. był wciąż użytkowany, prawdopodobnie w międzyczasie postawiono nową budowlę.

Pod koniec XVIII w. dobra ziemskie Wrząca z przyległościami Zimnawoda i Migacz posiadał Kajetan Grodzicki. W dniu 20 II 1798 r. wskutek transakcji między rodzeństwem Grodzickich dobra przechodzą na Józefa Grodzickiego za 200 tys. złp. W 1821 r. po jego śmierci dobra odziedziczyli jego dzieci Tadeusz, Filip, Ludwik, Teodozja, Anastazja, Stanisława i Józefa. We Wrzącej było w 1827 r. 36 domów i 323 mieszkańców. W dniu 24 V 1832 dobra nabył od rodzeństwa Tadeusz Grodzicki za 290 tys. złp. W 1864 r. w wyniku ukazu o uwłaszczeniu chłopów na ich własność przechodzi 509 mórg i 10 prętów ziemi we Wrzącej i 15 mórg i 262 pręty we wsi Borek; w tym czasie dobra składają się z przyległości Migacz, Zimna Woda oraz osady młynarskiej i karczmej Dębiniec. W 1877 roku na majątek składały się wsie Wrząca (509 mórg gruntu) i Borek (7 domów i 16 mórg), folwark Wrząca (1491 mórg ziemi) z 11 budynkami murowanymi i 3 drewnianymi, folwark Zimna Woda (budynki i wiatrak). Były jeszcze osady Migacz, Poręby i Łapigrosz i dwie karczmy - Dębiniec i Łapigrosz. Dobra przechodzą w dniu 21 VI 1879 na rzecz Józefa Grodzickiego, syna Tadeusza, mając wówczas wartość 152154 rubli. Około 1898 r. po śmierci Józefa Grodzickiego dobra dziedziczą jego dzieci: Tadeusz, Janina Zakrzewska i Ignacy. Z kolei 20 III 1898 r. za 100001 rubli dobra nabywa na

wylącznie Tadeusz Grodzicki, ostatni właściciel dóbr przed wojną i parcelacją. W 1899 r. i 1912 r. dobra mają 1402 morgi i 197 przętów, natomiast w 1931 r. 661 ha i 6492 m². Właścicielami byli uwłaszczeni włościanie i Tadeusz Grodzicki. W spisie powszechnym z 1921 r. odnotowano we wsi Wrząca 64, zaś w folwarku 10 budynków mieszkalnych. Ogółem ludności było 557 osób. W 1937 r. wydzielona zostaje nieruchomość o powierzchni 98 ha i 3922 m², dla której powstaje księga hipoteczna pod nazwą „Kolonja Wrząca”; po wydzieleniu kolonii w dobrach pozostaje 563 ha i 2573 m², na których ciąży pożyczka od Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie. Na podstawie dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej w dniu 6 IX 1944 r. majątek Wrząca przechodzi na własność Skarbu Państwa na cele tejże reformy; powstaje ponad 70 parcel przydzielonych następnie chłopom.

Do rejestru zabytków wpisano:

- zespół dworsko-parkowy z pierwszej połowy XIX w.:
- dwór, nr rej. 96/299 z 28.12.1967 r.,
- park z aleją dojazdową od szosy Gruszczyce-Wojków, nr rej. 874 z 28.12.1967 r.
- aleja Wrząca-Gruszczyce, nr rej.: 1154 z 14.06.1974 r.

W lasach dawnego majątku Wrząca, przy drodze Brąszewice-Wojków, w uroczysku Orły, utworzono w 1998 r. rezerwat przyrody Wrząca.

Zaborów

Po raz pierwszy Zaborów został wymieniony w dokumencie w 1391 r., w którym wymieniony został *Petrassius* z Zaborowa. Z kolei w 1399 r. na kartach występuje Mikołaj ze Zborowa. W 1783 r. wieś była własnością podkomorzego Tomasza Jana Błeszczyńskiego, herbu Oksza, który już kilkadziesiąt lat wcześniej (w 1748 r.) kupił majątek składający się z Zaborowa, Wójcic, Janowic, Sarn. W *Tabelli miast, wsi, osad Królestwa Polskiego* z 1827 r. zapisano, iż we wsi jest 9 domów i 70 mieszkańców. Pod koniec XIX w. było we wsi o jeden dom mniej. W 1921 r. budynków mieszkalnych było 13 i ludności ogółem 101.

Zawady

W 1496 r. majątek Zawady miał 21 łanów i zamieszkiwała go drobna szlachta. W 1827 r. w Zawadach było 12 domów i 99 osób. W 1890 r. wieś miała 6 dymów i 93 mieszkańców, zaś folwark (o pow. 390 mórg) 4 dymy i 34 osoby. Z kolei wieś Zawady miała 13 osadników. W spisie powszechnym dokonanym

w 1921 r. podano, iż we wsi jest 11 a w folwarku 4 budynki mieszkalne, zaś mieszkańców ogółem 158 osób narodowości polskiej wyznania katolickiego.

Żelisław

Nazwa wsi jest nazwą patronomiczną pochodzącą od imienia Żelisław. Miejscowość ta została wspomniana w dokumencie z 1357 r. wymieniającym posiadłości arcybiskupstwa gnieźnieńskiego. Według rejestru poborowego powiatu sieradzkiego z 1553 r. wieś miała 61 łanów. Według *Liberum Beneficiorum* Jana Łaskiego funkcjonowała we wsi kaplica z dwoma ołtarzami, którą obsługiwali zakonnicy w Warty. Na początku XVI w. wieś należała do parafii w Błaszczach, lecz z połowy wsi dziesięcinę pobierał pleban w Wojkowie, zaś pleban w Błaszczach tylko od jednego kmiecia.

Podkomorzy sieradzki Tomasz Jan Błeszczyński był pierwszym szlachcicem trzymającym w rękach Żelisław, natomiast ostatnimi właścicielami, do których należały także Wójcice, Janowice, Dębiniac, Zaborów i Sarny byli Kochanowscy herbu Korwin. Majątek ten został wcześniej odebrany Błeszczyńskim na mocy ukazu carskiego za udział w powstaniu listopadowym w 1863 roku. Z kolei w XVII i do połowy XVIII w. Żelisław należał do Bartochowskich, herbu Rola, później do Błeszczyńskich, Kochanowskich i Świniarkich. W 1749 roku Żelisław z 7 folwarkami, 3 młynami, cegielnią i kilkoma karczmami przechodzi w ręce Błeszczyńskich herbu Suchekomnaty. Po śmierci Tomasza Błeszczyńskiego dobra przejmuje jego syn Ignacy Kajetan. Na początku XIX w. w Żelisławiu mieszkał wraz z rodziną Antoni Onufry Bogusławski, który zapewne był dzierżawcą części majątku. W 1827 r. była to nadal własność prywatna, która wraz z osadami Wojcice, Janowice, Dębiniac, Zaborów i Sarny miała 50 dymów i 475 mieszkańców. Obszar dworski w 1827 r. obejmował 555 mórg ziemi. Pod koniec XIX w. wieś miała 8 dymów, folwark, wiatrak, cegielnię, karczmę, dwa młyny i trzy sklepy. W latach 1907 - 1910 majątek ulega parcelacji. Największą część o powierzchni 114 mórg nabył Wawrzyniec Janas. Obejmowała ona dwór z parkiem i zabudowania gospodarcze. Nabywca ten resztówkę dworską podzielił na mniejsze działki, które wkrótce sprzedał. Wśród nabywców największą działkę, która obejmowała dwór wraz z parkiem, o powierzchni 45 mórg kupili w 1912 r. Paweł i Tomasz Czarnkowie. Według spisu powszechnego w 1921 r. we wsi było 81 a w folwarku 13 budynków mieszkalnych, zaś ludności ogółem 604 w tym narodowości polskiej wyznania rzymsko-katolickiego 589, ewangelickiego 10 i mojżeszowego 5 osób.

5.2.3. Krajobraz kulturowy

Na krajobraz kulturowy danego regionu składają się zarówno elementy przyrodnicze, jak i wytwory i osiągnięcia cywilizacyjne ludzi, ukształtowane w procesie rozwoju historycznego. Europejska Konwencja Krajobrazowa zauważa, że krajobraz jest istotnym składnikiem jakości życia i zachowania tożsamości współczesnych ludzi. Z tego powodu istotne jest zapobieganie i ograniczanie stopnia degradacji przestrzeni polskich miast i wsi. Ważna jest także regionalna promocja walorów krajobrazowych i kulturowych.

W celu zachowania w gminie Błaszki obszarów i obiektów szczególnie cennych pod względem przyrodniczym zostały one objęte ochroną poprzez ustanowienie następujących form ochrony, do których należą:

- rezerwat przyrody „Wrząca” (rezerwat leśny z drzewostanem mieszanym bukowym i dębowo-sosnowym),
- Brąszewicki Obszar Chronionego Krajobrazu (krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach przyrodniczo-krajobrazowych),
- pomniki przyrody (71 okazów),
- użytki ekologiczne (trzy bagna śródlądowe położone na terenie Nadleśnictwa Złoczew).

Oprócz tego chronionych jest 6 parków podworskich. Podkreślić trzeba, że parki podworskie mają dużą wartość ekologiczną, przyrodniczą i historyczną – są ważnym elementem współczesnego zagospodarowania wsi, zachowują dawną strukturę polskiego krajobrazu.

Ważnym składnikiem krajobrazu jest rozwinięta sieć komunikacyjna, stanowiąca o zewnętrznych powiązaniach gminy. Przez gminę i miasto Błaszki w układzie równoleżnikowym, w centralnej części obszaru gminy, przebiega linia kolejowa nr 14 relacji Łódź – Sieradz – Ostrów Wielkopolski – Wrocław/Poznań z dwoma przystankami kolejowymi w Błaszczach (Macieszewice) i Skalmierzu. Budynek dworca kolejowego w Błaszczach obecnie jest zamknięty. Ogólnie obszar gminy charakteryzuje się dobrze rozwiniętym układem drogowym. Łączna długość dróg na terenie gminy wynosi około 215,8 km, w tym: 19,6 km dróg krajowych, 33 km wojewódzkich, 69,7 km powiatowych, 93,33 km dróg gminnych.

Przez gminę i miasto Błaszki przebiegają odcinki następujących dróg:

- droga krajowa nr 83 Turek-Sieradz – 19,6 km;
- droga wojewódzka nr 710 Błaszki-Łódź – 24,1 km;
- droga wojewódzka nr 479 Dąbrówka-Sieradz – 8,9 km;
- drogi powiatowe o łącznej długości 69,87 km;
- drogi gminne o łącznej długości 93,33 km.

W związku z powyższym na obszarze gminy wytyczono szlaki turystyczne, mające m.in. funkcjonować w zakresie edukacji historycznej, krajobrazowej i ekologicznej:

Tabela 3. Szlaki turystyczne

L.P.	TRASA	DLUGOŚĆ (w km)	OPIS TRASY
1.	Szlak Dworków Ziemi Sieradzkiej (oznakowanie niebieskie)	47 (w tym ok. 20 km na terenie gminy Błaszki)	Sieradz – Jeziory – Dąbrówka – Dąbrowa Wielka – Kozy – Dębołęka – Tumidaj – Złotowizna – Kliczków Wielki – Kliczków Mały – Orzeł Biały – <i>Jasionna (dwór, park) – Wrząca (dwór, park, rezerwat przyrody) – Gzików – Błaszki (dom społeczny “Błazkowianka, kościół pw. Św. Anny, łaźnia)</i>
2.	Szlak Powstańców 1863 roku (oznakowanie czerwone)	50 (w tym ok. 20 km na terenie gminy Błaszki)	Warta (Muzeum) - Socha - Poprężniki, mogiła - Poniatów - Goszczanów Rzęzawy - Stojanów, dwór Modła - Chlewo - Morawki (PKS) - <i>Sędzimirowice - Skalmierz - Suliszewice - Błaszki - Żeliszew - Sarny - Gruszczyce - Wrząca (dwór) - Wojków (PKS)</i>
3.	Skarby Ziemi Sieradzkiej (oznakowanie niebieskie)	192	Zduńska Wola - Szadek - Warta - Goszczanów - Błaszki - Złoczew - Burzenin - Widawa - Sędziejowice – Łask
4.	Sieradzka eSka (oznakowanie żółte)	132	Warta – Tubądzin – Błaszki (dom społeczny “Błazkowianka, kościół pw. Św. Anny, łaźnia) – Wojków (kościół par. pw. Niepokalanego Poczęcia NMP) – Jasionna (dwór, park)- Kliczków Mały – Oraczew – Charłupia Wielka – Smardzew – Charłupia Mała – Sieradz – Dąbrowa Wielka – Zbiornik “Próba” – parking Potok – Złoczew – Kuźnica – Klonowa
5.	Łódzka Magistrała Rowerowa Wschód - Zachów (oznakowanie czerwone)	81 (w granicach województwa łódzkiego)	Szlak przebiega przez powiaty: sieradzki, zduńskowolski, łaski, pabianicki, łódzki wschodni, tomaszowski i opoczyński. W gminie Błaszki: Kalinowa – Skalmierz - granica woj. łódzkiego
6.	Szlak łącznikowy PKP Błaszki-Kalinowa (oznakowanie czarne)	2	Stacja PKP Błaszki – Kalinowa
7.	Szlak łącznikowy „Do Wojkowa” (oznakowanie czarne)	23	Klonowa – Braszewice-Wojków

Nie wszystkie spośród wymienionych szlaków turystycznych ziemi sieradzkiej zostało oznaczonych na ryc. 7, te pomniejsze pominięto.

Ryc. 6. Szlaki rowerowe ziemi sieradzkiej (źródło: www.lodzkie.pl)

5.2.4. Zabytki na terenie gminy Błaszki

Do składników wchodzących w zasób dziedzictwa kulturowego należą następujące elementy i formy przestrzenne:

1. pojedyncze i zespołowe dzieła architektury i budownictwa;
2. zabytkowe założenia zieleni;
3. zabytki archeologiczne (stanowiska archeologiczne).

Krajobraz kulturowy, jego ochrona, kształtowanie i opieka nad jego elementami realizowana w różnych formach, powinien uwzględniać i spełniać oczekiwania społeczne, funkcje gospodarcze regionu i zasadę zrównoważonego rozwoju. Wymieniona problematyka powinna być brana pod uwagę przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. I tak w dokumencie „Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy i Miasta Błaszki” określono wynikające z planów zagospodarowania przestrzennego uwarunkowania konserwatorskie i obowiązki ochrony konserwatorskiej dla stref i obiektów:

5.2.5. Zabytki nieruchome

W gminie Błaszki występują zabytki nieruchome sakralne (kościół, kaplice), świeckie (dwory, budynki chłopskie, mieszczkańskie, przemysłowe) i historyczne założenia parkowe oraz zabytkowy układ urbanistyczny. Ogółem zarejestrowano 110 zabytków, które zostały ujęte w wojewódzkiej i gminnej ewidencji. Ewidencje te wykonano na podstawie art. 22 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (tekst jednolity Dz. U. z 2018 r., poz. 2067) oraz rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz.U. 2011 nr 113 poz. 661). Ewidencja prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu danej gminy. Aktualne wykazy zabytków nieruchomych zamieszczono w załączniku nr 2 niniejszego Programu.

Najważniejsze obiekty dziedzictwa kulturowego gminy Błaszki w odniesieniu do zabytków nieruchomych są:

Obiekty architektury sakralnej:

- kościół pw. św. Anny w Błaszczkach z lat 1779-1789, rej. zabytków nr 415/A, (Foto 3);
- kościół pw. św. Stanisława z około 1750 r. w Gruszczykach, rej. zabytków nr 813/17/A, (Foto 5);
- kościół pw. św. Marii Magdaleny z lat 1465-1466 w Kalinowej, rej. zabytków 394/A, (Foto 7);
- kościół pw. św. Trójcy z 1595 r. w Kamiennej, rej. zabytków nr 398/A ((Foto 9);
- kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP z lat 1904-1908 w Wojkowie, rej. zabytków nr 354/88/A, (Foto 15).

Obiekty architektury rezydencjonalnej:

- dwór z 1919 r. w Adamkach,
- dwór z początku XIX w. w Borysławicach,
- dwór z pierwszej połowy XIX w. w Brończynie,
- dwór z początku XX w. w Domaniewie, rej. zabytków nr 357/88,
- dwór z przełomu XIX i XX w. w Garbowie,
- dwór z końca XIX w. w Gzikowie,
- dwór z 1752 r. w Jesionnej, rej. zabytków nr 814/18/A, (Foto 6),
- dwór przed 1652 r. w Kalinowej, rej. zabytków nr 395/A, (Foto 8),
- dwór z połowy XIX w. w Kobylnikach, rej. zabytków nr 363/A (Foto 10),
- dwór z końca XIX w. w Kociołkach,
- dwór z 4 ćwierćwiecza XIX w. w Równej (Foto 12),
- dwór z początku XIX w. w Sędzimirowicach, rej. zabytków nr 478/407/A, (Foto 14),
- dwór z początku XIX w. we Wrzącej, rej. zabytków nr 96/A, (Foto 16).

Obiekty architektury użyteczności publicznej:

- dom społeczny „Błaszkwianka” w Błaszczach z lat 20 XX w., rej. zabytków pod nr 285/A; (Foto 1).
- Łaźnia miejska w Błaszczach z lat 1830-1840, rej. zabytków nr 286/A, (Foto 2)
- dworzec kolejowy w Błaszczach (Maciszewicach) z około 1905 r., rej. zabytków nr 355/88/A, (Foto 4);

Obiekty architektury mieszkalnej zostały ujęte w gminnej ewidencji zabytków nieruchomych.

Obiekty architektury gospodarczej (zwłaszcza w obrębie dawnych zespołów folwarcznych) zostały ujęte w gminnej ewidencji zabytków nieruchomych.

Zabytki techniki:

- młyn z lat 20. XX w. w Błaszczach,
- wiatrak w Nacesławicach z początku XX w.,
- wiatrak we Włocinie z 1830 r. (rej. zabytków nr 330/9/86),
- wiatrak w Łubnej-Jarosłaj z 1919 r., rej. zabytków nr 336/15/85, (Foto 11).

Zabytkowe parki krajobrazowe:

- drzewostan dróg z XIX w. od Gruszczyca i aleja prowadząca do zespołu dworskiego w Gruszczycach – Wrząca (rej. zabytków nr 1154/95);

- park podworski z połowy XIX w. w Adamkach;
- park podworski z drugiej połowy XIX w. w Brończynie (rej. zabytków nr 372/A);
- park podworski z drugiej połowy XVIII w. Jasionnej (rej. zabytków nr 371/A);
- park podworski z przełomu XIX i XX w. w Kobylnikach (rej. zabytków nr 369/A);
- park podworski z przełomu XIX i XX w. w Kociołkach (rej. zabytków nr 374/A);
- park podworski z początków XIX w. w Sędzimirowicach;
- park podworski z XIX w. (rej. zabytków nr 97/A) we Wrzącej.

Zabytkowe cmentarze:

- cmentarz z około 1819 r. w Błaszkiach
- cmentarz z XIX w. w Chrzanowicach,
- cmentarz z początków XX w. w Gruszczykach
- cmentarz parafialny z poł. XIX w. w Kalinowej,
- cmentarz parafialny z końca XIX w. w Wojkowie,

Kapliczki, grobowce i inne obiekty małej architektury ujęte w gminnej ewidencji zabytków nieruchomości:

- grobowiec Paciorkowskiego w zespole cmentarza parafialnego z XIX w. w Gruszczykach;
- kaplica grobowa w zespole cmentarza parafialnego z 1852 r. w Błaszkiach (rejestr zabytków nr 90/A);
- kapliczka przydrożna z rzeźbami z XIX we Wrzącej (rejestr zabytków nr 362/185/3);
- kapliczka przydrożna z XIX w. we Wrzącej.

Zabytkowy układ urbanistyczny

- Błaszki, czas powstania 1729 r; Jest to obszar obejmujący rozplanowanie, zabudowę oraz związany z nimi teren i krajobraz, które wykazują wysoką wartość historyczną i kulturową. Jest to rejon ulic: Kaliska, Kościelna, Kościuszki, Ogrodowa, pl. Niepodległości, Pułaskiego, Sieradzka, Sulwińskiego i Szkolna (ryc. 7).

Ryc. 7. Błaszki - układ urbanistyczny (źródło: archiwum wojewódzkiego konserwatora zabytków w Łodzi. Karta ewidencji zabytku nieruchomego, oprac. L. Lamcha, D. Łągiewski)

5.2.6. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome, których ewidencja wojewódzka jest prowadzona w formie kart adresowych gromadzonych w archiwum Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi, są wpisane do rejestru zabytków oraz do wojewódzkiej ewidencji zabytków ruchomych. Do rejestru zabytków ruchomych, których aktualny szczegółowy wykaz podano w załączniku nr 1 wpisane są zabytki znajdujące się w następujących miejscowościach:

BŁASZKI

Wyposażenie ruchome kościoła parafialnego pw. św. Anny w Błaszkiach.
Decyzja PSOZ.II.5330/DR/2/1-38/95 Z 25.01.1995 R., **nr rej. zabytków B/120/1-36/**

GRUSZCZYCE

Wyposażenie ruchome kościoła parafialnego pw. św. Stanisława bpa, decyzja z dnia 02.03.1974 r., KS.V-660/53/74,
nr rejestru zabytków woj. łódzkiego B/58/1-31 (stary numer B/324/35/1-31)

KAMIENNA

Wyposażenie ruchome kościoła filialnego pw. św. Katarzyny w Iwanowicach
Nr rej. B/146/1-21, decyzja PSOZ.II.5330/DR/4/1-21/95 z dnia 14.03.1995 r.
Wyposażenie ruchome kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny w Kalinowej
Nr rej. B/44/1-27, decyzja z dnia 02.01.1995 r. PSOZ.II.5330/DR/1/1-27/95 i z dnia 12.06.1996 r. PSOZ.II.5330/DR/1/96.

WOJKÓW

Wyposażenie ruchome kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP
Nr rej. B/125/1-13, decyzja z dnia 16.03.1974 r., KS.V-660/90/74

WRZĄCA

Wyposażenie ruchome z zabytkowego dworu we Wrzącej
Nr rej B/130/1-3, decyzja z dnia 21.03.1974 r. KS.V-660/98/74.
kapliczka
Nr rej B/118/1-5, decyzja z dnia 21.03.1974 r. KS.V-660/99/74.

5.2.7. Zabytki archeologiczne

Zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Na zasób zabytków archeologicznych składają się zarówno tzw. stanowiska archeologiczne – warstwy kulturowe i obiekty archeologiczne, jak i ruchome

zabytki z nich pochodzące oraz skarby. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP), który systematyzuje dotychczasowy zasób wiedzy o rozpoznaniu archeologicznym terenu, poprzez obserwację archeologiczną oraz uwzględnianie informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach i publikacjach. Należy jednak pamiętać, że zbiór dokumentacji AZP, reprezentujący ewidencję zasobów archeologicznych, jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu. Do zbioru włączane są informacje o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań, a także wszystkie bieżące informacje weryfikujące lub uzupełniające dotychczasowe dane. W ten sposób dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Na terenie gminy Błaszki zlokalizowana została znaczna liczba stanowisk archeologicznych. Jest to jedno z większych skupisk pradziejowych i średniowiecznych obiektów zabytkowych w Wielkopolsce południowo-wschodniej, jednak trzeba mieć na uwadze, że ich wartość naukowo-badawczą należy ocenić jako zróżnicowaną. Są wśród nich relikty średniowiecznych i nowożytnych dworów (kopce podworskie), pradziejowe cmentarzyska kurhanowe i płaskie oraz osady o wyjątkowych walorach poznawczych oraz o znacznie mniejszej wartości poznawczej. Obiekty te o zróżnicowanej funkcji, zlokalizowane w niemal wszystkich miejscowościach gminy Błaszki, które charakteryzują się bardzo szerokim przekrojem kulturowo-chronologicznym, gdyż wśród stanowisk archeologicznych odnajdujemy ślady osadnicze świadczące o osadnictwie pradziejowym sięgającym w głąb epoki kamienia (np. kultura pucharów lejowatych), następnie brązu i żelaza (np. kultury trzciniecka, łużycka, grobów kloszowych, pomorska, przeworska, z okresu średniowiecza i nowożytności).

W wyniku analizy położenia i rodzaju stanowisk archeologicznych na obszarze gminy wyznaczono 23 strefy ochrony archeologicznej zaakceptowane przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi, które naniesiono na mapę ewidencyjną. Gminna Ewidencja Zabytków dla Gminy Błaszki opracowana została w 2012 r. i uzupełniona w 2017 r., zawiera lokalizację wszystkich znanych obiektów zabytkowych wraz z danymi adresowymi, funkcją i chronologią stanowisk archeologicznych. Sporządzono 442 karty adresowe, których wykaz podano w załączniku 3. Należy zauważyć, że w podanym wykazie stanowisk archeologicznych aż 260 charakteryzuje się wielokulturowością, co stanowi prawie 59,9% zbioru.

Ryc. 8. Gmina ewidencja stanowisk archeologicznych

Poniższa tabela prezentuje zasoby archeologicznego dziedzictwa kulturowego na terenie gminy Błaszki.

Tabela 4. Kategorie faktów osadniczych w obrębie stanowisk (434 stan.)

GMINA BŁASZKI						
Kategorie faktów osadniczych w obrębie stanowisk (434 stan.)						
Kopiec podworski (Dwór)	Cmentarzyska płaskie	Cmentarzyska kurhanowe	Osady	Punkty osadnicze	Skarb monet	Liczba faktów osadniczych
8	30	1	221	414	1	675

(Źródło ww. danych: Gminna Ewidencja Zabytków Archeologicznych Gminy Błaszki)

5.2.8. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Na terenie gminy Błaszki nie funkcjonuje instytucja muzealna

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Przepisy prawne regulujące normy postępowania z zabytkowymi obiektami, zespołami obiektów i założeniami urbanistycznymi wpisanymi do rejestru i ewidencji zabytków są opublikowane w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2067). Przepisy te, obowiązujące niezależnie od lokalizacji obiektu zabytkowego, określają rodzaj i zakres postępowania i wykonywania wszelkich prac związanych z zabytkami, zmiany ich funkcji i charakteru, a które wymagają zezwoleń i decyzji urzędów konserwatorskich.

W rozporządzeniu z dnia 2 sierpnia 2018 r. (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609) Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ustalił zasady prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, architektonicznych i archeologicznych oraz innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Minister określił także wymagania wobec osób prowadzących prace przy obiektach zabytkowych, tryb i sposób wydawania pozwoleń, ponadto wymagania, jakie powinien spełniać wniosek i pozwolenie na prowadzenie wspomnianych już prac.

W szczególności ww. rozporządzenie precyzuje:

- kwalifikacje, jakie powinny posiadać osoby uprawnione do prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich, badań architektonicznych;
- dodatkowe wymagania, jakie powinny spełniać osoby kierujące robotami budowlanymi;
- sposób potwierdzenia posiadanych kwalifikacji i dodatkowych wymagań;
- standardy prowadzenia dokumentacji prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytku ruchomym wpisanym do rejestru zabytków oraz dokumentowania prac archeologicznych.

5.3.1. Zabytki nieruchome w rejestrze zabytków

Do rejestru zabytków wpisu dokonuje właściwy terytorialnie wojewódzki konserwator zabytków zgodnie z art. 9 i art. 10 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W rejestrze zabytków nie umieszcza się zabytków wpisanych do inwentarzy muzealnych lub wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego. Kwestie związane z ochroną zbiorów muzealnych reguluje ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r., nr 5, poz. 24; tekst jednolity: Dz. U. z 2012 r., poz. 987). Na terenie Gminy Błaszki zabytki nieruchome tworzą niejednokrotnie skupiska, spośród których wybrane zostały wpisane do rejestru zabytków.

Tabela 5. Gmina Błaszki. Zabytki nieruchome w rejestrze zabytków woj. łódzkiego
(stan na 31.12. 2018 r., źródło: WUOZ w Łodzi)

L.P	Miejscowość	Zabytek	Datowanie	Rejestr zabytków
1.	Błaszki	Dom Społeczny „Błazkównianka”	l. 20 XX w.	285/A decyzja KL.IX.5340/15/77 z 21.07.1977 r. własność prywatna
2.	Błaszki	Łaźnia miejska	1830-1840	12/286/A decyzja KL.IX.5340/14/77 z 24.08.1977 r.i 24.10.1994r. własność komunalna
3.	Błaszki	Kościół parafialny pw. św. Anny	1779-1789 r.	415/A decyzja KL.IV-73/77/54 03.06.1954 własność wyznaniowa
4.	Błaszki	Kaplica grobowa Biernackich i Błeszczyńskich, zespół cmentarza parafialnego	1852 r.	90/A decyzja WUOZ.640/67/2010 z 24.02.2010 r. własność wyznaniowa
5.	Błaszki (Macieszewice)	Budynek dworca PKP	ok. 1905 r.	355/88/A decyzja KL.IX.5340/388 z 05.01.1987 r. własność Skarb Państwa użytkowanie wieczyste PKP
6.	Brończyn	Park - zespół dworsko-parkowy	2 poł. XIX w.	372/A decyzja KL.IX-5347/20/88/90

L.P	Miejscowość	Zabytek	Datowanie	Rejestr zabytków
				z 30.12.1990 r. własność prywatna
7.	Brończyn	Kaplica dworska pw. NMP Królowej Świata - Zespół dworsko-parkowy	ok. 1750 r.	422/A decyzja KL.IV-73/75/54 z 03.06.1954 r. własność prywatna
8.	Domaniew	Dwór	pocz. XX w.	357/A decyzja KL.IX—534/5/88 z 08.01.1988 r. własność prywatna
9.	Gruszczyce	Kościół - zespół kościoła parafialnego pw. św. Stanisława	ok. 1750	813/17/A decyzja KL.IV.680/687/67 z 28.12.1967 r. własność wyznaniowa
10.	Gruszczyce – Wrząca	Drzewostan dróg od Gruszczyca i aleja prowadząca do zespołu dworskiego	XIX w.	1154/95 decyzja KL.IV-680/32/74 z 14.06.1974 r. własność państwowa
11.	Jasionna	Park - zespół dworsko-parkowy	2 poł. XVIII w.	371/A decyzja KL.IX-5347/19/88/90 z 27.10.1948 r. własność komunalna
12.	Jasionna	Dwór - zespół dworsko-parkowy	1752	814/18/A decyzja KL.IV-680/688/67 z 28.12.1967 r. własność komunalna
13.	Kalinowa	Park dworski z wyspą i fosą - zespół dworsko-parkowo-folwarczny	1 poł. XIX w.	377/A decyzja KL-IX-5347/41/88/90 z 31.12.1990 r. własność prywatna
14.	Kalinowa	Kościół - zespół kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny	1465-1466	394/A decyzja KL-IV-73/81/54 z 06.06.1954 r., własność wyznaniowa
15.	Kalinowa	Dwór, park, folwark - zespół dworsko-parkowo-folwarczny	przed 1652 r.	395/A decyzja KL.IV-73/100/54 z 12.05.1954 r. własność prywatna
16.	Kamienna	kościół - zespół kościoła filialnego pw. św. Trójcy	1595 r.	398/A decyzja KL.IV-73/99/54 z 12.06.1954 r. własność wyznaniowa
17.	Kobylniki	Dwór - zespół dworsko-parkowy	poł. XIX w.	363/A decyzja KL-IX.5347/16/88 z 31.12.1990 r. własność prywatna
18.	Kobylniki	Park -zespół dworsko-parkowo-folwarczny	XIX/XX w.	369/A decyzja KL.IX.5347/27/88/90 z 31.12.1990 r. własność prywatna
19.	Kociołki	Park - zespół dworsko-parkowo-folwarczny	XIX/XX w.	374/A decyzja KL.IX-5347/42/88/90 z 31.12.1990 r. własność prywatna
20.	Łubna-Jarosłaj	Wiatrak	1919 r.	336/15/86 decyzja KL.IX-5340/15/86 z 06.10.1986 i 1.05.1994

Gminny program opieki nad zabytkami dla Gminy Błaszki na lata 2019 – 2022

L.P	Miejscowość	Zabytek	Datowanie	Rejestr zabytków
				własność prywatna
21.	Równa	Zespół dworsko-parkowy z reliktem ogrodzenia	XIX w.	368/A decyzja KL.IX-5347/26/88/90 z 31.12.1990 r. własność prywatna
22.	Sędzimirowice	Dwór - zespół dworsko-parkowy	pocz. XIX w.	478/407/A decyzja KL.III-880/38/69 z 03.02.1969 r. własność prywatna
23.	Włocin	Wiatrak	1830 r.	330/9/86 decyzja KL.IX-5340/9/86 z 03.10.1986 r. własność prywatna
24.	Wojków	Kościół - zespół kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1904-1908 r.	354/88/A decyzja KL.IX-5340/2/88 z 05.01.1988 r. własność wyznaniowa
25.	Wrząca	Kapliczka przydrożna z rzeźbami św. Jana Nepomucena, św. Józefa, św. Klary z Asyżu, św. Tadeusza Judy	XIX w.	362/185/3 własność wyznaniowa
26.	Wrząca	Dwór - zespół dworsko-parkowy	pocz. XIX w.	376/299/96/A decyzje z 21.12.1946 r. KL.IV-680/751/67 z 28.12.1967 r. własność prywatna
27.	Wrząca	Park - zespół dworsko-parkowy	XIX w.	874/97/A decyzja KL.IV-680/754/67 z 28.12.1967 r. własność prywatna

Tabela 6. Gmina Błaszki. Zabytki ruchome w rejestrze zabytków woj. łódzkiego
(stan na 31.12. 2018 r., źródło: WUOZ w Łodzi)

L.P	Miejscowość	Zabytek	Rejestr zabytków
1.	Błaszki	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Anny	B/120/1-36 decyzja PSOZ.II.5330/DR/2/1-38/95 z 25.01.1995 r.
2.	Gruszczyce	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Stanisława bpa	B/58/1-31 decyzja KS.V-660/53/74 z 02.03.1974 r.
3.	Kalinowa	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny	B/44/1-27 decyzja PSOZ.II.5330/DR/1/1-27/95 z 02.01.1995 r. decyzja PSOZ.II.5330/DR/1/96 z 12.06.1996 r.
4.	Kamienna	Wyposażenie kościoła filialnego	B/146/1-21 decyzja PSOZ.II.5330/DR/4/1-21/95 z dnia 14.03.1995 r.
5.	Wojków	Wyposażenie kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	B/125/1-13 decyzja KS.V-660/90/74 z 16.03.1974 r.
6.	Wrząca	Wyposażenie ruchome	

L.P	Miejscowość	Zabytek	Rejestr zabytków
		z zabytkowego dworu	
7.	Wrząca	Kapliczka przydrożna z rzeźbami	B/118/1-5 decyzja KS.V-660/99/74 z 21.03.1974 r.

Tabela 7. Gmina Błaszki. Zabytki archeologiczne w rejestrze zabytków woj. łódzkiego (stan na 31.12. 2018 r., źródło: WUOZ w Łodzi)

L.P	Miejscowość	Zabytek	Rejestr zabytków
1.	Gzików	Grodzisko stożkowate	320/A decyzja z 02.10.1973 r. własność prywatna
2.	Łubna-Jakusy	Cmentarzysko kurhanowe	31/A decyzja 556-XIII-41 z 20.01.1951 r. własność prywatna

5.3.2. Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków

Gminna Ewidencja Zabytków oparta o art. 5 Ustawy z 18 marca 2010 r. (Dz. U. z 2018 r., nr 76, poz. 474) zawiera zabytki nieruchome wpisane do rejestru, zabytki nieruchome wpisane do Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków oraz wg przepisów inne zabytki nieruchome wyznaczone do ochrony i opieki przez burmistrza (prezydenta miasta, wójta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków, która zgodnie z art. 21 Ustawy o ochronie zabytków stanowi podstawę sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami, jest prowadzona, jak wspomniano, w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych. Karta adresowa zawiera w szczególności wskazanie rodzaju zabytku, jego nazwę i miejsce położenia z podaniem miejscowości, nazwy ulicy i numeru posesji oraz nazwy gminy, powiatu i województwa.

Głównym celem prowadzenia ewidencji zabytków jest zebranie i opracowanie najistotniejszych informacji o obiektach zabytkowych, niezbędnych do prowadzenia planowej polityki konserwatorskiej w zakresie:

- wpisów do rejestru zabytków;
- współpracy konserwatora przy opracowywaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- prac remontowo-budowlanych;
- dofinansowania prac konserwatorskich;
- przygotowywaniu szczegółowej dokumentacji obiektów dziedzictwa
- kulturowego.

Gminna ewidencja zabytków nieruchomych dla gminy Błaszki założona została w 2011 r. (załącznik nr 2).

5.3.3. Zabytki archeologiczne w Gminnej Ewidencji Zabytków

Gminna ewidencja zabytków nieruchomych dla Gminy Błaszki założona została w 2014 i uzupełniona w 2017 r. (załącznik nr 3).

5.3.4. Zabytki stanowiące własność komunalną

Jak wynika z powyższych zestawień tabelarycznych do rejestru zabytków wpisano 27 zabytków nieruchomych i 2 archeologiczne. Z powyższego zestawienia wynika, że najczęściej obiektów zabytkowych jest własnością prywatną (15), następnie związków wyznaniowych (7), komunalną (3) i najmniej Skarbu Państwa (2).

Tabela 8. Gmina Błaszki. Zabytki stanowiące własność komunalną

Obiekt	Sposób użytkowania	Stan zachowania	Planowane działania przy obiekcie w latach 2019-2022
Łaźnia miejska w Błaszkiach	Obiekt użyteczności publicznej - ośrodek kultury	Budynek łaźni został wybudowany w latach 1830–1840 i pełnił swoją funkcję do lat 80. XX w. Obecnie znajduje się tu ośrodek kultury. Budynek został odnowiony i jest w bardzo dobrym stanie.	Brak planowanych działań
Dwór w Jasionnej	Obiekt użyteczności publicznej	W XVIII w. w Jasionnej został wybudowany drewniany dwór, który następnie w 1852 r. przebudowano na murowany. Jest to piętrowy budynek po bokach którego znajdują się kwadratowe alkierze przykryte hełmami. Zachowała się też część wyposażenia wnętrza. Budynek jest w dobrym stanie.	Brak planowanych działań

Park w Jasionnej	Park	Park w dobrym stanie zachowania, wymaga bieżących prac pielęgnacyjnych	Brak planowanych działań

5.4. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla Gminy Błaszki

W tej kategorii obiektów zabytkowych wyróżniają się obiekty o ponad regionalnym znaczeniu, jakimi są:

1. Błaszki; kościół parafialny pw. św. Anny wybudowany w latach 1779-1875, w 1820 r. wymurowano ogrodzenie kościoła z kaplicami w narożnikach południowo-zachodnim i północno-zachodnim, nakryte czterospadowymi dachami. Teren przykościelny kościoła jest wybrukowany. Bryła kościoła bazylikowa z trzykondygnacyjną wieżą ujęta jest wolutywnymi ścianami szczytowymi ścian bocznych oraz wielobocznie zamkniętym prezbiterium o wysokości nawy głównej. Korpus nawy głównej nakryty dachem dwuspadowym zakończonym trzema połaciami nad prezbiterium. Nawy boczne nakryte są dachami pulpitowymi. Wieża nakryta jest hełmem zwieńczonym krzyżem. Elewacje pokryto tynkiem fakturowym o niskim cokole. Z kolei naroża fasady wieży opięte zostały pilastrami, które wraz z gzymsami podkreślono białym tynkiem. W głównym ołtarzu kościoła umieszczony jest XIX-wieczny obraz św. Anny.
2. Gruszczyce; drewniany kościół pw. św. Stanisława z 1750 r. o konstrukcji zrębowej, wewnątrz znajduje się ołtarz późnobarokowy o dekoracji rokokowej oraz dwa ołtarze boczne rokokowe. Na skraju dawnego parku położone jest grodzisko stożkowate, z drugiej poł. XIV- pierwszej ćwierci XVI w.
3. Jasionna; W XVIII w. w Jasionnej został wybudowany drewniany dwór, który następnie w 1852 r. zastąpiono murowanym. Jest to piętrowy budynek po bokach którego znajdują się kwadratowe alkierze przykryte hełmami. Zachowała się też część wyposażenia wnętrza.
4. Kalinowa; dwór murowany zbudowany na planie prostokąta, dwukondygnacyjny z niskim przyziemiem, wysokim mieszkalnym

parterem i dachem czterospadowym. Prawdopodobnie pierwotne elewacje były pokryte ornamentem geometrycznym. W 1916 roku dobudowano do dworu trójnawowe podcienie, które wspiera balkon na piętrze. Fasada dziewięcioosiowa, na osi ryzalit zwieńczony trójkątnym szczytem. Bryła budynku pokryta wysokim czterospadowym dachem.

Park założony w pierwszej połowie XIX w., pow. 11 ha, w którym są drzewa pomnikowe (dwa jesiony wyniosłe, lipa drobnoziarnista, buk pospolity i dąb szypułkowy). W części wschodniej założenia parkowego zachowały się fragmenty szpaleru grabowego. Na stawie położona jest wyspa, na której, jak się przypuszcza, znajdował się pierwszy drewniany dwór obronny zbudowany około XV w.

Kościół; pochodzący z XV w. kościół, pierwotnie w stylu gotyckim, został znacząco przebudowany w XIX w. Posiada rokokowe i barokowe ołtarze z rzeźbami przedstawiającymi św. Jana Nepomucena i św. Floriana.

5. Kamienna; modrzewiowy filialny kościół Św. Trójcy z ok. 1595 z gontowym dachem z sygnaturką. Pierwotnie był usytuowany ok. 500 m w kierunku Iwanowic, w sąsiedztwie zabudowań dworskich. Jest to budowla konstrukcji zrębowej, jednonawowa, oszalowana. Ołtarz główny późnorenesansowy z 1613 r. Dwa ołtarze boczne w stylu rokoko z ok. 1789 r. z wizerunkami świętych: Małgorzaty, Jana Nepomucena, Macieja, i Anioła Stróża. Ambona drewniana, polichromowana, rokokowa z 2 poł. XVIII w. Na desce tęczowej barokowy krucyfiks z 2. poł XVIII w. Tabernakulum rokokowe. W kościele ponadto liczne przykłady ludowego rzemiosła stolarskiego i kowalskiego.
6. Łubna; cmentarzisko kurhanowe (27 grobowców) kultury trzcinieckiej z wczesnej epoki brązu (ok. 1500-1300 l. p.n.e.).
7. Sędzimirowice; neoklasycystyczny, murowany dwór z początków XIX wieku z czterokolumnowym portykiem. W północnej części wsi zlokalizowany jest czworoboczny „okop wodą oblany” otoczony niewysokim wałem. Obiekt ten datowany jest na drugą połowę XVII i XVIII w.
8. Wojków; kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP; Duża budowla neogotycka wybudowana w 1904 r., która posiada barokowe wyposażenie częściowo pochodzące się z dawnej świątyni, która uległa spaleni.
9. Wrząca; założenie dworsko – parkowe zachowane w dobrym stanie położone jest w południowo-wschodniej części wsi. Poprzednie dwory od

czasów późnośredniowiecznych do schyłku XVIII wieku wznoszono na wysepce - „kopcu” - otoczonej fosą. Najmłodszy dwór stoi pośrodku krajobrazowego parku z pomnikowymi okazami drzew. Główny budynek powstał u schyłku XVIII wieku i wzniesiony został w stylu neoklasycystycznym. Około roku 1800 dobudowano do niego czterokolumnowy portyk z piętami, a po 1870 roku dodano piętra nad dwoma skrajnymi osiami. Z tego czasu pochodzą boczne ryzality, zwieńczone tympanonami. W owalnym salonie, a także w małym bocznym saloniku zachowała się polichromia figuralna i krajobrazowa. Naprzeciwko głównego wjazdu stoi klasycystyczna kapliczka z początku XIX wieku z czterema rzeźbami świętych, których imiona najczęściej występowały w rodzinie Grodzickich. Po przeciwnej stronie wjazdu, przy tzw. owczej drodze stoi kapliczka w kształcie krzyża, pokryta namiotowym daszkiem z gontów – postawiona najprawdopodobniej na miejscu mogiły powstańców z 1863 roku. W parku najcenniejszy drzewostan skupiony jest w jego zachodniej i środkowej części. Do rejestru pomników wpisano 6 okazów – jeden obecnie uschnięty - (wiąz, buk, dąb, lipa, klon).

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Błaszki. Analiza szans i zagrożeń

Spośród wszystkich zachowanych obszarów i obiektów zabytkowych stanowiących dziedzictwo kulturowe gminy Błaszki należy z pewnością wyróżnić historyczny układ urbanistyczny miasta Błaszki wraz poszczególnymi elementami zabudowy, który oddaje zasady, jakimi kierowano się podczas dokonywania lokacji miast na terenie historycznej południowo-wschodniej Wielkopolski. Jest to obszar obejmujący rozplanowanie przestrzenne, zabudowę oraz związany z nimi nierozzerwalnie krajobraz naturalny, które wykazują wysoką wartość historyczną i kulturową. Teren ten ogólnie opisując zamknięty jest ulicami Kaliską, Kościelną, Kościuszki, Ogrodową, pl. Niepodległości, Pułaskiego, Sieradzką, Sulwińskiego i Szkolną. Obecnie w skład zabytkowego układu urbanistycznego wchodzi zespół sakralny kościoła parafialnego pw. św. Anny z dwiema kaplicami i ogrodzeniem świątyni, plebania z lat 1873-1932, obiekty użyteczności publicznej – łaźnia miejska wzniesiona w latach 1830-1840, dom społeczny „Błazkowiec” z końca lat 20. XX w. i murowana, kalenicowa zabudowa mieszkalna ze schyłku XIX oraz z pierwszego ćwierćwiecza XX w (87 obiektów), która nie jest ujęta w rejestrze zabytków nieruchomości. Późnośredniowieczną i wczesnonowożytną przestrzeń placową dawnego targu w 1789 r. podzielił na dwie części kościół parafialny pw. św. Anny. Od tej pory Błaszki miały dwa rynki – Rynek Górny od strony południowej (obecnie pl. Leona Sulwińskiego) i Rynek Dolny po stronie przeciwnej (pl. Niepodległości) oraz kilka ulic, z których najważniejszymi były

Sieradzka i Kaliska stanowiące główny trakt drogowy. Dawniej w układzie przestrzennym zawierała się także synagoga zniszczona podczas okupacji niemieckiej.

Podstawowym kierunkiem podejmowanych działań konserwatorskich na tym obszarze powinna być kompleksowa rewitalizacja układu przestrzennego miasta oraz opracowanie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w granicach wyznaczonego układu uwzględniającego historyczne linie zabudowy. Należy zauważyć, że w historycznej przestrzeni urbanistycznej Błazek niedawno wyremontowano jatki miejskie i gmach „Błazkowiek”, wybudowany w latach 1916, 1917 według projektu kaliskiego architekta Sylwestra Pajzderskiego w miejscu dawnego domu kościelnego przez Towarzystwo Spółdzielcze o tej nazwie. W ostatnich latach podejmuje się prace restauratorskie kościoła pw. św. Anny. Kościół parafialny zlokalizowany przy ul. Sieradzkiej i Kościelnej i położony niemal naprzeciwko niego okazały dom społeczny „Błazkowiek” są dobrze eksponowane w panoramie miasta.

Stosunkowo w niewielkim stopniu zachowały się zabytkowe drewniane kościoły (Gruszczycy, Kamienna) z okresu nowożytnego bardzo często zastępowane od XVIII wieku świątyniami murowanymi (np. Błaszki, Kalinowa, Wojków). Niemal wszystkie z ww. zabytków architektury sakralnej posiadają oryginalnie zachowane cenne wyposażenie wnętrza.

Zespoły dworsko-parkowe pochodzą z XIX i XX wieku (Adamki, Brończyn, Garbów, Gzików, Jasionna, Kalinowa, Kobylniki, Kociołki, Nacesławice, Równa, Sędzimirowice, Wrząca). Obiekty te, choć w różnym stanie zachowania, stanowią bardzo ważną część dóbr kultury gminy Błazki, świadczące, w większości, o wyjątkowej przeszłości ich właścicieli. Parki zakładane we wspomnianym okresie stanowiły wraz z dworem reprezentacyjne części zespołów rezydencjonalnych. Dawniej w programie przestrzennym parków celowo nawiązywano do naturalnych walorów krajobrazowych, zwłaszcza ukształtowania terenu, lokalnych skupisk zieleni, położenia cieków wodnych, niekiedy wykorzystywanych do budowy stawu (np. Wrząca).

Nie uległy większym zmianom od XIX stulecia planistyczne rozwiązania miejscowości oraz ich system rozmieszczenia na obszarze gminy. Usytuowanie poszczególnych wsi obrazuje powłaszczeniową parcelację gruntów rolnych, przeprowadzoną na terenach zaboru rosyjskiego w drugiej połowie XIX w. Są to słabo rozbudowane schematy planistyczne, zarówno wsi macierzystych jak i prostych, rzędowych kolonii liniowych, wydzielonych z terenów dawnych dominiów. Wsie macierzyste ze starymi założeniami rezydencjonalnymi uzyskały w procesie parcelacji i separacji gruntów chłopskich, charakter wsi folwarcznych, z kompleksem dworskim lub folwarcznym usytuowanym na końcu wsi, do których przylega zabudowa zagrodowa, rozplanowana na schemacie prostych, liniowych rzędówek (np. Gzików, Nacesławice, Stok, Wrząca).

Z powyżej pokrótce scharakteryzowanego stanu zachowania obiektów zabytkowych wyłania się obraz o dużej różnorodności zachowanych zabytków, potwierdzających wielowiekową tradycję osadnictwa, które stanowią o obecnym dziedzictwie kulturowym gminy Błaszki. W tym świetle można stworzyć strategię promocji gminy w oparciu o system tras rekreacyjnych i turystycznych wykorzystujących w tym celu archeologiczne i architektoniczne zabytki.

Tabela 9. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Błaszki. Analiza szans i zagrożeń

SZANSE	ZAGROŻENIA
Możliwość pozyskiwania środków zewnątrz na zadania związane z opieką nad zabytkami i rewaloryzacja zabytkowych przestrzeni. Podtrzymywanie pozytywnego wizerunku gminy jako szanującej swoją przeszłość, dorobek materialny przeszłych pokoleń oraz ich dziedzictwo. Wzmacnianie wśród mieszkańców świadomości i tożsamości związanej z tzw. „małą ojczyzną” i jej walorami. Rozwój turystyki i związane z tym dochody dla gminy oraz możliwość zwiększania miejsc pracy Przekazywanie przyszłym pokoleniom przykładu dbania i jednocześnie rozwijania dziedzictwa kulturowego	Nie podejmowanie przez właścicieli koniecznych remontów budynków zabytkowych lub inwestycje związane z ich przekształceniem powodującym utratę cech zabytkowych (rozbudowy, przebudowy, nadbudowy). Brak zabiegów porządkowych i pielęgnacyjnych na terenach parków dworskich lub cmentarzy Pozostawienie obiektów zabytkowych w stanie nieużytkowanym, przyspieszającym ich degradację Nadmierny ruch samochodowy zwłaszcza, samochodów ciężarowych przebiegający przez centrum Błazek usytuowanych wzdłuż istotnych dla komunikacji samochodowej dróg Zjawisko docieplania elewacji historycznych obiektów z zachowanym detalem architektonicznym (bonie, profilowane gzymsy, opaski okienne, podokienniki itp.) Wymiana oryginalnej stolarki okiennej i drzwiowej na okna i drzwi wykonane z PCV nie pozwalające odtwarzać dawnych elementów detalu.

	Umieszczanie na budynkach objętych ochroną konserwatorską oraz w obrębie obszarów objętych ochroną konserwatorską reklam zwłaszcza o charakterze wielkoformatowym. W odniesieniu do dziedzictwa archeologicznego na terenie miasta i gminy: - inwestycje budowlane,- eksploatacja piśnic i żwirowni,- głęboka orka w obrębie pól,- wykorzystywanie ciężkiego sprzętu w rolnictwie,- działalność tzw. poszukiwaczy skarbów z wykrywaczami metali, rozwój budownictwa na obrzeżach miast oraz budowa i remont dróg, czyli te inwestycje, które wymagają prowadzenia prac ziemno-budowlanych.

Planowane w najbliższych latach na terenie gminy Błaszki inwestycje związane z pracami ziemnymi mogące nieść zagrożenie dla zabytków archeologicznych.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków.

7. Założenia programowe

7.1. Priorytety gminnego programu opieki nad zabytkami

Problematyka związana z opieką nad zabytkami stanowi dla władz samorządowych Gminy Błaszki istotny obszar z uwagi na możliwość podejmowania działań o odmiennym charakterze niż indywidualni właściciele zabytków. Z uwagi na prawny obowiązek ochrony wartości społecznie istotnych, szerzenie świadomości społecznej oraz wskazywanie kierunków rozwoju podmiotom prywatnym i działania promocyjne budujące wizerunek i prestiż miasta i gminy objęcie zabytków opieką stanowi jeden z ważnych aspektów działalności władz lokalnych.

Za priorytetowe dla *gminnego programu* należy uznać cele wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, tj:

- 1) Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- 2) Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- 3) Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- 4) Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- 5) Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- 6) Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych przeznaczonych na opiekę nad zabytkami.
- 7) Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- 8) Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki nad zabytkami

Niezwykle ważnym zadaniem, niekiedy niezauważanym przez czynniki zobowiązane do opieki i ochrony zabytków, jest opracowanie planu zabezpieczenia zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Obowiązki w tym zakresie określił ogólnie Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego w art. 88 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. Programy takie są skorelowane i powiązane z lokalnymi ogólnymi planami w tym zakresie, sporządzanymi przez jednostki samorządu terytorialnego.

Opierając się na wyszczególnionych priorytetach programu zakładających m.in. konieczność otoczenia szczególną dbałością obiektów i obszarów zabytkowych, których użytkowanie i wykorzystanie może odbywać się wyłącznie w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, a wszelkie działania muszą opierać się o zalecenia konserwatorskie, wytyczono kierunki działań kompatybilnych m.in. z założeniami „Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami”, „Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w Województwie Łódzkim na lata 2016-2019”, Strategia Rozwoju Powiatu Sieradzkiego 2022”, na ich podstawie określono zadania do realizacji:

	○ Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą (montaż instalacji przeciwpożarowej i alarmowej, zabezpieczeń przeciw włamaniom, znakowanie i ewidencjonowanie zabytków ruchomych itp.) ○ Opracowanie planu systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych ○ Stała współpraca na poziomie planowanych inwestycji z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych prowadząca w konsekwencji do poprawy ich stanu zachowania i utrzymania w jak najlepszym stanie substancji zabytkowej.	środki własne Gminy Błaszki środki zewnętrzne/ środki własne Gminy Błaszki
Podjęcie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	○ Określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych ○ Złożenie wniosku do Starosty Sieradzkiego o umieszczenie na obiektach nieruchomości wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków znaków informujących o tym, iż zabytek podlega ochronie prawnej ○ Opracowanie projektu rewaloryzacji oraz realizacja (w nawiązaniu do historycznych) nawierzchni ulic i ciągów pieszych w obrębie zabytkowych obszarów ○ Moderacja, poszerzenie i uatrakcyjnienie odpowiedniego fragmentu strony internetowej poświęconego zabytkom zlokalizowanym na obszarze gminy (wzbogacenie jej szczegółowymi informacjami historycznymi, fotografiami, historycznymi widokami, planami itp.)	- - środki własne Gminy Błaszki -

	○ Umieszczenie przy najcenniejszych obiektach zabytkowych tablic informacyjnych z opisem ich historii oraz wartości kulturowych i artystycznych ○ Włączenie problematyki z zakresu dóbr kultury i dziedzictwa zlokalizowanego na terenie gminy do systemu informacji turystycznej ○ Przy nadarzających się okazjach stałe wykorzystywanie mediów (prasy, radia, telewizji i Internetu) do promocji i prezentacji środowiska kulturowego gminy ○ Wspomaganie wszelkich inicjatyw lokalnych (komitetów, stowarzyszeń) niosących ze sobą wzrost nakładów finansowych na opiekę nad zabytkami ○ Iluminacja najcenniejszych zabytków miasta i gminy	środki własne Gminy Błaszki - - - środki własne Gminy Błaszki

Podjęmowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami	○ Współpraca z urzędami pracy w zakresie prowadzenia bieżących prac pielęgnacyjnych, porządkowych i zabezpieczających na terenach objętych ochroną ○ Szkolenie osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną ○ Wspieranie utrzymywania na rynku pracy zanikających rzemiosł i zawodów (np. poprzez realizację Hallandzkiego Modelu Konserwacji Zabytków, w myśl zasady „ratować zabytki, ratować pracę, ratować rzemiosło”) ○ Wspieranie rozwoju muzeów regionalnych, skansenów, izb pamięci itp. ○ Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych w zabytkowych obiektach budownictwa drewnianego oferujących wypoczynek i rozrywkę (regionalne potrawy, zwyczaje itp.) oparte na miejscowych tradycjach	- środki własne Gminy Błaszki - środki własne Gminy Błaszki -

Tabela 11. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

PRIORYTET II		
OCHRONA I ŚWIADOME KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO		
KIERUNKI ZADAŃ	ZADANIA	FINANSOWANIE
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	○ Uwzględnianie ochrony zabytków nieruchomych (obiektów architektonicznych, cmentarzy, parków, kapliczek, grobowców itp.) ujętych w gminnej ewidencji zabytków w opracowywanych dokumentach określających dotyczących prowadzonej przez gminę polityki przestrzennej, a zatem w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz we wszelkich dokumentach mających charakter prawa miejscowego, czyli w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o ustaleniu warunków zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego.	-
	○ Uwzględnianie ochrony stref występowania stanowisk archeologicznych (osady, cmentarzyska, grodziska, obszary z zachowanym układem urbanistycznym bądź ruralistycznym) ujętych w gminnej ewidencji zabytków w opracowywanych dokumentach określających prowadzoną przez gminę politykę przestrzennej, czyli w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz we wszelkich dokumentach mających charakter prawa miejscowego, czyli miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o ustaleniu warunków zabudowy i decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego. Wprowadzanie w ww. dokumentach zapisów o następującej treści: <i>„Prace inwestycyjne, w tym ziemne związane z budownictwem i zagospodarowaniem terenu, w obrębie obszarów chronionych i stref występowania stanowisk archeologicznych wymagają</i>	-

	<i>uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków, który określi warunki realizacji inwestycji.”</i> ○ Uwzględnianie ochrony widokowo-krajobrazowej oraz panoram i przedpola widokowych zabytkowych obszarów i obiektów w opracowywanych dokumentach określających dotyczących prowadzonej przez gminę polityki przestrzennej, czyli w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz we wszelkich dokumentach mających charakter prawa miejscowego, czyli miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o ustaleniu warunków zabudowy i decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego ○ Wdrażanie ustaleń i wytycznych zawartych we wszelkich programach rewitalizacji, studiach historyczno-urbanistycznych, studiach widokowo-krajobrazowych, katalogach typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego przy opracowywaniu dokumentów dotyczących zagospodarowania przestrzennego gminy ○ Konsekwentne egzekwowanie zapisów dotyczących działalności inwestycyjnej na obszarach objętych ochroną określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, głównie w zakresie obowiązującej linii i wysokości zabudowy, użytych materiałów, stosowanych form architektonicznych oraz charakteru i funkcji zabudowy ○ Podejmowanie działań mających na celu usuwanie samowoli budowlanych w ramach istniejących uwarunkowań prawnych	- - -
	○ W uzasadnionych przypadkach wystąpienie do wojewódzkiego konserwatora zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru	-

Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	zabytków cennych obszarów i obiektów zabytkowych (m.in. układów urbanistycznych i ruralistycznych) narażonych na uszkodzenie lub zniszczenie	
Ochrona układów ruralistycznych na obszarach wiejskich	○ Poprawa ładu przestrzennego wsi oraz zapobieganie rozpraszaniu osadnictwa poprzez: - ochronę historycznie ukształtowanych układów dróg oraz podziałów własnościowych i funkcjonalnych oraz relacji przestrzennych pomiędzy zespołami zabytkowej zabudowy - wypełnianie zabudową wolnych działek budowlanych w obszarach centrów wsi oraz historycznych siedlisk w zgodzie z historyczną kompozycją danego układu i gabarytami oraz formą architektoniczną tworzącej go zabudowy - wyznaczanie w planach miejscowych nowych terenów pod zabudowę na zasadzie kontynuacji historycznych siedlisk	-

Tabela 12. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości

PRIORYTET III		
BADANIE I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI		
KIERUNKI ZADAŃ	ZADANIA	FINANSOWANIE
Powszechny dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	○ Udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gminy i innych środkach przekazu ○ Opracowanie mapy zabytków nieruchomych gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego	- środki własne Gminy Błaszki
Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym	○ Organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego ○ Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych ○ Wydawanie i wspieranie publikacji poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy ○ Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach, popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach, a także zagospodarowaniu obszarów oraz terenów cennych kulturowo, przyrodniczo i krajobrazowo ○ Organizowanie i wspieranie konkursów na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego	- środki własne Gminy Błaszki środki własne Gminy Błaszki - -

	○ Wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej i szkolnej poprzez organizowanie i wspieranie zajęć ○ Inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa w gminach ○ Ustanowienie i przyznawanie nagrody za osiągnięcia w dziedzinie upowszechniania i ochrony kultury materialnej gminy (w tym prac magisterskich i dyplomowych)	- środki własne Gminy Błaszki środki własne Gminy Błaszki
Specjalistyczne rozpoznanie badawcze poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych związane z przygotowywanym lub realizowanym procesem inwestycyjnym	○ Prowadzenie monitoringu i weryfikacji obiektów uwzględnionych w gminnej ewidencji zabytków (z zastosowaniem komputerowej bazy danych) ○ Wykonywanie prac studialnych (studia historyczno-urbanistyczne, studia krajobrazowe, badania historyczno-architektoniczne, katalogi typów zabudowy regionalnej i detalu architektonicznego) ○ Finansowanie wykonania inwentaryzacji architektoniczno - konserwatorskiej zagrożonych obiektów zabytkowych	- środki własne Gminy Błaszki środki własne Gminy Błaszki
Promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	○ Wydanie map i przewodnika turystycznego zawierającego opis istniejących i proponowanych nowych szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych i samochodowych, konnych), bazy turystycznej, sieci gastronomiczno-hotelowej, itp. wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego gminy	- -

	○ Utworzenie i modernizacja elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej	
Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.	○ Bieżące podejmowanie przez wszystkich przewidzianych prawem działań w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w celu dostosowania prawa miejscowego do systemu zadań strategicznych wynikających koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju. ○ Wypracowanie metod współpracy samorządu z administracyjnymi organami ochrony zabytków	- -

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formującym gminny program opieki nad zabytkami jest Rada Miejska w Błaszczach. Realizacja założeń programowych odbywać się będzie poprzez efekty działań władz samorządowych w celu osiągnięcia założeń określonych w programie.

Dostępne instrumentarium służące do realizacji założeń programu w dużej mierze wynika z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działaniach umocowanych w realiach finansów publicznych i instrumentów prawno-ekonomicznych. Wprowadzenie w życie poszczególnych rodzajów instrumentów zobowiązuje władze gminne i jej społeczeństwo do wzmożenia konkretnych działań w różnych sferach działalności:

- a) Zdobyć poparcia społecznego dla działań związanych z ochroną środowiska kulturowego;
- b) nawiązanie współpracy między miastami o podobnych problemach związanych z ochroną środowiska kulturowego
- c) wykorzystanie regionalnych programów dotyczących ochrony środowiska kulturowego województwa dla realizacji lokalnego programu opieki nad zabytkami;
- d) nawiązanie współpracy z sąsiednimi samorządami w celu prowadzenia wspólnej polityki związanej z ochroną środowiska kulturowego;
- e) tworzenie opracowań planistycznych ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb środowiska kulturowego;
- f) pozyskiwanie z wszelkich dostępnych źródeł środków finansowych dla realizacji programu;
- g) współpraca z organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną i opieką nad zabytkami

Instrumenty prawne

- a) wynikające z przepisów ustawowych – dokumenty wydawane przez wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- b) wynikające z przepisów ustawy o podatkach i opłatach lokalnych;
- c) zapisy miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- d) wynikające z planu rewaloryzacji i rewitalizacji centrum staromiejskiego
- e) wynikające z programów określających politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego

Instrumenty koordynacji

- a) programy prac konserwatorskich,
 - b) programy ochrony środowiska przyrodniczego,
 - c) programy rozwoju infrastruktury (np. komunikacji),
 - d) plany rozwoju lokalnego,
 - e) studia i analizy,
 - f) plany rewitalizacji,
 - g) współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi,
 - h) współpraca z diecezją w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Instrumenty finansowe

- a) dotacje
- b) subwencje
- c) dofinansowania
- d) nagrody
- e) zbiórki społeczne
- f) programy operacyjne

Instrumenty społeczne

- a) edukacja kulturowa,
- b) informacja,
- c) współpraca,
- d) współdziałanie (np. z organizacjami społecznymi),
- e) wzbogacona oferta miejsc pracy i innych działań (np. prowadzących do przeciwdziałania bezrobociu).

Instrumenty kontrolne

- a) aktualizacja bazy danych dotyczących stanów zachowania obiektów zabytkowych (w ramach gminnej ewidencji zabytków);
- b) monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

Z ustawowych zapisów wynika obowiązek sporządzania, co dwa lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Ocena stopnia realizacji przeprowadzana jest przez Radę Miejską w Błaszczkach. Dla potrzeb dokonania oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami niezbędne jest prowadzenie monitoringu wybranych wskaźników i wyników działań podejmowanych w związku z realizacją poszczególnych celów określonych w programie. W miarę rozwoju systemu monitorowania przewiduje się weryfikację sposobu tejże oceny.

1. Dla oceny realizacji celu włączenia problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju:

- a) analiza liczby wykonanych raportów i analiz
- b) określenie liczby przeprowadzonych kontroli utrzymania i sposobu użytkowania obiektów i zespołów zabytkowych
- c) analizowanie liczby spotkań i wniosków wynikających ze spotkań z przedstawicielami służb konserwatorskich

2. Dla oceny realizacji celu zahamowania procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania:

- a) określenie ilości dokonanych przeglądów stanu technicznego obiektów zabytkowych
- b) określenie liczby lustracji obiektów i zespołów zabytkowych przeprowadzonych wspólnie z urzędem ochrony zabytków
- c) ocena stopnia zaawansowania prac prowadzących do opracowania programów rewitalizacyjnych
- d) aktualizacja informacji dotyczących ewidencji zabytków

3. Dla oceny realizacji celu wyeksponowania poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego:

- a) określenie ilości szkoleń o tematyce dotyczącej zasad ochrony konserwatorskiej obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz pozostających w ewidencji zabytków;
- b) ocena stanu utrzymania obiektów zabytkowych pozostających w gestii samorządu;

- c) określenie ilości wniosków samorządu o wprowadzenie problematyki środowiska kulturowego gminy do tematów prac dyplomowych przygotowywanych przez absolwentów wyższych uczelni;
- d) opracowanie studiów krajobrazu kulturowego miasta i gminy;
- e) ocena stopnia zaawansowania modernizacji zieleni miejskiej.

4. Dla oceny realizacji celu zintegrowania ochrony dziedzictwa kulturowego, przyrodniczego i krajobrazu oraz przyjęcie odpowiednich zasad zagospodarowania przestrzeni:

- a) ocena stopnia zaawansowania opracowywania wspólnych zasad postępowania w ochronie środowiska przyrodniczego i kulturowego

5. Dla oceny realizacji celu wykreowania wizerunku miasta i tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego:

- a) potwierdzenie opracowania programu szkoleń z zakresu edukacji kulturowej;
- b) określenie ilości przeprowadzonych zajęć szkolnych o tematyce ochrony dziedzictwa kulturowego;
- c) potwierdzenie utworzenia bazy informacji o zabytkach;
- d) analiza ilości spotkań promujących środowisko kulturowe miasta.

6. Dla oceny realizacji celu podejmowania działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych:

- a) ocena ilości i efektów organizowanych konkursów o tematyce związanej z pojęciem „zabytki” i „środowisko kulturowe”
- b) ocena ilości, jakości i atrakcyjności wydawnictw o tematyce związanej ze środowiskiem kulturowym miasta i gminy
- c) ocena ilości i stanu zagospodarowania istniejących i nowo wyznaczonych szlaków turystycznych
- d) ocena stopnia wykorzystania mediów dla zaprezentowania problematyki środowiska kulturowego miasta i gminy

7. Dla oceny realizacji celu uregulowania stanu formalno-prawnego obiektów i zespołów zabytkowych:

- a) ocena stopnia zaawansowania stanów własnościowych
- b) ocena stopnia aktualności ewidencji geodezyjnej dla zespołów i obiektów zabytkowych (przede wszystkim dla obszaru zespołu staromiejskiego)

8. Dla oceny realizacji celu - wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami:

- a) dokonanie analizy ilości wdrożonych działań w ochronie i opiece nad zabytkami, wspartych środkami samorządowymi.

9. Dla oceny realizacji celu określenia warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków:

- a) potwierdzenie utworzenia miejskiego systemu informacji na temat ochrony dziedzictwa kulturowego i jego promocji;
- b) ocena stopnia zaangażowania samorządu w prowadzenie prac studialnych dla potrzeb rewitalizacji.

10. Dla oceny realizacji celu podejmowania przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami:

- a) potwierdzenie opracowania i wdrożenia programu tworzenia miejsc pracy związanych z ochroną zabytków i turystycznym wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego;
- b) ocena działań związanych z zatrudnieniem w ochronie dziedzictwa kulturowego prowadzących do zmniejszenia bezrobocia;
- c) ocena systemu działań mających na celu włączenie się inwestorów prywatnych w działania rewitalizacyjne związane z zabytkami.

11. Dla oceny realizacji celu powszechnej edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego:

- a) potwierdzenie możliwości ogólnego udostępnienia bazy danych o zabytkach i zespołach zabytkowych na terenie gminy;
- b) potwierdzenie faktu opracowania programu edukacji kulturowo-przyrodniczej.

12. Dla oceny realizacji celu przygotowania właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do wykorzystania w opiece nad zabytkami funduszy strukturalnych Unii Europejskiej:

- a) potwierdzenie faktu opracowania koncepcji wieloletniego finansowania rewitalizacji zespołu staromiejskiego.

10. Źródła finansowania programu opieki nad zabytkami

Ustawowy obowiązek utrzymania zabytku we właściwym stanie związany m.in. z zapewnieniem właściwego użytkowania obiektów z możliwością wyeksponowania ich wartości, a także z prowadzeniem i finansowaniem przy nim prac konserwatorskich, restauratorskich i robot budowlanych spoczywa na jego posiadaczu, który dysponuje tytułem prawnym do zabytku wynikającym z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego, prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac jest jej zadaniem własnym.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robot budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

I. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa *ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (tekst jednolity: Dz. U. z 2018 r. poz. 2187 ze zmianami) w art. 71-83. Szczegółowe uregulowania w tym zakresie zawiera Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 czerwca 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. , poz. 1265).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów.

Witryna internetowa: <http://www.mkidn.gov.pl>

II. Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Łódzki. Dotacja może być udzielona na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (art. 74 Ustawy).

Witryna internetowa: <http://www.lodz.wuoz.gov.pl>

III. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego

W ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Łódzkiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego – ochrona zabytków i opieka nad zabytkami.

Witryna internetowa: <http://bip.lodzkie.pl>

IV. Ministra Rolnictwa i rozwoju wsi

W ramach działania „*Odnowa i rozwój wsi*” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Witryna internetowa: <http://www.minrol.gov.pl>

V. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje udzielane na remonty i konserwacje obiektów sakralnych w zakresie wykonywania podstawowych prac zabezpieczających obiekt (bez wystroju i wyposażenia).

Witryna internetowa: <http://www.mswia.gov.pl>

VI. Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody.

Witryna internetowa: <http://www.nfosigw.gov.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą być finansowane z Funduszy Unii Europejskiej, m in.

- 1) Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), którego działalność koncentruje się na różnych dziedzinach m.in. rozwój turystyki oraz inwestycje w dziedzinie kultury.
- 2) Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko na lata 2014-2020, który stanowi jeden z programów operacyjnych przy wykorzystaniu środków Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. W ramach programu realizowanych będzie 17 osi priorytetowych m.in. 12 – kultura i dziedzictwo kulturowe.

Wymienione źródła finansowania są wskazową dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.

VII. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi

Z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego jednostki samorządu terytorialnego lub inni właściciele parków mogą ubiegać się o środki finansowe z programu pt. *Rewaloryzacja zabytkowych parków województwa łódzkiego*. Celem programu jest zachowanie i ochrona dziedzictwa historyczno-przyrodniczo-kulturowego parków poprzez ich rewaloryzację.

Fundusz przeznacza posiadane środki na udzielanie:

- pożyczek,
- pożyczek pomostowych,
- bezzwrotnych dotacji,
- przekazywania środków państwowym jednostkom budżetowym,
- dopłat do oprocentowania kredytów i pożyczek zaciąganych w bankach komercyjnych
- częściowej spłaty kapitału kredytu bankowego.

Forma i intensywność dofinansowania: Pożyczka i dotacja, przy czym otrzymanie dotacji warunkowane jest zaciągnięciem pożyczki. Łączna kwota wsparcia wynosi do 95% kosztów całkowitych Zadania, przy czym dotacja nie może przekroczyć 50% kwoty możliwego dofinansowania.

Witryna internetowa: <http://www.wfosigw.lodz.pl>

VIII. Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020

Oś priorytetowa V – Ochrona środowiska – podjęte działania mają za cel zwiększenie efektywności wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych oraz ich zachowanie.

O dotacje z Regionalnego Programu dla województwa łódzkiego mogą występować m.in.

1. Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa
2. Jednostki Samorządu Terytorialnego
3. Służby publiczne inne niż administracja

Witryna internetowa: <http://www.rpo.lodzkie.pl>

11. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

W opracowanym „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Błaszki” i jej zmianie określono w części poświęconej obszarom i zasadom ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków ogólnie przedstawiono cele, tryb i sposób postępowania z zabytkami wpisanymi do rejestru zabytków i ujętych w gminnej i wojewódzkiej ewidencji.

Wskazane w poprzednim rozdziale możliwości finansowania projektów konserwatorskich w zakresie zachowania, polepszenia, udostępnienia obiektów zabytkowych pozwalają ubiegać się na jedno zadanie o dotację z różnych źródeł. Jednak realizacja programu opieki nad zabytkami gminy Błaszki będzie realizowany głównie w ramach priorytetu 1 – rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych – programu operacyjnego „Dziedzictwo kulturowe”, którego podstawowym celem jest poprawa stanu zachowania zabytków, promocja i zwiększenie znaczenia narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa rewaloryzacja zabytków, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji. Priorytet ten obejmuje także zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

Wieloletni Plan Finansowy Gminy Błaszki obejmujący cztery kolejne lata budżetowe stanowi realizację koncepcji stworzenia instrumentu wieloletniego planu finansowego w jednostkach samorządu terytorialnego. Uchwałą Nr VI/26/19 Rady Miejskiej w Błaszczach z dnia 24 stycznia 2019 r. zmieniono Wieloletni Plan Finansowy na lata 2019-2031. W tym przypadku uwzględniono środki finansowe na:

- Odnowa Centrum Błaszczek (lata 2018-2021)
- Zagospodarowanie terenu Starego Miasta w Błaszczach wraz z przebudową ulic Wodnej i Mleczarskiej oraz wydzielenie terenów inwestycyjnych (lata 2017-2020)

Z kolei Uchwałą Nr VI/40/19 Rady Miejskiej z dnia 24 stycznia 2019 r. przyznano dotację ze środków Gminy Błaszki na wniosek Parafii Rzymsko-Katolickiej w Gruszczykach na wykonanie dokumentacji techniczno-projektowej i kompleksowego remontu zabytkowego kościoła pw. św. Stanisława w Gruszczykach.

Spis rycin i tabel

Tabela 1. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	45
Tabela 2. Podział miejscowości pod względem liczby stan. archeologicznych	51
Tabela 3. Szlaki turystyczne	91
Tabela 4. Kategorie faktów osadniczych w obrębie stanowisk (434 stan.)	100
Tabela 5. Gmina Błaszki. Zabytki nieruchome w rejestrze zabytków woj. łódzkiego	101
Tabela 6. Gmina Błaszki. Zabytki ruchome w rejestrze zabytków woj. łódzkiego	103
Tabela 7. Gmina Błaszki. Zabytki archeologiczne w rejestrze zabytków	104
Tabela 8. Gmina Błaszki. Zabytki stanowiące własność komunalną	105
Tabela 9. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy Błaszki. Analiza szans i zagrożeń	110
Tabela 10. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy	114
Tabela 11. Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego	118
Tabela 12. Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości	121
Ryc. 1. Gmina Błaszki w powiecie sieradzkim	1
Ryc. 2. Gmina Błaszki - mapa topograficzna	2
Ryc. 3. Historyczne układy w sieci miast	36
Ryc. 4. Podział na krainy fizjograficzne wg J. Kondrackiego	48
Ryc. 5. Łubna, stan. 1. Cmentarzysko kurhanowe	53
Ryc. 6. Szlaki rowerowe ziemi sieradzkiej (źródło: www.lodzkie.pl)	92
Ryc. 7. Błaszki - układ urbanistyczny (źródło: archiwum wojewódzkiego konserwatora zabytków w Łodzi. Karta ewidencji zabytku nieruchomego, oprac. L. Lamcha, D. Łągiewski)	96
Ryc. 8. Gmina ewidencja stanowisk archeologicznych	99

Przykładowa literatura

- *Tabella miast, wsi osad Królestwa Polskiego z wyrażeniem ich położenia i ludności, alfabetycznie ułożona w Biórze Kommissyi Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji*, Warszawa 1827.
- Chlebowski B., Walewski W., Sulimierski F., *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1880-1902.
- Skorowidz Miejscowości Rzeczypospoliej Polskiej, T. II. Województwo łódzkie. Warszawa 1925
- Kajzer L., Augustyniak J., *Wstęp do studiów nad świeckim budownictwem obronnym sieradzkiego w XIII-XVII/XVIII wieku*, Łódź 1986.
- Kajzer L., *Zamki i dwory obronne w Polsce centralnej*, Warszawa 2004.
- *Na Sieradzkich Szlakach*, R. 26, z. 2, R. 27, z. 2, Sieradz 2010, 2011.
- Rosponda S., *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Warszawa 1984.
- Tuzin R., *Błaszki "Wzgórze Anny"*, Błaszki 2000.
- Zajączkowski S., Zajączkowski S.M., *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku*, cz. 1, Łódź 1966.
- Zajączkowski S., Zajączkowski S.M., *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku*, cz. 2, Łódź 1970.
- Ruskowski A., *Sieradz i okolice*, Sieradz 2000.
- Regionalny katalog zabytków województwa łódzkiego (www.kultura.lodz.pl)
- Portal historyczno-geograficzny Ziemi Sieradzkiej (www.terra.sieradiensic.jimdo.com)
- Toponimy sieradzkie (www.topominasieradzka.blogspot.com)

Załączniki

Załącznik 1. Gmina Błaszki. Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków woj. łódzkiego

(stan na 31. 12. 2018 r.; źródło: WUOZ w Łodzi, Delegatura w Sieradzu)

BŁASZKI

Kościół parafialny pw. św. Anny w Błaszczkach.

Decyzja PSOZ.II.5330/DR/2/1-38/95 Z 25.01.1995 R., nr rej. zabytków B/120/1-36/

Wykaz zabytków wpisanych do rejestru zabytków.

1. Ołtarz główny, późny barok; koniec XVIII w. (stiuk polichromowany złożony).
2. Obraz Serce Jezusa, 1935 r. Jan Stępień Włocławek, w zwieńczeniu ołtarza głównego (olej, płótno).
- 3-4. Rzeźby św. Piotra i Pawła, późny barok; koniec XVIII w. (drewno rzeźbione, polichromowane).
- 5-6. Rzeźby Aniołów (2), późny barok; koniec XVIII w. (drewno rzeźbione, polichromowane).
7. Ołtarz boczny Matki Boskiej Nieustającej Pomocy, późny barok; koniec XVIII w. (drewno polichromowane, rzeźbione).
8. Ołtarz boczny Matki Boskiej Częstochowskiej, późny barok; koniec XVIII w. (drewno rzeźbione, polichromowane).
9. Obraz św. Józef, klasycyzm; pocz. XX w. z ołtarza MB Częstochowskiej (olej, płótno).
10. Ołtarz boczny św. Rocha, późny barok; koniec XVIII w. (stiuk polichromowany).
11. Obraz św. Antoniego Padewskiego z Dzieciątkiem, koniec XIX w. z ołtarza bocznego (olej, płótno)
12. Obraz św. Roch, późny barok; koniec XVIII w. (olej, płótno).
13. Ołtarz boczny Ukrzyżowania, późny barok; kon. XVIII w. (stiuk polichromowany).
14. Obraz św. Teresy, koniec XIX w. z ołtarza bocznego (olej, płótno).
15. Obraz Chrystusa Ukrzyżowanego, późny barok; kon. XVIII w. z ołtarza bocznego (olej, płótno)
16. Ambona, późny barok; koniec XVIII w. (stiuk polichromowany)
17. Płyta nagrobna Stanisława Dłużniakiewicza, neogotyck po 1847 r. (piaskowiec).
18. Nagrobek gen. Józefa Lipskiego, klasycyzm; ok. 1817 r. (marmur).
- 19-20. Świecznik ołtarzowy, 2 poł. XIX w., Norblin W-wa (mosiądz posrebrzany).
- 21-26. Świecznik ołtarzowy, neobarokowy; ok. poł. XIX w. Fraget W-wa, (mosiądz srebrzony) szt. 6.
- 27-32. Świecznik ołtarzowy, 2 poł. XIX w. Norblin W-wa (mosiądz srebrzony) szt. 6.
33. Konfesjonał, koniec XVIII w. (sosna, mazerowanie, snycerka).
34. Konfesjonał, pocz. XIX w. (drewno mazerowanie, snycerka).
35. Zamek kowalski, 2 poł. XVIII w. żelazo, techniki kowalskie).
36. Prospekt organowy, eklektyzm; 1900-1920, (drewno polichromowane).

GRUSZCZYCE

kościół parafialny pw. św. Stanisława bpa, decyzja z dnia 02.03.1974 r., KS.V-660/53/74, nr rejestru zabytków woj. łódzkiego B/58/1-31 (stary numer B/324/35/1-31)

1. Ołtarz główny z bramkami, barokowy z poł. XVIII w. (drewno, snycerka).
2. Obraz św. Stanisława z Piotrowinem, barokowy z poł. XVIII w. (olej, płótno), w zwieńczeniu ołtarza gł.
- 3-4. Dwie rzeźby św. Józefa i Jana Nepomucena, barokowe z poł. XVIII w. (drewno polichromowane), z ołtarza głównego.
- 5-6. Dwie rzeźby św. Piotra i Pawła, barokowe z poł. XVIII w. (drewno polichromowane), na bramkach ołtarza głównego.
7. Mensa barokowa z XVIII w (drewno z ołtarza głównego).
8. Ołtarz boczny pw. św. Jakuba (z obrazem św. Jakuba z 3 św. XIX w.), rokokowy z poł. XVIII w. (drewno, snycerka).
9. Obraz św. Katarzyny, barokowy z XVIII w. (olej, płótno), w zwieńczeniu ołtarza bocznego.
- 10-13. Cztery rzeźby św. Diakona i zakonnika oraz 2 aniołów, barokowe z XVIII w. (drewno, polichromowane, z ołtarza bocznego).
14. Kartusz herbowy, rokokowy z XVIII w. (drewno, snycerka), z ołtarza bocznego.
15. Mensa, rokokowa z XVIII w. (drewno, snycerka), z ołtarza bocznego.
16. Ołtarz boczny z obrazem św. Antoniego, rokokowy z poł. XVIII w. (drewno, snycerka)
17. Obraz św. Walentego, barokowy z XVIII w. (olej, płótno), na zasuwie ołtarza bocznego.
18. Obraz św. Józef z Dzieciątkiem, barokowy z poł. XVIII w. (olej, płótno), w zwieńczeniu ołtarza bocznego.
- 19-22. Cztery rzeźby św. Pustelnika i zakonnika oraz 2 aniołów, barokowe z poł. XVIII w. (drewno polichromowane), z ołtarza bocznego.
23. Kartusz herbowy, rokokowy z poł. XVIII w. (drewno, snycerka) z ołtarza bocznego.
24. Mensa rokokowa z poł. XVIII w. (drewno, snycerka), z ołtarza bocznego.
25. Feretron z obrazami św. Stanisława i Marii, neobarokowy z końca XIX w. (drewno, snycerka, olej, blacha)
26. Krucyfiks barokowy z XVII w. (drewno, polichromowane) - na belce tęczowej.
27. Krucyfiks barokowy z końca XVII w. (drewno polichromowane)
28. Rzeźba św. Jana Nepomucena, ludowa z XIX w. (drewno polichromowane)
29. Chrzcielnica klasycystyczna z pocz. XIX w. (drewno)
30. Drzwi z okuciami ludowe z XVIII w. (drewno, żelazo), w zakrystii.
31. Żyrandol neobarokowy z XIX w. i XX w. (mosiądz)

KALINOWA

kościół parafialny pw. św. Marii Magdaleny w Kalinowej

Nr rej. B/44/1-27, decyzja z dnia 02.01.1995 r. PSOZ.II.5330/DR/1/1-27/95 i z dnia 12.06.1996 r. PSOZ.II.5330/DR/1/96.

1. Ołtarz główny, późne rokoko, 4 ćw. XVIII w. (drewno rzeźbione polichromowane)
2. Obraz – Zwiastowanie, klasycyzm 1866, A. Bertelman (olej, deska) w nastawie ołtarza głównego.
- 3-6. Rzeźby Ewangelistów z ołtarza gł. Późne rokoko, 4 ćw. XVIII w. (drewno polichromowane, rzeźbione)
7. Ołtarz boczny Miłosierdzia Bożego, klasycyzm, pocz. XIX w. (drewno rzeźbione polichromowane)
8. Obraz św. Andrzeja, klasycyzm, pocz. XIX w. w zwieńczeniu ołtarza bocznego (olej, płótno)
9. Ołtarz boczny św. Józefa, klasycyzm, pocz. XIX w. (drewno rzeźbione, polichromowane)
10. Obraz św. Antoniego, klasycyzm, pocz. XIX w. ze zwieńczenia ołtarza bocznego (olej, płótno)
11. Ołtarz boczny, rokokowy, pocz. XIX w. (drewno rzeźbione, polichromowane)
12. Chrzcielnica, późne rokoko, pocz. XIX w. (drewno rzeźbione, polichromowane)
13. Ambona, późne rokoko, pocz. XIX w. (drewno rzeźbione, polichromowane)
14. Prospekt organowy, klasycystyczny, z oryginalnym instrumentem o siedmiogłosowym zespole brzmienia i aparacie gry (drewno polichromowane, cynk, stop cyny, skóra/ dzieło warsztatu organmistrzowskiego Karola Żakiewicza vel Zaykiewicza z 1819 r.
15. Rzeźba św. Florian, barok, 2 poł. XVIII w. (piaskowiec)
16. Rzeźba św. Jan Nepomucen, barok, 2 poł. XVIII w. (piaskowiec)
17. Obraz św. Marii Magdaleny, klasycyzm, pocz. XIX w. (olej, płótno)
- 18-19. Ławki, tradycja rokoka, pocz. XIX w. (drewno rzeźbione, polichromowane)
20. Feretron – Matka Boska Częstochowska, Wskrzeszenie Piotrowina, eklektyzm, 1918 r. (drewno, złoczone, olej)
21. Feretron – Matka Boska, św. Antoni, neogotyck, kon. XIX w. (drewno, złoczone, olej)
22. Zamek kowalski, 2 poł. XVIII w. (żelazo, techniki kowalskie)
- 23-25. Portal ceglany, gotyk 1465-66 (cegła, sztuk 3)
- 26-27. Okna, gotyk, 1465-66 (cegła, sztuk 2)

KAMIENNA

kościół filialny (Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Katarzyny w Iwanowicach)

Nr rej. B/146/1-21, decyzja PSOZ.II.5330/DR/4/1-21/95 z dnia 14.03.1995 r.

1. Ołtarz główny, późnorenesansowy, ok. 1613 r. (drewno rzeźbione, polichromowane)
2. Tabernakulum, późnorenesansowy, ok. 1613 r. (drewno polichromowane)
3. Obraz Madonna z Dzieciątkiem, późnorenesansowy, ok. 1613 r. (drewno tempera, srebro płatkowe)
4. Obraz św. Elżbiety, późnorenesansowy, ok. 1613 r. (tempera na desce)
5. Obraz św. Zuzanny, późnorenesansowy, ok. 1613 r. (tempera na desce)
6. Obraz Koronacji Matki Boskiej, późnorenesansowy, ok. 1613 r. (tempera na desce)
7. Antependium ołtarza głównego, rokokowe ok. 1780 r. (drewno rzeźbione, polichromowane)
8. Ołtarz boczny św. Małgorzaty, rokoko 1780 r. (drewno rzeźbione, polichromowane)
9. Obraz św. Małgorzaty, ok. 1780 r. (płótno naklejone na deskę)
10. Obraz św. Jana Nepomucena, rokokowy z 2 poł. XVIII w. (płótno naklejone na deskę)
11. Ołtarz boczny św. Macieja, rokoko 1780 r. (drewno rzeźbione, polichromowane)
12. Obraz św. Macieja, rokokowy z 2 poł. XVIII w. (płótno naklejone na deskę)
13. Obraz św. Anioła Stróża, rokokowy z 2 poł. XVIII w. (płótno naklejone na deskę)
14. Ambona, rokokowa 2 poł. XVIII w. (drewno rzeźbione, polichromowane)
15. Obraz św. Pustelnika, ok. 1799 r. Piotr Szulczewski (olej, płótno)
16. Obraz, Pieta, 1 poł. XIX w. (olej na płótnie)
17. Obraz Ukrzyżowanie, kon. XIX w. (olej, płótno)
18. Obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, 1 poł. XIX w. (olej na płótnie)
19. Rzeźba krucyfiks z belki tęczowej, barokowy 2 poł. XVIII w. (drewno rzeźbione, polichromowane)
20. Kielich mszalny, barokowy z 1 poł. XVIII w. (srebro pozłacane)
21. Drzwi prowadzące do nawy (wejściowe, klepkowe z okuciami, barokowe, 2 poł. XVIII w. 1777), drewno, okucia kowalskie.

WOJKÓW

kościół parafialny pw. Niepokalanego Poczęcia NMP

Nr rej. B/125/1-13, decyzja z dnia 16.03.1974 r., KS.V-660/90/74

1. Ołtarz boczny Matki Boskiej z Dzieciątkiem, rokokowy z 2 poł. XVIII w. (drewno, snycerka)
- 2-3 Dwie rzeźby św. Rocha i Dominika, rokokowe z 2 poł. XVIII w. (drewno)
4. Tabernakulum z płaskorzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego z 2 poł. XVIII w. (drewno)
5. Ołtarz boczny, rokokowy, z 2 poł. XVIII w. (drewno, snycerka)
6. Obraz Chrystusa Ukrzyżowanego z Maria Magdaleną, barokowy z XVIII w. (olej, płótno), z ołtarza bocznego.
- 7-8. Dwie rzeźby św. Mikołaja i Antoniego, rokokowe z XVIII w. (drewno z ołtarza bocznego).
9. Obraz św. Antoniego, barokowy z XVIII w. (olej na płótnie)
10. Feretron z obrazami św. Tekli i Antoniego, barokowy z XVIII/XIX w. (drewno, snycerka, olej, deska)
11. Feretron z obrazem św. Antoniego (olej, płótno, drewno, snycerka)
- 12-13. Dwa krucyfiksy barokowe z XVIII w. (drewno)

WRZĄCA

Wyposażenie ruchome z zabytkowego dworu we Wrzącej

Nr rej B/130/1-3, decyzja z dnia 21.03.1974 r. KS.V-660/98/74.

1. Polichromia ścienna salonu z pocz. XIX w.
2. Kominek z oprawa żeliwną z końca XIX w. w salonie
3. Polichromia ścienna małego saloniku z pocz. XIX w.

Wrząca - kapliczka

Nr rej B/118/1-5, decyzja z dnia 21.03.1974 r. KS.V-660/99/74.

1. Kapliczka przydrożna we Wrzącej z czterema rzeźbami: Matki Boskiej oraz św. Tadeusza, Jana Nepomucena i Józefa, ludowe z XIX w. (cegła, drewno).

Załącznik 2. Gminna Ewidencja Zabytków Nieruchomych

(stan na 31. 12. 2018 r., źródło: WUOZ w Łodzi)

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru
3.	Adamki	Dwór - zespół dworski	1919 r.	
4.	Adamki	Park -zespół dworski	poł. XIX w.	
5.	Błaszki	Budynek mieszkalny	ok. 1915 r.	
6.	Błaszki	Budynek mieszkalny	pocz. XX w.	
7.	Błaszki	Cmentarz, zespół cmentarza parafialnego	ok. 1819 r.	
8.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
9.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
10.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
11.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
12.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
13.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
14.	Błaszki	Dom	XIX/XX w.	
15.	Błaszki	Dom	l. 10. XX w.	
16.	Błaszki	Dom	l. 10. XX w.	
17.	Błaszki	Dom	XIX/XX w.	
18.	Błaszki	Dom	XIX/XX w.	
19.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
20.	Błaszki	Dom	k. XIX w.	
21.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
22.	Błaszki	Dom	l. 20 XX w.	
23.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
24.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
25.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
26.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
27.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
28.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
29.	Błaszki	Dom	k. XIX w.	
30.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
31.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
32.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
33.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
34.	Błaszki	Dom	k. XIX w.	
35.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
36.	Błaszki	Dom	k. XIX w.	
37.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
38.	Błaszki	Dom	l. 10. XX w.	
39.	Błaszki	Dom	l. 10. XX w.	
40.	Błaszki	Dom	l. 10. XX w.	
41.	Błaszki	Dom	l. 10. XX w.	
42.	Błaszki	Dom	l. 10. XX w.	
43.	Błaszki	Dom	l. 20 XX w.	
44.	Błaszki	Dom	l. 20 XX w.	
45.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
46.	Błaszki	Dom	l. 10. XX w.	
47.	Błaszki	Dom	l. 20 XX w.	
48.	Błaszki	Dom	pocz. XX w.	
49.	Błaszki	Młyn	l. 20 XX w.	
50.	Błaszki	Park miejski – skwer	XIX w.	
51.	Błaszki	Plebania - zespół kościoła parafialnego pw. św. Anny	1873-1932	
52.	Błaszki	Układ urbanistyczny	1722-1729 r.	
53.	Błaszki	Zespół domu (dom i oficyna)	pocz. XX w.	
54.	Błaszki	Zespół domu (dom i oficyna)	pocz. XX w.	

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru
55.	Błaszki	Zespół kościoła parafialnego pw. św. Anny - otoczenie kościoła wraz z ogrodzeniem	XVI-XIX w.	
56.	Błaszki	Dom społeczny „Błazkowianka”	l. 20 XX w.	285/A decyzja KL.IX.5340/15/77 z 21.07.1977 r.
57.	Błaszki	Łaźnia miejska	1830-1840	286/A decyzja KL.IX.5340/14/77 z 24.08.1977r.
58.	Błaszki	Kościół parafialny pw. św. Anny	1779-1789 r.	415/A decyzja KL.IV-73/77/54 03.06.1954
59.	Błaszki	Kaplica grobowa Biernackich i Błeszczyńskich, zespół cmentarza parafialnego	1852 r.	90/A decyzja WUOZ.640/67/2010 z 24.02.2010 r.
60.	Błaszki (Macieszewice)	Budynek dworca PKP	ok. 1905 r.	355/88/A decyzja KL.IX.5340/388 z 05.01.1987 r.
61.	Borysławice	Dwór	1 p. XIX w.	
62.	Brończyn	Dwór - zespół dworsko-parkowy	1 p. XIX w.	
63.	Brończyn	Park - zespół dworsko-parkowy	2 poł. XIX w.	372/A decyzja KL.IX-5347/20/88/90 z 30.12.1990 r.
64.	Brończyn	Kaplica dworska pw. NMP Królowej Świata - Zespół dworsko-parkowy	ok. 1750 r.	422/A decyzja KL.IV-73/75/54 z 03.06.1954 r.
65.	Chrzanowice	Cmentarz	XIX w.	
66.	Chrzanowice - Wilczkowice	Park dworski	k. XIX w.	
67.	Domaniew	Dwór	pocz. XX w.	357/A decyzja KL.IX—534/5/88 z 08.01.1988 r.
68.	Garbów	Dwór – w zespole dworskim	XIX/XX w.	
69.	Garbów	Park	XIX/XX w.	
70.	Garbów	Spichlerz – w zespole dworskim	XIX/XX w.	
71.	Golków	Park dworski	2 poł. XIX w.	
72.	Gruszczycy	Cmentarz - zespół cmentarza parafialnego	pocz. XX w.	
73.	Gruszczycy	Dzwonnica - zespół kościoła parafialnego pw. św. Stanisława	1898	
74.	Gruszczycy	Grobowiec Paciorkowskiego - zespół cmentarza parafialnego;	XIX w.	
75.	Gruszczycy	Plebania - zespół kościoła parafialnego pw. św. Stanisława	p. XX w.	
76.	Gruszczycy	Zespół kościoła parafialnego pw. św. Stanisława; otoczenie wraz z ogrodzeniem	XIX w.	
77.	Gruszczycy	Kościół - zespół kościoła parafialnego pw. św. Stanisława	ok. 1750	813/17/A decyzja KL.IV.680/687/67 z 28.12.1967 r.
78.	Gruszczycy – Wrząca	Drzewostan dróg od Gruszczyc i aleja prowadząca do zespołu dworskiego	XIX w.	1154/95 decyzja KL.IV-680/32/74 z 14.06.1974 r.
79.	Gzików	Dwór, relikw z zespołu dworsko-parkowo-folwarcznego	k. XIX w.	
80.	Gzików	Park, relikw z zespołu dworsko-parkowo-folwarcznego	2 poł. XIX w.	
81.	Jasionna	Park - zespół dworsko-parkowy	2 poł. XVIII w.	371/A decyzja KL.IX-5347/19/88/90 z 27.10.1948 r.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru
82.	Jasionna	Dwór, zespół dworsko-parkowy	1752	814/18/A decyzja KL.IV-680/688/67 z 28.12.1967 r.
83.	Kalinowa	Cmentarz parafialny	poł. XIX w.	
84.	Kalinowa	Dzwonnica - zespół kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny	2 poł. XVIII	
85.	Kalinowa	Plebania - zespół kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny	1932	
86.	Kalinowa	Zespół kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny; cmentarz przykościelny z bramą i ogrodzeniem	XV w.	
87.	Kalinowa	Park dworski z wyspą i fosą - zespół dworsko-parkowo-folwarczny	1 p. XIX w.	377/A decyzja KL-IX-5347/41/88/90 z 31.12.1990 r.
88.	Kalinowa	Kościół - zespół kościoła parafialnego pw. św. Marii Magdaleny	1465-1466	394/A decyzja KL-IV-73/81/54 z 06.06.1954 r.,
89.	Kalinowa	Dwór, park, folwark - zespół dworsko- parkowo-folwarczny	przed 1652 r.	395/A decyzja KL-IV-73/100/54 z 12.05.1954 r.
90.	Kamienna	Zespół kościoła filialnego pw. św. Trójcy - otoczenie z pierścieniem drzew i ogrodzenie	XIX w.	
91.	Kamienna	kościół - zespół kościoła filialnego pw. św. Trójcy	1595 r.	398/A decyzja KL-IV-73/99/54 z 12.06.1954 r.
92.	Kobylniki	Zespół dworsko-parkowo-folwarczny; pozostałość zespołu folwarcznego	poł. XIX w.- 1935	
93.	Kobylniki	Dwór - zespół dworsko-parkowy	poł. XIX w.	363/A decyzja KL-IX.5347/16/88 z 31.12.1990 r.
94.	Kobylniki	Park -zespół dworsko-parkowo-folwarczny	XIX/XX w.	369/A decyzja KL.IX.5347/27/88/90 z 31.12.1990 r.
95.	Kociołki	Dwór - zespół dworsko-parkowo- folwarczny	k. XIX w.	
96.	Kociołki	Zespół dworsko-parkowo-folwarczny; pozostałość zespołu folwarcznego	XIX/XX w.	
97.	Kociołki	Park - zespół dworsko-parkowo- folwarczny	XIX/XX w.	374/A decyzja KL.IX-5347/42/88/90 z 31.12.1990 r.
98.	Łubna-Jarosłaj	Wiatrak	1919 r.	336/15/86 decyzja KL.IX-5340/15/86 z 06.10.1986 i 1.05.1994
99.	Nacesławice	Relikt zespołu dworsko-parkowego	XIX/XX w.	
100.	Nacesławice	Wiatrak	pocz. XX w.	
101.	Równa	Dwór - zespół dworsko-parkowy	4 ćw. XIX w.	
102.	Równa	Zespół dworsko-parkowy z reliktem ogrodzenia	XIX w.	368/A decyzja KL.IX- 5347/26/88/90 z 31.12.1990 r.
103.	Sędzimirowice	Park - zespół dworsko-parkowy	pocz. XIX w.	
104.	Sędzimirowice	Dwór - zespół dworsko-parkowy	pocz. XIX w.	478/407/A decyzja KL.III-880/38/69 z 03.02.1969 r.
105.	Włocin	Wiatrak	1830 r.	330/9/86 decyzja KL.IX-5340/9/86 z 03.10.1986 r.
106.	Wojków	Cmentarz parafialny	k. XIX w.	

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Nr rejestru
107.	Wojków	Plebania - zespół kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	koniec XIX w.	
108.	Wojków	Zespół kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP; otoczenie kościoła wraz z ogrodzeniem	pocz. XX w.	
109.	Wojków	Kościół - zespół kościoła parafialnego pw. Niepokalanego Poczęcia NMP	1904-1908 r.	354/88/A decyzja KL.IX-5340/2/88 z 05.01.1988 r.
110.	Wrząca	Kapliczka przydrożna z rzeźbami św. Jana Nepomucena, św. Józefa, św. Klary z Asyżu, św. Tadeusza Judy	XIX w.	362/185/3
111.	Wrząca	Dwór - zespół dworsko-parkowy	pocz. XIX w.	376/299/96/A decyzje z 21.12.1946 r. KL.IV-680/751/67 z 28.12.1967 r.
112.	Wrząca	Park - zespół dworsko-parkowy	XIX w.	874/97/A decyzja KL.IV-680/754/67 z 28.12.1967 r.

Załącznik 3. Gminna Ewidencja Zabytków Archeologicznych

stan na 31 XII 2019 r.

(źródło: GEZ Archeologicznych Gminy i Miasta Błaszi)

* - stanowiska archiwalne

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
1.	Adamki – Tuwalczew	5 (na 68-42)	Osada	Polska	XV-XVI w.
2.	Adamki – Tuwalczew	8 (8 na 68-42)	Osada	Przeworska	-
			Osada	Polska	XIV-XV w.
3.	Adamki – Tuwalczew	11 (10 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	XV-XVI w.
4.	Adamki – Tuwalczew	6 (6 na 68-42)	Cmentarzysko	Przeworska	Okres rzymski
			Osada	Polska	XIV-XV w.
5.	Adamki – Tuwalczew	1 (1 na 68-42)	Osada	Polska	XV-XVI w.
6.	Adamki – Tuwalczew	3 (3 na 68-42)	Osada	Przeworska	Okres rzymski
7.	Adamki – Tuwalczew	7 (7 na 68-42)	Osada	Przeworska	Okres rzymski
			Pkt osadniczy	Polska	XV-XVI w.
8.	Adamki – Tuwalczew	12 (10 na 68-42)	Osada	Przeworska	-
9.	Adamki – Tuwalczew	2 (2 na 68-42)	Pkt osadniczy	---	Neolit/wcz. EB
10.	Adamki – Tuwalczew	4 (4 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	XV-XVI w.
11.	Adamki – Tuwalczew	9 (9 na 68-42)	Pkt osadniczy	Przeworska	
			Pkt osadniczy	Polska	XV-XVI w.
12.	Adamki – Tuwalczew	10 (10 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	XIV-XV w.
13.	Błaszi	1 (20 na 69-42)	Cmentarzysko	-	-
			Osada	-	Pradzieje
			Osada	Polska	XVII-XIX w.
14.	Borysławice	2 (131 na 68-41)	Osada	Polska	Nowożytność
15.	Borysławice	3 (132 na 68-41)	Osada	Polska	Późne śred.
16.	Borysławice	1	Pkt osadniczy	Przeworska	-
			Osada	Polska	Późne śred.
17.	Brończyn	17 (64 na 69-41)	Osada	Polska	XVII-XVIII w.
18.	Brończyn	19 (66 na 69-41)	Osada	Polska	Późne śred.
			Osada	Polska	XVIII-XIX w.
19.	Brończyn	21 (72 na 69-41)	Osada	-	Pradzieje
			Osada	Polska	Średniowiecze
			Osada	Polska	Nowożytność
20.	Brończyn	23 (74 na 69-41)	Osada	Pomorska	Okres lateński
			Osada	Polska	Późne śred.
			Osada	Polska	XVII-XVIII w.
21.	Brończyn	24 (75 na 69-41)	Osada	Polska	Późne śred.
			Osada	Polska	XVII-XIX w.
22.	Brończyn	26 (77 na 69-41)	Osada	Przeworska	-
			Pkt osadniczy	Polska	Późne śred.
			Osada	Polska	XVII-XIX w.
23.	Brończyn	27	Osada	Prapolska	Wcz. śred.
24.	Brończyn	4 (35 na 69-41)	Pkt osadniczy	Prapolska	Wcz. śred.
25.	Brończyn	6 (55 na 69-41)	Pkt osadniczy	Przeworska	-
			Pkt osadniczy	Prapolska	Wcz. śred.
26.	Brończyn	7 (134 na 69-41)	Pkt osadniczy	Przeworska	-
27.	Brończyn	8 (135 na 69-41)	Pkt osadniczy	Prapolska	Wcz. śred.
28.	Brończyn	9 (136 na 69-41)	Pkt osadniczy	Prapolska	Wcz. śred.
29.	Brończyn	10 (137 na 69-41)	Pkt osadniczy	Prapolska	Wcz. śred.
30.	Brończyn	11 (138 na 69-41)	Pkt osadniczy	Przeworska	-
31.	Brończyn	18 (65 na 69-41)	Pkt osadniczy	Pucharów lejkowatych	Neolit
			Pkt osadniczy	-	Pradzieje
			Pkt osadniczy	Polska	Średniowiecze
			Osada	Polska	XVII-XIX w.
32.	Brończyn	22 (73 na 69-41)	Pkt osadniczy	-	Okres lateński
			Osada	Polska	Późne śred. XVII-XIX w.
			Osada	Polska	
33.	Brończyn	25 (76 na 69-41)	Pkt osadniczy	-	Pradzieje
			Pkt osadniczy	Polska	Późne śred.
			Osada	Polska	XVII-XIX w.

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
34.	Brończyn - Długie Działy	14 (61 na 69-41)	Osada Pkt osadniczy	Prapolska Polska	Wcz. śred. Późne śred.
35.	Brończyn - Długie Działy	15 (62 na 69-41)	Osada Osada Pkt osadniczy	Przeworska Polska Polska	Późny okres rzymski Późne śred. Nowożytność
36.	Brończyn - Długie Działy	16 (63 na 69-41)	Pkt osadniczy Osada	- Polska	XVII-XIX w.
37.	Brończyn - Długie Działy	13 (60 na 69-41)	Osada Osada	Prapolska Polska	Wcz. średn. Późne śred.
38.	Brończyn - Długie Działy	20 (71 na 69-41)	Osada Pkt osadniczy Osada	Przeworska Polska Polska	- Średniowiecze XVII-XIX w.
39.	Brończyn*	1 (55 na 69-41)	Cmentarzysko	Łużycka	Okres halsztacki D
40.	Brończyn*	2 (33 na 69-41)	Pkt osadniczy	Polska	Późne śred.
41.	Brończyn*	3 (34 na 69-41)	Pkt osadniczy	Łużycka	V EB-wcz. laten.
42.	Brończyn*	5 (36 na 69-41)	Pkt osadniczy	Przeworska	Okres rzymski
43.	Brończyn*	12 (59 na 69-41)	Skarb monet	Prapolska	Wcz. śred.
44.	Brudzew*	2 (35 na 69-42)	Cmentarzysko	Łużycka	Okres halsztacki
45.	Brudzew*	3 (36 na 69-42)	Cmentarzysko	Przeworska	Okres rzymski
46.	Brudzew*	4 (37 na 69-42)	Osada	Przeworska	Okres rzymski
47.	Brudzew*	1 (34 na 69-42)	Pkt osadniczy	Ceramiki sznurowej	neolit
48.	Brzozowiec	3 (130 na 68-41)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Przeworska Polska	- Późne śred.
49.	Brzozowiec	4 (144 na 68-41)	Pkt osadniczy	Przeworska	-
50.	Bukowina*	1 (33 na 69-42)	Pkt osadniczy	Polska	XVII w.
51.	Chabierów	8 (2 na 68-43)	Osada Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Przeworska Polska Polska	Mł. okres przed- rzymski-okres rzym. Średniowiecze XVII-XVIII w.
52.	Chabierów	10 (4 na 68-43)	Osada Osada Pkt osadniczy	Przeworska Polska Polska	Okres rzymski Średniowiecze XVII-XVIII
53.	Chabierów	12 (8 na 68-43)	Osada Osada Osada Pkt osadniczy	Łużycka Przeworska Polska Polska	Okres halsztacki Okres rzymski Średniowiecze Nowożytność
54.	Chabierów	14 (11 na 68-43)	Osada Pkt osadniczy	Przeworska Polska	Okres rzymski XVII-XVIII w.
55.	Chabierów	1 (45 na 67-43)	Pkt osadniczy	Polska	XVI-XVII w.
56.	Chabierów	2 (47 na 67-43)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Prapolska Polska	Wcz. śred. XV-XVII w.
57.	Chabierów	3 (48 na 67-43)	Pkt osadniczy	Prapolska	Wcz. śred.
58.	Chabierów	4 (49 na 67-43)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Prapolska Polska	XII-XIII w. Nowożytność
59.	Chabierów	5 (50 na 67-43)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Prapolska Polska	XII-XIII w. XVI-XVII w.
60.	Chabierów	6 (51 na 67-43)	Pkt osadniczy	Polska	XIV-XV w.
61.	Chabierów	7 (1 na 68-43)	Pkt osadniczy Osada Pkt osadniczy	Przeworska Polska Polska	Okres rzymski Późne śred. nowożytność
62.	Chabierów	9 Pkt osadniczy (3 na 68-43)	Pkt osadniczy Osada Osada Pkt osadniczy	Pucharów lejkowatych Przeworska Polska XVII-XVIIIw.	Neolit Późny okres rzym. Średniowiecze XVII-XVIII w.
63.	Chabierów	11 (7 na 68-43)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy Pkt osadniczy	- Polska Polska	Pradzieje Średniowiecze Nowożytność
64.	Chabierów	13 (9 na 68-43)	Pkt osadniczy Osada Osada Osada Pkt osadniczy	Pucharów lejkowatych Łużycka Przeworska Prapolska Polska	Neolit Okres halsztacki Późny okres rzym. Wcz. śred. Nowożytność

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
65.	Chabierów	15 (20 na 68-43)	Pkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
66.	Chrzanowice	1 (10 na 69-42_)	Osada Osada Osada	Przeworska Polska Polska	Okres rzymski Średniowiecze Nowożytność
67.	Chrzanowice	2 (11 na 69-42)	Pkt osadniczy Osada Osada	- Przeworska Polska	Epoka kamienia Okres rzymski XVII-XVIII w.
68.	Cienia	1 (49 na 70-42)	Cmentarzysko	-	Okres halsztacki
69.	Cienia	2 (50 na 70-42)	Cmentarzysko	Grobów kloszowych	Okres lateński
70.	Cienia	4 (14 na 70-42)	Osada Osada Pkt osadniczy Osada	Łużycka Przeworska Polska Polska	Okres halsztacki Okres rzymski Średniowiecze XVII-XVIII w.
71.	Cienia	3 (2 na 70-42)	Pkt osadniczy Osada Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Pucharów lejkowatych Przeworska Polska	Neolit Okres rzymski Średniowiecze XVII-XVIII w.
72.	Cienia	5 (31 na 69-42)	Pkt osadniczy Osada Osada	Łużycka Przeworska Polska	Epoka brązu Póź. okres rzymski XVII-XVIII w.
73.	Cienia	6 (32 na 69-42)	Pkt osadniczy Osada	- Polska	Pradzieje Późne średn./nowożytność
74.	Domaniew	15 (112 na 68-42)	Kopiec podworski (dwór)	Polska	Późne średn. /Nowożytność
75.	Domaniew	1 (109 na 68-42)	Osada	Łużycka	IV okres epoki brązu
76.	Domaniew	11 (23 na 68-42)	Osada Pkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV w.
77.	Domaniew	13 (25 na 68-42)	Osada	Przeworska	-
78.	Domaniew	8 (20 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	Późne średn
79.	Domaniew	9 (21 na 68-42)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
80.	Domaniew	10 (22 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	Średniowiecze
81.	Domaniew	12 (24 na 68-42)	Pkt osadniczy	Przeworska	-
82.	Domaniew	14 (110 na 68-42)	Pkt osadniczy	Pucharów lejkowatych	neolit
83.	Domaniew – Kociołki	3 (15 na 68-42)	Osada Osada	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
84.	Domaniew – Kociołki	2 (14 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	XV-XVI w.
85.	Domaniew – Kociołki	4 (16 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	XV-XVI w.
86.	Domaniew – Kociołki	5 (17 na 68-42)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
87.	Domaniew – Kociołki	6 (18 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	XV-XVI w.
88.	Domaniew – Kociołki	7 (19 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	-
89.	Emilianów	1 (17 na 70-42)	Osada Pkt osadniczy	Łużycka Polska	Epoka brązu/epoka żelaza, okres halsztat. Nowożytność
90.	Emilianów	2 (19 na 70-42)	Pkt osadniczy Osada Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Łużycka Przeworska Polska Polska	Epoka brązu okres późny okres lateński/okres rzymski Średniowiecze Nowożytność
91.	Garbów	1 (27 na 68-42)	Osada	Przeworska	Okres rzymski
92.	Garbów	2 (28 na 68-42),	Osada Osada	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
93.	Garbów	3 (29 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	XIV w.
94.	Garbów	4 (30 na 68-42)	Pkt osadniczy Osada	Łużycka Przeworska	- Okres rzymski
95.	Garbów	5 (31 na 68-42)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Przeworska Polska	- XVI w.
96.	Garbów	6 (32 na 68-42)	Pkt osadniczy	Przeworska	-
97.	Garbów	7 (33 na 68-42)	Pkt osadniczy	Przeworska	-
98.	Golków	4 (37 na 68-42)	Osada	Przeworska	-

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
99.	Golków	7 (26 na 67-42)	Osada	Polska	Późne średniowiecze
100.	Golków	1 (34 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	Średniowiecze
101.	Golków	2 (35 na 68-42)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
102.	Golków	3 (36 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	XV w.
103.	Golków	5 (38 na 68-42)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Przeworska Polska	- XIV w.
104.	Golków	6 (39 na 68-42)	Pkt osadniczy	Polska	średniowiecze
105.	Golków	8 (27 na 67-42)	Pkt osadniczy	Przeworska	-
106.	Golków	9 (28 na 67-42)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Przeworska Polska	- Średniowiecze
107.	Gorzałów	1 (132 na 67-42)	Osada	Łużycka	-
108.	Gorzałów	7 (6 na 68-43)	Osada Pkt osadniczy	Prapolska Polska	Wczesne średn. Nowożytność
109.	Gorzałów	2 (30 na 67-42)	Pkt osadniczy	Polska	Późne średn.
110.	Gorzałów	3 (31 na 67-42)	Pkt osadniczy	Przeworska	-
111.	Gorzałów	4 (32 na 67-42)	Pkt osadniczy	Prapolska	III okres wcz. średn.
112.	Gorzałów	5 (29 na 67-42)	Pkt osadniczy	Przeworska	-
113.	Gorzałów	6 (5 na 68-43)	Pkt osadniczy Osada Pkt osadniczy	- Prapolska Pkt osadniczy	Pradzieje Wczesne średn. XVII-XVIII w.
114.	Gruszczycze	5 (12 na 69-42)	Osada Pkt osadniczy Osada	Przeworska Prapolska Polska	Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze (VII-VIII w.) XVII-XVIII w.
115.	Gruszczycze	6 (13 na 69-42)	Pkt osadniczy Osada	- Polska	Pradzieje Nowożytność
116.	Gruszczycze*	4 (40 na 69-42)	Cmentarzysko	Łużycka/Pomorska	Okres halsztacki/okres lateński
117.	Gruszczycze*	1 (24 na 69-42)	Kopiec podworski (dwór)	Polska	1 poł. XIV-pocz. XVI w.
118.	Gruszczycze*	2 (38 na 69-42)	Pkt osadniczy	-	-
119.	Gruszczycze*	3 (39 na 69-42)	Pkt osadniczy	-	Epoka kamienia
120.	Grzymaczew	1 (37 na 70-42)	Osada	Polska	XVII-XVIII w.
121.	Grzymaczew	2 (38 na 70-42)	Pkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
122.	Gzików	2 (2 na 69-42)	„Zameczek”	Polska	XVIII-XIX w.
123.	Gzików	3 (3 na 69-42)	Cmentarzysko Osada Osada	Łużycka Przeworska Polska	Okres halsztacki/okres lateński Okres rzymski Późne średniowiecze /nowożytność
124.	Gzików	4 (4 na 69-42)	Osada	Polska	XIV/XV
125.	Gzików* rej. 320/A	1 (1 na 69- 42)	Grodzisko stożkowate (dwór)	Polska	XIV/XV lub XV/XVI w.
126.	Jasionna	3 (25 na 70-42)	Osada Pkt osadniczy	Przeworska Polska	Okres rzymski Średniowiecze
127.	Jasionna	1 (52 na 70-42)	Pkt osadniczy	Amfor kulistych?	neolit
128.	Jasionna	2 (24 na 70-42)	Pkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
129.	Jasionna	4 (40 na 70-42)	Pkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
130.	Jasionna	5 (41 na 7042)	Pkt osadniczy Osada	- Polska	Pradzieje XVII-XVIII w.
131.	Jasionna	6 (42 na 70-42)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy Osada	Pucharów lejkwatych Polska Polska	Neolit Średniowiecze XVII-XVIII w.
132.	Jasionna	8 (44 na 70-42)	Pkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
133.	Jasionna	9 (45 na 70-42)	Pkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
134.	Jasionna	7 (43 na 70-42)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Trzciniecka? Polska	Wczesna. epoka brązu XVII-XVIII w.
135.	Kalinowa	1 (40 na 68-42)	Pkt osadniczy	Przeworska	-
136.	Kalinowa	2 (41 na 68-42)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
137.	Kalinowa	3 (42 na 68-42)	Pkt osadniczy Pkt osadniczy	- Przeworska	Neolit/wczesna epoka brązu -
138.	Kalinowa	4 (43 na 68-42)	Pkt osadniczy	Przeworska	Okres rzymski
139.	Kalinowa*	5 (112 na 69-42)	Kopiec podworski (dwór)	Polska	XV-XVI/XVII w.
140.	Kamienna	1 (d. Brzozowiec stan. 1) na 68-41	Osada	Polska	Sredniowiecze nowożytność
141.	Kije	2 (48 na 70-42)	Osada	Polska	XVII-XVIII w.
142.	Kije	1 (22 na 70-41)	Punkt osadniczy	-	Epoka kamienia
143.	Kije-Wcisło	3 (1 na 70-41)	Osada	Polska	XVII-XVIII w.
144.	Kobylniki	2 (36 na 67-42)	Osada Punkt osadniczy	Łużycka Polska	V okres epoki brązu/halszt. Sredniowiecze
145.	Kobylniki	8 (42 na 67-42)	Osada	Przeworska	-
146.	Kobylniki	1 (35 na 67-42)	Punkt osadniczy	Łużycka	-
147.	Kobylniki	3 (37 na 67-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
148.	Kobylniki	4 (38 na 67-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- -
149.	Kobylniki	5 (39 na 67-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- Późne średniowiecze
150.	Kobylniki	6 (40 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Sredniowiecze
151.	Kobylniki	7 (41 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Sredniowiecze
152.	Kobylniki	9 (43 na 67-42)	Punkt osadniczy	Prapolska	III okres wczesnego średn.
153.	Kobylniki	10 (44 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Sredniowiecze
154.	Kolonia Kamienna	1 (1 na 68-41)	Osada Punkt osadniczy	Przeworska Polska	Okres rzymski Późne średniowiecze
155.	Kolonia Kamienna	2 (2 na 68-41)	Osada	Polska	Sredniowiecze- nowożytność
156.	Kolonia Kamienna	3 (3 na 68-41)	Osada	Polska	Późne śred./Nowożytność
157.	Kolonia Kamienna	8 (8 na 68-41)	Osada	Polska	Późne średniowiecze
158.	Kolonia Kamienna	9 (9 na 68-41)	Osada	Polska	Późne średniowiecze
159.	Kolonia Kamienna	11 (11 na 68-41)	Osada	Prapolska	Wczesne średniowiecze
160.	Kolonia Kamienna	12 (12 na 68-41)	Osada Osada	Prapolska Polska	Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze
161.	Kolonia Kamienna	4 (4 na 68-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Prapolska Polska	Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze
162.	Kolonia Kamienna	5 (5 na 68-41)	Punkt osadniczy	Polska	Późne średniowiecze- Nowożytność
163.	Kolonia Kamienna	6 (6 na 68-41)	Punkt osadniczy	Polska	Późne średniowiecze
164.	Kolonia Kamienna	7 (7 na 68-41)	Punkt osadniczy Osada	Przeworska Polska	Okres rzymski Późne średniowiecze
165.	Kolonia Kamienna	10 (10 na 68-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	Okres rzymski Późne średniowiecze
166.	Kolonia Kamienna	13 (13 na 68-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Prapolska Polska	Okres rzymski Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze
167.	Kolonia Kamienna	14 (14 na 68-41)	Punkt osadniczy	Prapolska	Wczesne średniowiecze
168.	Kolonia Kamienna	15 (15 na 68-41)	Punkt osadniczy	Prapolska	Wczesne średniowiecze
169.	Kolonia Kamienna	16 (16 na 68-41)	Punkt osadniczy	Polska	Sredniowiecze
170.	Kolonia Kwasków	1 (4 na 69-43)	Punkt osadniczy Osada	Przeworska Polska	Okres rzymski XIV-XV w.
171.	Kolonia Kwasków	2 (10 na 69-43)	Punkt osadniczy	-	Pradziej
172.	Kolonia Kwasków	3 (11 na 69-43)	Punkt osadniczy	-	Pradziej
173.	Kolonia Włocin	5 (19 na 70-41)	Osada Punkt osadniczy	Przeworska Polska	Okres rzymski XVII-XVIII w.
174.	Kolonia Włocin	6 (20 na 70-41)	Osada Punkt osadniczy	Przeworska Punkt osadniczy	Okres rzymski Nowożytność
175.	Kolonia Włocin	1 (15 na 70-41)	Punkt osadniczy	Polska	Nowożytność

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
176.	Kolonia Włocin	2 (16 na 70-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Pucharów Lejkowatych Łużycka Przeworska Polska	Neolit Epoka brązu Okres rzymski XVII-XVIII w.
177.	Kolonia Włocin	3 (17 na 70-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	Okres rzymski XVII-XVIII w.
178.	Kolonia Włocin	4 (18 na 70-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Trzciniecka Polska	II okres epoki brązu Nowożytność
179.	Kolonia Włocin	7 (21 na 70-41)	Punkt osadniczy	Polska	Nowożytność
180.	Kolonia Grzymaczew	4 (13 na 70-41)	Osada	Polska	XVII-XVIII w.
181.	Kolonia Grzymaczew	1 (10 na 70-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	- Polska	Pradzieje XVII-XVIII w.
182.	Kolonia Grzymaczew	2 (11 na 70-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	- Polska	Pradzieje Nowożytność
183.	Kolonia Grzymaczew	3 (12 na 70-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	- Polska	Pradzieje XVII-XVIII w.
184.	Kołodów	9 (52 na 68-42)	Osada Osada	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
185.	Kołodów	11 (97 na 68-41)	Osada	Łużycka	
186.	Kołodów	12 (98 na 68-41)	Osada	Przeworska	
187.	Kołodów	13 (99 na 68-41)	Osada Osada	Łużycka Przeworska	
188.	Kołodów	1 (50 na 68-42)	Punkt osadniczy Osada Punkt osadniczy	- Przeworska Polska	- - XIV
189.	Kołodów	2 (45 na 68-42)	Punkt osadniczy Osada	Łużycka Polska	- XV-XVI w.
190.	Kołodów	3 (46 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- Nowożytność
191.	Kołodów	4 (47 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	XIV w.
192.	Kołodów	5 (48 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	Sredniowiecze
193.	Kołodów	6 (49 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
194.	Kołodów	7 (44 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XV w.
195.	Kołodów	8 (51 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
196.	Kołodów	10 (53 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
197.	Kopacz	2 (24 na 70-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	III okres epoki brązu
198.	Kopacz	3 (25 na 70-41)	Punkt osadniczy	Ceramiki sznurowej	Neolit
199.	Kopacz – Stelmachy	11 (3 na 70-41)	Punkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
200.	Kopacz*	5 (27 na 70-41)	Cmentarzysko	Łużycka	Okres halsztacki
201.	Kopacz*	6 (28 na 70-41)	Cmentarzysko	Przeworska	Okres rzymski
202.	Kopacz*	1 (23 na 70-41)	Osada Punkt osadniczy	Pucharów lejkowatych Ceramiki sznurowej	Neolit Późny neolit
203.	Kopacz*	4 (26 na 70-41)	Punkt osadniczy	Trzciniecka	II okres epoki brązu
204.	Kopacz*	7 (29 na 70-41)	Punkt osadniczy	Przeworska	Okres rzymski
205.	Kopacz*	8 (30 na 70-41)	Punkt osadniczy	Przeworska	Okres rzymski
206.	Kopacz*	9 (31 na 70-41)	Punkt osadniczy	Pucharów lejkowatych	Neolit
207.	Kopacz*	10 (2 na 70-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Łużycka Polska	Epoka brązu XVII-XVIII w.
208.	Korzenica	3 (47 na 67-42)	Osada Punkt osadniczy	Łużycka Polska	- Późne średniowiecze
209.	Korzenica	1 (45 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Późne średniowiecze
210.	Korzenica	2 (46 na 67-42)	Punkt osadniczy	Prapolska	II/III wczesne średniowiecze
211.	Korzenica	4 (48 na 67-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
			Osada	Polska	-
212.	Korzenica	5 (49 na 67-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- Średniowiecze
213.	Kurek*	1 (53 na 70-42)	Punkt osadniczy	-	Epoka kamienia
214.	Kwasków	12 (65 na 68-42)	Kopiec podworski (dwór)	Polska	XVIII
215.	Kwasków	13 (66 na 68-42)	Osada	Polska	XVI-XVIII w.
216.	Kwasków	1 (54 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
217.	Kwasków	2 (55 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- -
218.	Kwasków	3 (56 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
219.	Kwasków	4 (57 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	Późne średniowiecze
220.	Kwasków	5 (58 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
221.	Kwasków	6 (59 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
222.	Kwasków	7 (60 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
223.	Kwasków	8 (61 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
224.	Kwasków	9 (62 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
225.	Kwasków	10 (63 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska	- XV-XVI w.,
226.	Kwasków	11 (64 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
227.	Łubna	1 (54 na 70-42)	Punkt osadniczy	Pucharów lejkowatych	neolit
228.	Łubna	3 (56 na 70-42)	Punkt osadniczy	Ceramiki sznurowej	Neolit
229.	Łubna Jakusy* 31/A	1 (11 na 70-42)	Cmentarzisko kurhanowe	Trzciniecka	I okres epoki brązu/ II okres epoki brązu
230.	Łubna Jarosłaj	1 (1 na 70-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Polska Polska	Sredniowiecze XVII-XVIII w.
231.	Łubna Jarosłaj	2 (16 na 70-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Pomorska Polska	Okres lateński Nowożytność
232.	Łubna Jakusy	4 (5 na 70-42)	Osada Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Łużycka Polska Polska	Epoka brązu Średniowiecze XVII-XVIII w.
233.	Łubna Jakusy	5 (6 na 70-42)	Osada Punkt osadniczy	Łużycka Polska	Okres halsztacki Nowożytność
234.	Łubna Jakusy	6 (7 na 70-42)	Osada Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Łużycka Polska Polska	Epoka brązu Średniowiecze Nowożytność
235.	Łubna Jakusy	10 (11 na 70-42)	Osada Punkt osadniczy	Trzciniecka Polska	II Okres epoki brązu Nowożytność
236.	Łubna Jakusy	12 (13 na 70-42)	Osada Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Trzciniecka Polska Polska	II okres epoki brązu Średniowiecze XVII-XVIII w.
237.	Łubna Jakusy	2 (3 na 70-42)	Punkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
238.	Łubna Jakusy	3 (4 na 70-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	Okres rzymski Nowożytność
239.	Łubna Jakusy	7 (8 na 70-42)	Punkt osadniczy	-	Pradzieje
240.	Łubna Jakusy	8 (9 na 70-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	Okres rzymski XVII-XVIII w.
241.	Łubna Jakusy	9 (10 na 70-42)	Punkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
242.	Łubna Jakusy	11 (12 na 70-42)	Punkt osadniczy	Polska	XVI-XVIII w.
243.	Łubna*	4 (57 na 70-42)	Cmentarzisko	Trzciniecka	II okres epoki brązu
244.	Łubna*	5 (58 na 70-42)	Cmentarzisko	Łużycka	Epoka żelaza: okres halsztacki
245.	Łubna*	2 (55 na 70-42)	Osada	Łużycka	IV-V okres epoki brązu
246.	Maciszewice	14 (80 na 68-42)	Cmentarzisko	-	-
247.	Maciszewice	6 (72 na 68-42)	Osada Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Łużycka Przeworska Polska	Okres lateński - XV-XVI w.

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
248.	Maciszewice	8 (74 na 68-42)	Osada Osada	Przeworska Polska	- XIV-XV w.
249.	Maciszewice	1 (67 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	XIV w.
250.	Maciszewice	2 (68 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	XIV-XV w.
251.	Maciszewice	3 (69 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- Średniowiecze
252.	Maciszewice	4 (70 na 68-42)	Punkt osadniczy Osada	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
253.	Maciszewice	5 (71 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	XV-XVI w.
254.	Maciszewice	7 (73 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Łużycka Przeworska	- -
255.	Maciszewice	9 (75 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
256.	Maciszewice	13 (79 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
257.	Maciszewice	15 (81 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
258.	Maciszewice	16 (82 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Łużycka Polska	- XV-XVI w.
259.	Maciszewice – Woleń	10 (76 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	XIV w.
260.	Maciszewice – Woleń	11 (77 na 68-42)	Punkt osadniczy Osada	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
261.	Maciszewice – Woleń	12 (78 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	Nowożytność
262.	Marianów	1 (47 na 70-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Polska Polska	Późne średniowiecze XVII-XVIII w.
263.	Morawki	2 (63 na 67-42)	Osada	Polska	Późne średniowiecze
264.	Morawki	6 (67 na 67-42)	Osada	Przeworska	-
265.	Morawki	3 (64 na 67-42)	Punkt osadniczy Osada	Przeworska Polska	- -
266.	Morawki	4 (65 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Średniowiecze
267.	Morawki	5 (66 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Sredniowiecze
268.	Morawki	7 (68 na 67-42)	Punkt osadniczy	Prapolska	Wczesne średniowiecze
269.	Morawki	8 (69 na 67-42)	Punkt osadniczy	Prapolska	Wczesne średniowiecze
270.	Nacęsławice	1 (79 na 67-42)	Osada Osada	Prapolska Polska	Wczesne średniowiecze Polska
271.	Nacęsławice	4 (82 na 67-42)	Osada Osada	Prapolska Polska	I okres wcz. średniowiecza Późne średniowiecze
272.	Nacęsławice	5 (83 na 67-42)	Osada	Polska	Późne średniowiecze
273.	Nacęsławice	7 (85 na 67-42)	Osada	Polska	Średniowiecze
274.	Nacęsławice	2 (80 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Nowożytność
275.	Nacęsławice	3 (81 na 67-42)	Punkt osadniczy	Prapolska	Wczesne średniowiecze
276.	Nacęsławice	6 (84 na 67-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Prapolska Polska	Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze
277.	Nacęsławice	8 (86 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Średniowiecze
278.	Nacęsławice	9 (87 na 67-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
279.	Nacęsławice	10 (88 na 67-42)	Punkt osadniczy	Prapolska	Wczesne średniowiecze
280.	Nacęsławice	11 (89 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Średniowiecze
281.	Nacęsławice	12 (90 na 67-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
282.	Niedoń	6 (24 na 70-42)	Osada Osada Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Łużycka Przeworska Polska Polska	Epoka brązu/Halsztat Okres rzymski Średniowiecze XVII-XVIII w.
283.	Niedoń	7 (25 na 70-42)	Osada Punkt osadniczy	Łużycka Polska	Epoka brązu/halsztat XVI-XVIII w.
284.	Niedoń	9 (29 na 70-42)	Osada Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Łużycka Polska Polska	Epoka brązu/halsztat Średniowiecze XVII-XVIII w.
285.	Niedoń	11 (31 na 70-42)	Osada Punkt osadniczy Osada	Pomorska Polska Polska	Okres lateński Średniowiecze XVII-XVIII w.

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
286.	Niedoń	1 (59 na 70-42)	Punkt osadniczy	Pomorska	-
287.	Niedoń	2 (20 na 70-42)	Punkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
288.	Niedoń	3 (21 na 70-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska Polska	Okres rzymski Późne średniowiecze XVII-XVIII w.
289.	Niedoń	4 (22 na 70-42)	Punkt osadniczy Osada Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Pucharów lejkwatych Trzciniecka Polska Polska	Neolit II okres epoki brązu Późne średniowiecze Nowożytność
290.	Niedoń	5 (23 na 70-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Polska Polska	Sredniowiecze XVII-XVIII w.
291.	Niedoń	8 (26 na 70-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Łużycka Polska	Epoka brązu/halsztat Nowożytność
292.	Niedoń	10 (30 na 70-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	Okres rzymski Nowożytność
293.	Niedoń	12 (32 na 70-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	- Polska	Pradzieje XVII-XVIII w.
294.	Niedoń	13 (33 na 70-42)	Punkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
295.	Niwa	1 (6 na 70-41)	Punkt osadniczy	Polska	XVI-XVIII
296.	Niwa	2 (7 na 70-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Łużycka Polska	Epoka brązu XVII-XVIII w.
297.	Nowy Stok	9 (68 na 69-41)	Osada Punkt osadniczy	Łużycka Przeworska	V okres epoki brązu/wcz. okres lateński Młodszy okres lateński
298.	Nowy Stok	10 (69 na 69-41)	Osada Osada	Łużycka Przeworska	V okres epoki brązu/halsztat Młodszy okres lateński
299.	Nowy Stok*	1 (24 na 69-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	V okres epoki brązu/wcz. okres lateński
300.	Nowy Stok*	2 (25 na 69-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	V okres epoki brązu/wcz. okres lateński
301.	Nowy Stok*	3 (27 na 69-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	V okres epoki brązu/wcz. okres lateński
302.	Nowy Stok*	4 (28 na 70-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	V okres epoki brązu/wcz. okres lateński
303.	Nowy Stok*	5 (29 na 70-41)	Punkt osadniczy	Prapolska	Wczesne średniowiecze
304.	Nowy Stok*	6 (30 na 69-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	V okres epoki brązu/wcz. okres lateński
305.	Nowy Stok*	7 (31 na 69-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	V okres epoki brązu/wcz. okres lateński
306.	Nowy Stok*	8 (32 na 69-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	V okres epoki brązu/wcz. okres lateński
307.	Nowy Stok-Stożków	11 (70 na 69-41)	Osada Osada	Trzciniecka Przeworska	II okres epoki brązu Okres rzymski
308.	Nowy Stok-Stożków	12 (79 na 69-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy Punkt osadniczy	- - Polska	Neolit Epoka żelaza Nowożytność
309.	Nowy Stok-Stożków	13 (80 na 69-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	Okres rzymski XVII-XIX w.
310.	Orzeżyn	2 (84 na 68-42)	Osada Osada	Przeworska Polska	Okres rzymski XV-XVI w.
311.	Orzeżyn	1 (83 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	XIV-XV w.
312.	Orzeżyn	3 (85 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
313.	Orzeżyn	4 (86 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
314.	Orzeżyn	5 (87 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
315.	Pęczek	1 (4 na 70-41)	Punkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
316.	Pęczek	2 (5 na 70-41)	Punkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
317.	Pogoń*	1 (60 na 72-42)	Punkt osadniczy	Łużycka	V okres epoki brązu/halsztat

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
318.	Romanów	3 (67 na 69-41)	Osada	Przeworska	Wcz. okres wpływów rzymskich
			Osada	Polska	Nowożytność
319.	Romanów	4 (78 na 69-41)	Punkt osadniczy	-	Neolit
			Osada	Przeworska	Okres wpływów rzymskich
			Punkt osadniczy	Prapolska	Wczesne średniowiecze
320.	Romanów*	1 (22 na 69-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	V okres epoki brązu/wcz. okres lateński
321.	Romanów*	2 (23 na 69-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	V okres epoki brązu/wcz. okres lateński
322.	Równa	1 (25 na 69-42)	Cmentarzysko	Łużycko-pomorska	Okres halsztacki D-okres wczesnolateński
323.	Równa	3 (42 na 69-42)	Cmentarzysko	Pomorska	Okres lateński
324.	Równa*	4 (43 na 69-42)	Cmentarzysko	-	-
325.	Równa*	2 (41 na 69-42)	Punkt osadniczy	-	Neolit
326.	Sarny	1 (29 na 69-42)	Punkt osadniczy	-	Pradzieje XVII-XVIII w.
			Osada	Polska	
327.	Sędzimirowice	6 (96 na 67-42)	Osada	Polska	Późne średniowiecze
328.	Sędzimirowice	10 (102 na 67-42)	Osada	Przeworska	-
329.	Sędzimirowice	13 (105 na 67-42)	Osada	Polska	Późne średniowiecze/nowożytność
330.	Sędzimirowice	2 (92 na 67-42)	Punkt osadniczy	Łużycka	-
			Punkt osadniczy	Polska	Średniowiecze
331.	Sędzimirowice	3 (93 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Późne średniowiecze
332.	Sędzimirowice	4 (94 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Późne średniowiecze
333.	Sędzimirowice	5 (95 na 67-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
			Osada	Polska	Późne średniowiecze
334.	Sędzimirowice	7 (97 na 67-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
335.	Sędzimirowice	11 (103 na 67-42)	Punkt osadniczy	Prapolska	Wczesne średniowiecze
336.	Sędzimirowice	12 (104 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Sredniowiecze
337.	Sędzimirowice	14 (106 na 67-42)	Punkt osadniczy	Polska	Sredniowiecze
338.	Sędzimirowice	8 (98 na 67-42)	Punkt osadniczy	Prapolska	III okres wcz.średniowiecza
339.	Sędzimirowice	9 (101 na 67-42)	Punkt osadniczy	Prapolska	II/III okres wczesnego średniowiecza
			Punkt osadniczy	Polska	Późne średniowiecze
340.	Sędzimirowice*	1 (91 na 67-42)	Kopiec podworski (dwór)	Polska	Późne średniowiecze XVII-XVIII w.
341.	Skalmierz	9 (110 na 68-42)	Osada	Prapolska	I okres wczesnego średniowiecza
342.	Skalmierz	1 (88 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	XV-XVI w.
343.	Skalmierz	2 (89 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	XV-XVI w.
344.	Skalmierz	3 (90 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
345.	Skalmierz	4 (94 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
			Osada	Polska	Późne średniowiecze
346.	Skalmierz	5 (113 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	Sredniowiecze
347.	Skalmierz	6 (107 na 68-42)	Punkt osadniczy	Łużycka	-
			Osada	Polska	Średniowiecze
348.	Skalmierz	7 (108 na 68-42)	Punkt osadniczy	Prapolska	III okres wczesnego średniowiecza
349.	Skalmierz	8 (109 na 68-42)	Punkt osadniczy	Prapolska	III okres wczesnego średniowiecza
			Osada	Polska	średniowiecze
350.	Skalmierz	10 (111 na 68-42)	Punkt osadniczy	Prapolska	I okres wczesnego średniowiecza
			Osada	Polska	Późne średniowiecze
351.	Skalmierz	11 (112 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
			Punkt osadniczy	Polska	Późne średniowiecze
352.	Smaszków	1 (91 na 68-42)	Punkt osadniczy	Polska	Sredniowiecze

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
353.	Stok Polski	1 (8 na 70-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Łużycka Polska	Epoka brązu/epoka żelaza okres halsztacki Późne średniowiecze
354.	Stok Polski	2 (9 na 70-41)	Punkt osadniczy	Polska	XVI-XVIII w.
355.	Stok Polski	3 (14 na 70-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Trzciniecka Polska	II okres epoki brązu XVII-XVIII w.
356.	Stok Polski*	4 (37 na 70-41)	Cmentarzysko	Przeworska	Okres rzymski
357.	Stok Polski*	5 (38 na 70-41)	Osada	Prapolska	Wczesne średniowiecze
358.	Sudoły	1 (18 na 70-42)	Punkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
359.	Suliszewice	3 (93 na 68-42)	Osada	Przeworska	Okres rzymski
360.	Suliszewice	4 (111 na 68-42)	Osada	Przeworska	Okres rzymski
361.	Suliszewice	5 (92 na 68-42)	Osada Osada	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
362.	Suliszewice	5 (97 na 68-41)	Osada	Przeworska	-
363.	Suliszewice	6 (98 na 68-41)	Osada	Przeworska	-
364.	Suliszewice	7 (99 na 68-41)	Osada Osada	Łużycka Przeworska	-
365.	Suliszewice	8 (100 na 68-41)	Osada Osada	Łużycka Przeworska	-
366.	Suliszewice	9 (101 na 68-41)	Osada	Łużycka	-
367.	Suliszewice	10 (102 na 68-41)	Osada Osada	Łużycka Przeworska	-
368.	Suliszewice	13 (105 na 68-41)	Osada Osada	Łużycka Przeworska	-
369.	Suliszewice	20 (148 na 68-41)	Osada Osada	Prapolska Polska	Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze
370.	Suliszewice	21 (149 na 68-41)	Osada	Pomorska	Wczesny okres lateński
371.	Suliszewice	22 (150 na 68-41)	Osada	Polska	Późne średniowiecze
372.	Suliszewice	23 (151 na 68-41)	Osada	Prapolska	Wczesne średniowiecze
373.	Suliszewice	6 (94 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
374.	Suliszewice	7 (95 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
375.	Suliszewice	11 (103 na 68-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	-
376.	Suliszewice	12 (104 na 68-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	-
377.	Suliszewice	14 (106 na 68-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	-
378.	Suliszewice	15 (107 na 68-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	-
379.	Suliszewice	16 (108 na 68-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	-
380.	Suliszewice	17 (109 na 68-41)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
381.	Suliszewice	18 (110 na 68-41)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
382.	Suliszewice	19 (111 na 68-41)	Punkt osadniczy	Polska	Późne średniowiecze
383.	Suliszewice	24 (152 na 68-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Prapolska Polska	Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze
384.	Suliszewice	25 (153 na 68-41)	Punkt osadniczy	Polska	Późne średniowiecze
385.	Suliszewice	26 (154 na 68-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Prapolska Polska	Wczesne średniowiecze Średniowiecze
386.	Suliszewice	27 (155 na 68-41)	Punkt osadniczy	Polska	Średniowiecze
387.	Suliszewice	28 (120 na 68-41)	Punkt osadniczy	-	-
388.	Suliszewice	29 (121 na 68-41)	Punkt osadniczy	-	-
389.	Suliszewice	30 (122 na 68-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	-
390.	Wcisło*	1 (32 na 70-41)	Cmentarzysko	Łużycka Grobów Kłoszowych	Okres halsztacki/okres lateński
391.	Włocin	4 (36 na 70-41)	Cmentarzysko	Przeworska	Wczesny okres rzymski
392.	Włocin	1 (33 na 70-41)	Punkt osadniczy	Łużycka	II okres epoki brązu
393.	Włocin	5 (37 na 70-41)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Polska Polska	Średniowiecze XVII-XVIII w.
394.	Włocin*	2 (34 na 70-41)	Cmentarzysko	-	Neolit
395.	Włocin*	3 (35 na 70-41)	Cmentarzysko	Łużycka	III-IV okres epoki brązu
396.	Wojków	1 (61 na 70-42)	Cmentarzysko	Łużycka	Okres halsztacki/lateński

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
397.	Wojków	3 (36 na 70-42)	Osada	Polska	XVI-XVIII w.
398.	Wojków	2 (62 na 70-42)	Punkt osadniczy	Łużycka	III okres epoki brązu
399.	Wójcice	2 (97 na 68-42)	Osada Osada	Przeworska Polska	Okres rzymski XII-XIII w.
400.	Wójcice	3 (98 na 62-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy Osada	- Przeworska Polska	- Okres przedrzymski XIII-XIV w.
401.	Wójcice	4 (99 na 62-42)	Punkt osadniczy Osada	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
402.	Wójcice	10 (105 na 62-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
403.	Wójcice	12 (107 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- Późne średniowiecze
404.	Wójcice – Kokoszki	8 (103 na 62-42)	Osada	Polska	Późne średniowiecze
405.	Wójcice – Kokoszki	1 (96 na 68-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- XV-XVI w.
406.	Wójcice – Kokoszki	5 (100 na 62-42)	Punkt osadniczy	Polska	XV-XVI w.
407.	Wójcice – Kokoszki	6 (101 na 62-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
408.	Wójcice – Kokoszki	7 (102 na 62-42)	Punkt osadniczy	Łużycka	-
409.	Wójcice – Kokoszki	9 (104 na 62-42)	Punkt osadniczy	Polska	Późne średniowiecze
410.	Wójcice – Kokoszki	11 (106 na 62-42)	Punkt osadniczy Punkt osadniczy	Przeworska Polska	- Późne średniowiecze
411.	Wójcice – Kokoszki	13 (108 na 68-42)	Punkt osadniczy	Przeworska	-
412.	Wrząca	6 (64 na 70-42)	Cmentarzysko	Prapolska	XI-XIII w.
413.	Wrząca	2 (34 na 70-42)	Punkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
414.	Wrząca	3 (35 na 70-42)	Punkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
415.	Wrząca	4 (30 na 70-42)	Punkt osadniczy	Polska	XVII-XVIII w.
416.	Wrząca*	5 (63 na 70-42)	Cmentarzysko	-	-
417.	Wrząca*	8 (45 na 69-42)	Cmentarzysko	-	-
418.	Wrząca*	1 (51 na 70-42)	Kopiec podworski (dwór)	Polska	II poł. XV lub XVI w. – poł. XVII-XVIII/XIX w.
419.	Wrząca*	7 (44 na 69-42)	Punkt osadniczy	-	-
420.	Wrząca-Łapigrosz	9 (19 na 69-42)	Osada Osada	Przeworska Polska	Późny okres rzymski XVII-XVIII w.
421.	Zaborów Kolonia	2 (14 na 69-42)	Osada	Przeworska	Okres rzymski
422.	Zaborów Kolonia	5 (17 na 69-42)	Osada	Przeworska	Okres rzymski
423.	Zaborów Kolonia	6 (18 na 69-42)	Osada	Pomorska	Okres lateński
424.	Zaborów Kolonia	3 (15 na 69-42)	Punkt osadniczy Osada Osada	- Przeworska Polska	Wczesna epoka brązu Okres rzymski XVII-XVIII w.
425.	Zaborów Kolonia	4 (16 na 69-42)	Punkt osadniczy Osada Osada	- Pomorska Polska	Neolit Okres lateński XVII-XVIII w.
426.	Zaborów Kolonia*	1 (46 na 69-42)	Cmentarzysko	-	-
427.	Zawady	2 (26 na 69-42)	Osada Osada	Przeworska Polska	XVII-XVIII w.
428.	Zawady	3 (27 na 69-42)	Osada Osada	- Polska	Pradzieje Okres nowożytny
429.	Zawady	4 (28 na 69-42)	Osada	Polska	Okres nowożytny
430.	Zawady*	1 (47 na 69-42)	Cmentarzysko Osada	- Przeworska	Okres wczesnolateński Okres rzymski
431.	Żeliszaw	5 (6 na 69-42)	Osada Punkt osadniczy Osada	Przeworska Polska Polska	Okres rzymski Późne średniowiecze XVII-XVIII w.
432.	Żeliszaw	6 (7 na 69-42)	Osada Punkt osadniczy Osada	Przeworska Polska Polska	Okres rzymski XIV-XV w. XVI-XVIII w.
433.	Żeliszaw	7 (8 na 69-42)	Osada	Polska	XVI-XVIII
434.	Żeliszaw	8 (9 na 69-42)	Osada	Polska	Późne średniowiecze
435.	Żeliszaw	9 (21 na 69-42)	Punkt osadniczy Osada	Pucharów lejkowatych Łużycka	Neolit Okres halsztacki

L.P.	Miejscowość	Nr stan.	Funkcja	Kultura	Datowanie
			Osada Osada	Przeworska Polska	Okres rzymski Nowożytność
436.	Żeliszław	10 (22 na 69-42)	Punkt osadniczy Osada	Przeworska Polska	Okres rzymski Późne średniowiecze
437.	Żeliszław	11 (23 na 69-42)	Punkt osadniczy Osada Osada	Łużycka Przeworska Polska	IV-V okres epoki brązu Okres rzymski XVII-XVIII w.
438.	Żeliszław – Kolonia	1 (30 na 69-42)	Osada	Polska	XVII-XVIII w.
439.	Żeliszław*	1 (48 na 69-42)	Cmentarzysko	Łużycka	Epoka brązu – okres halszacki epoki żelaza
440.	Żeliszław*	2 (49 na 69-42)	Cmentarzysko	Łużycka	Epoka brązu – okres halszacki epoki żelaza
441.	Żeliszław*	4 (51 na 69-42)	Cmentarzysko	Pomorska	Okres latenski
442.	Żeliszław*	3 (50 na 69-42)	Punkt osadniczy	-	neolit